

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE ALEVİLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUNUS AKKOÇ

**Enstitü Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Sosyolojisi**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ

HAZİRAN-2007

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE ALEVİLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUNUS AKKOÇ

Enstitü Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Sosyolojisi

Bu tez 26/06/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

.....

Jüri Başkanı

.....

Jüri Üyesi

.....

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yunus AKKOÇ

31.05.2007

ÖNSÖZ

Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’deki Aleviliği ve Alevi Örgütlenmesini konu alan çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır:

“Alevilik: Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Arka Plan” adını taşıyan ilk bölümde Aleviliğin kavramsal çerçevesi çizilmeye ve tarihsel süreci izlenmeye çalışıldı.

“Aleviliğin Teolojik ve Sosyal Boyutları” adını taşıyan ikinci bölümde ise Aleviliğin teolojik bağlamı ve sosyal tezahürleri ele alındı.

Üçüncü bölümde ise Alevi Örgütlenmesi ve belli başlı Alevi vakıf ve dernekleri anlatıldı.

“Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Alevi Örgütlenmesi’nin İstek ve Talepleri” başlığını taşıyan dördüncü bölümde ise AB sürecinde Aleviliğin yol haritası tespit edilmeye ve bu süreçte Alevilerin istek ve taleplerinin neler olduğu ortaya konmaya çalışıldı.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yard.Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ’a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme şükranlarımı sunar, yetişmemde katkıları olan tüm hocalarıma ve özellikle de Din Sosyolojisi alanını seçmemde bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. İzzet Er ve zihnimi bu konuda sürekli uyanık tutan Doç. Dr. Recep Kaymakcan’a da minnettar olduğumu ifade etmek isterim. Bununla birlikte çalışmam esnasında görüşlerine başvurduğum tezimin şekillenmesinde önemli katkıları olan Alevi Örgütlenmesi’nin başkanlarına ve genel sekreterlerine ve Alevi entelektüellere, tezimin tashihini yapan değerli arkadaşlarıma da minnetlerimi sunuyorum.

Yunus AKKOÇ

25 Mayıs 2007-Bursa

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi

GİRİŞ.....	1
------------	---

BÖLÜM 1: ALEVİLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL ARKA PLAN

1. Kavramsal Çerçeve	4
1.1. Alevilik.....	5
1.2. Kızılbaşlık	6
1.3. Bektaşilik.....	8
1.4. Anadolu Aleviliği	9
1.5. Şiilik	11
1.6. Batnilik.....	12
1.7. Hurufilik	12
1.8. Kalenderilik.....	14
1.9. Yesevilik.....	15
1.10. Vefailik.....	15
1.11. Babailik	15
2. Tarihsel Arka Plan.....	16
2.1. Hz. Peygamber'den Sonraki Gelişmeler	17
2.2. Türklerin İslamiyetle Tanışmaları ve Müslüman Olmaları.....	18
2.3. Selçuklular Dönemi.....	19
2.4. Osmanlılar Dönemi	22
2.5. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Sonrası.....	24

BÖLÜM 2: ALEVİLİĞİN TEOLOJİK VE SOSYAL BOYUTLARI

1. İnanç	28
1.1. Hak-Muhammed-Ali İnançlı	29
1.2. Kırklar Cemi.....	29
1.3. Dört Kapı Kırk Makam	31
1.4. Üç Sünnet Yedi Farz	33
2. Genel İslam İnançlarına Bakışları	34

2.1. İbadet.....	34
2.1.1. Namaz.....	34
2.1.2. Oruç.....	36
2.1.3. Zekât.....	36
2.1.4. Hac	37
2.1.5. Kurban.....	37
3. Toplumsal Kurumlar	38
3.1. Dede-Talip.....	38
3.2. Musahiplik.....	39
3.3. Düşkünlük	40
3.4. Cem ve Semah.....	42

BÖLÜM 3: ALEVİ ÖRGÜTLENMESİ

1. Vakıflar.....	48
1.1. Cem Vakfı (Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi)	48
1.2. Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı	49
1.3. Dünya Ehl-i Beyt Vakfı.....	50
1.4. Alevi-Bektaşî Eğitim ve Kültür Vakfı	51
2. Dernekler.....	51
2.1. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği.....	51
2.2. Hacı Bektaş Veli Kültürünü Tanıtma Derneği.....	52
2.3. Karaca Ahmet Sultan Kültürünü Tanıtma Dayanışma ve Türbesini Onarma Derneği.....	53
2.4. Hüseyin Gazi Derneği (Hüseyin Gazi Külliyesini Yaptırma-Yaşatma ve Tanıtma Derneği).....	54
3. Dergâhlar	54
3.1. Hacı Bektaş Veli Dergâhı.....	54
3.2. Abdal Musa Dergâhı	55
3.3. Şahkulu Sultan Dergâhı.....	55
4. Cemevleri	55
4.1. Gazi Cemevi.....	55
5. Federasyonlar	56
5.1. Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu	56
6. Araştırma Merkezleri	57
6.1. Avrupa Alevi Akademisi.....	57

BÖLÜM 4: AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİNDE ALEVİ ÖRGÜTLENMESİ'NİN İSTEK VE TALEPLERİ

1. Avrupa Birliğinin Kısa Tarihçesi	63
2. Avrupa Birliği – Türkiye İlişkileri	65
3. Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporlarında Alevilik ve Aleviler.....	75
4. Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Alevi Örgütlenmesi'nin İstek Ve Talepleri.....	79
4.1 Alevi Örgütlenmesi'nin Alevilik Tanımları ve Alevi Kimliği.....	83
4.2. Alevi Örgütlenmesi'nin Avrupa Birliğine Bakışı	85
4.3. Alevi Örgütlenmesi Ve Diyanet İşleri Başkanlığı.....	86
4.4. Alevi Örgütlenmesi Ve Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersleri	87
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	89
KAYNAKÇA	91
ÖZGEÇMİŞ.....	97

KISALTMALAR

AA : Alevi Akademisi

AAA : Avrupa Alevi Akademisi

AABF : Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu

AB : Avrupa Birliği

ABGS : Avrupa Birliği Genel Sekreterliği

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

AKÇT : Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

CEM : Cumhuriyetçi Eğitim Vakfı

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

v.d : ve diğerleri

TRT : Türkiye Radyo Televizyonu

Tezin Başlığı: Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Alevilik	
Tezin Yazarı: Yunus AKKOÇ	Danışman: Yard. Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ
Kabul Tarihi: 26 Haziran 2007	Sayfa Sayısı: VI (ön kısım) + 109 (tez)
Anabilimdalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilimdalı: Din Sosyolojisi
<p>90’lı yıllardan itibaren Türkiye’de yüksek sesle tartışılmaya başlanan Alevilik konusu özellikle AB Komisyonunun Haziran / 1998 tarihinde yaptığı Cardiff Zirvesi’nin ardından Türkiye hakkında hazırladığı İlerleme Raporlarından sonra ayrı bir önem kazanmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği süreci ve Alevilerin istek ve talepleri arasında üzerinde çalışmaya değer ilişkiler saptanmıştır. Bu çalışma ‘Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Alevilik’ konusunu içermektedir.</p> <p>Konu iki yönlü bir durum arz etmektedir. Bir yönüyle Türkiye’de uzun bir tartışma geçmişine sahip olan Aleviliğin tanımlanması girişimidir. Geçmiş teolojik birikimi ve modern paradigmlar arasında sıkışan Alevilik, tanımlanma konusunda tanım yapan otoritenin baskısı altında bırakılmaktadır. İkincisi ise bu kavram Osmanlı’nın son dönemlerinde başlayıp Avrupa Birliği üyesi olma yolunda müzakerelere başlayan ve bu yönüyle modernleşme idealini gerçekleştirmeye çalışan Türkiye’nin modernleşme ve Batılılaşma yolunda önemli bir kavram halini almıştır. Bu yönüyle Alevilik ve Aleviler batıyla entegrasyon girişimlerinin de problemleri kavramını ve grubunu teşkil etmektedir.</p> <p>Bu problemin iki temel kaynağı vardır. Birincisi Alevi örgütlenmesinin Aleviliğe yükledikleri anlam ve bu anlamın içine sıkıştırılmış geçmiş ideolojik yaklaşım tarzları, ikincisi ise Avrupa Birliğinin bu soruna dışardan bir otorite olarak müdahalesidir. Bu müdahale bir yandan Alevilerin daha fazla talepkar olmalarına neden olurken, diğer yandan ise siyasal iktidarın reformlar yoluyla konu hakkında devlet politikası üretmelerine neden olmaktadır. Bu noktada Alevilerin bu süreçte istek ve talepleri önem kazanmaktadır.</p> <p>Avrupa Birliği sürecinden öncede Alevilerin dile getirdikleri ve bu süreçle birlikte siyasi otoritenin dikkate almak zorunda kaldığı talepler Alevi kimliğinin tanınması, Temel Hak ve Hürriyetler noktasında Aleviliğin alanının genişletilmesi, zorunlu din dersleri ve Diyanet İşleri Başkanlığının statüsü konusunda yoğunlaşmaktadır.</p> <p>Tam bir görüş birliği olmasa bu gün Aleviler Alevi kimliğinin tanınmasını, Siyasal temsilde ve Sosyal hayatta daha fazla temsil imkanının sunulmasını, din derslerinin kaldırılmasını yahut seçimlik hale getirilmesini, diyanette Alevilerin de temsil edilmesinin veya Diyanetin kaldırılmasını, cemevlerinin ibadethane olarak resmi makamlarca tanınmasını talep etmektedirler. Bu talepler Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporlarında da ifade edilmektedir.</p>	
Anahtar kelimeler: Alevilik, Alevi Örgütlenmesi, Avrupa birliği, Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporları	

Title of the Thesis: Alewites at the processes of European Union in Turkey	
Author: Yunus AKKOÇ	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ
Date: 26 June 2007	Nu. of pages: VI (pre text) + 109 (main body)
Department: Philosophy and Religious Sciences	Subfield: Sociology of Religion
<p>Alewites issue, which was soundly had started to discuss as from 90's in Turkey especially after European Commission had appointed and carried out Progress Reports about Turkey at the Cardiff European Council June 1998. in this context, important relations which is valuable determined between integration process to European Union and Alewites wishes and requests.</p> <p>Topic has two faces situation. On the one hand the problem of defining Alewites that had a big controversy in Turkey agenda. Alewites which was caught with past theological background and modern paradigms had put under impression of defining authority. On the other hand that conception of Alewites had placed to an important position is that come from last decades of Ottomans to Turkey's negotiations at the way of European Union Membership. From that point Alewites and "Alewites issue" became trouble matter and group of enterprises of integration with West.</p> <p>There are two sources of this problem. First one is that Alewi organizations' had gave to meaning of Alewites and their past ideological methodology of approach in that meaning and second is intervention of European Union. That intervention on one side had got to be Alewites more and more insistent. On the other has got produced official policy by the way of governmental reforms. At this last point wishes and requests of Alewites had gain to importance.</p> <p>Requests of Alewites, which they have reveal before the process of European Union and had taken in to account with this process by the political Authority are intensifying on the recognizing Alewites identity, taking bigger place to Alewites about basic rights and freedoms, compulsive religious courses and position of the Turkish Religious Affairs (Diyanet İşleri Başkanlığı).</p> <p>Today there is no common ground about Alewites but Alewites have demand to recognizing Alewites identity, more possibility of representation social and political, canceling religious courses or becoming optional, canceling Religious Affairs or taking account Alewites at the Religious Affairs and lastly they requests that Religious Places (Cemevi) should be open to prayer by the Official Authority. That requests had been expressed on the European Union progress reports.</p>	
Keywords: Alewites, Alewi Organization, European Union Progress Reports	

GİRİŞ

90'lı yıllardan itibaren Türkiye'de yüksek sesle tartışılmaya başlanan Alevilik konusu özellikle AB Komisyonunun Haziran / 1998 tarihinde yaptığı Cardiff Zirvesi'nin ardından Türkiye hakkında hazırladığı İlerleme Raporlarından sonra ayrı bir önem kazanmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği süreci ve Alevilerin istek ve talepleri arasında üzerinde çalışmaya değer ilişkiler saptanmıştır. Bu çalışma 'Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Alevilik' konusunu içermektedir.

Konu iki yönlü bir durum arz etmektedir. Bir yönüyle Türkiye'de uzun bir tartışma geçmişine sahip olan Aleviliğin tanımlanması girişimidir. Geçmiş teolojik birikimi ve modern paradigmlar arasında sıkışan Alevilik, tanımlanma konusunda tanım yapan otoritenin baskısı altında bırakılmaktadır. İkincisi ise bu kavram Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayıp Avrupa Birliği üyesi olma yolunda müzakerelere başlayan ve bu yönüyle modernleşme idealini gerçekleştirmeye çalışan Türkiye'nin modernleşme ve Batılılaşma yolunda önemli bir kavram halini almıştır. Bu yönüyle Alevilik ve Aleviler batıyla entegrasyon girişimlerinin de problemleri kavramını ve grubunu teşkil etmektedir.

Bu problemin iki temel kaynağı vardır. Birincisi Alevi örgütlenmesinin Aleviliğe yükledikleri anlam ve bu anlamın içine sıkıştırılmış geçmiş ideolojik yaklaşım tarzları, ikincisi ise Avrupa Birliğinin bu soruna dışardan bir otorite olarak müdahalesidir. Bu müdahale bir yandan Alevilerin daha fazla talepkar olmalarına neden olurken, diğer yandan ise siyasal iktidarın reformlar yoluyla konu hakkında devlet politikası üretmelerine neden olmaktadır. Bu noktada Alevilerin bu süreçte istek ve talepleri önem kazanmaktadır.

Avrupa Birliği sürecinden öncede Alevilerin dile getirdikleri ve bu süreçle birlikte siyasi otoritenin dikkate almak zorunda kaldığı talepler Alevi kimliğinin tanınması, Temel Hak ve Hürriyetler noktasında Aleviliğin alanının genişletilmesi, zorunlu din dersleri ve Diyanet İşleri Başkanlığının statüsü konusunda yoğunlaşmaktadır.

1. Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu Türkiye'deki Alevilerin ve Alevi Örgütlenmesi'nin Avrupa Birliği Süreci'nde istek ve taleplerini tespit etmektir. Bu bağlamda özellikle Alevi Örgütlenmesi'nin faaliyetleri, Avrupa Birliğinin Alevilere bakışı, Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporlarında Alevilerin nasıl bahis konusu edildiği ve Alevi Örgütlenmesi'nin bundaki etkisi tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma boyunca konu objektif bir yaklaşımla ele alınmıştır. Her ne kadar Türkiye’de Alevilerin sayıları tartışma konusu olsa da Alevilik gerçeğine vurgu yapılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı

“Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Alevilik” konulu araştırmamızın amacı, özellikle 1990’lardan sonra Alevilerin yüksek sesle dile getirdikleri ve İlerleme Raporlarıyla hükümetlerin politika üretmek durumunda kaldıkları istek ve taleplerini tespit etmektir. Burada karşılaşılan problem ise Alevi kitle ile Alevi Örgütlenmesi’nin taleplerinin bazı durumlarda örtüşmediğidir.

Araştırmanın yan amaçlarından biri de Alevi Örgütlenmesi’nin tabanı temsil sorunudur. Bu alan araştırmalarında çıkan verilerle Örgütlenmenin istekleri arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin kaldırılması, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın lağvedilmesi, Aleviliğe yüklenen anlamın ne olduğu konularında bariz bir şekilde kendini göstermektedir.

3. Araştırmanın Önemi

Türkiye’nin Avrupa macerası özellikle Avrupa Birliği’yle müzakerelerin başlamasıyla birlikte yeni bir kulvara girmiştir. Bu yeni süreçte hükümetler reform yasaları çıkararak Avrupa ile entegrasyonu sağlamaya çalışmaktadırlar. Özellikle Temel Hak ve Özgürlükler ve Din ve Vicdan Hürriyeti konularında Türkiye’nin yumuşak karnı Doğu ve Güneydoğu sorunu, azınlıklar ve Aleviliktir. Avrupa Birliği süreci bu konularda Türkiye’ye yeni ödevler yüklemektedir.

Araştırmamızın önemi, bu konulardan biri olan Aleviliğin bu süreçteki seyrini takip etmesinden kaynaklanmaktadır. Aleviler, Avrupa Birliği sürecinde aktif olarak rol almakta, bir takım uygulama ve kararları Avrupa Birliği sürecini gerekçe göstererek taleplerini daha baskın bir şekilde ortaya koymaktadırlar.

Araştırmanın önemi, bu durumun tespiti ve bu konuda üretilecek çözümlere katkı sağlamayı hedeflemesinden kaynaklanmaktadır.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Türkiye’deki Aleviler ve Alevi Örgütlenmesi ile sınırlıdır. Fakat yeri geldikçe Avrupa’daki Aleviler ve Alevi Örgütlenmelerine de yer verilmiştir. Araştırmanın bütün Alevilerin istek ve taleplerini, AB’ye bakışlarını tespit etmiş olma iddiası yoktur. Çünkü

Türkiye'deki Alevilik ve Alevi Örgütlenmesi parçalı bir yapı arz etmektedir. Bunun için araştırmanın temsil ettiği kitle öncelikle önceki araştırmacıların araştırma yaptıkları kitle ile ve belli başlı Alevi Örgütlenmeleri ile sınırlıdır.

5. Araştırmanın Metodu

Araştırmanın temel metodu kaynak taramasıdır. Konuyla ilgili yayınlanmış kitap, makale, dergi, broşür, basın açıklaması, gazete yazıları ve görsel malzemeler değerlendirilmiş ve tahlil edilmiştir.

Bunun yanında Alevi Örgütlenmesi'nin önde gelen bazı temsilcileriyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu çerçevede altı dernek temsilcisi ile görüşülmüş, bazı kurum ve yazarlarla da elektronik posta (e-mail) yoluyla iletişim kurulmuştur.

BÖLÜM 1: ALEVİLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL ARKA PLAN

1. Kavramsal Çerçeve

Alevilik bir yanıyla tarihi ve siyasi, bir yanıyla dini ve bir yanıyla da sosyo-ekonomik bir ayrışmayı beraberinde getiren bir kavramdır. Bütün bunların yanında güncel bir kavram olması da ayrıca belirtilmelidir. Alevilikle ilgili yazılan eserlerde ve yapılan çalışmalarda karşılaşılan ilk problem Aleviliğin nasıl tanımlandığı/tanımlanacağı problemidir. Bu kavramın tanımının nasıl ve kimler tarafından hangi ölçütlere göre yapılacağına dair metodolojik tartışmalar hala sürmektedir. Fakat şu da bir gerçektir ki, Aleviliğin gerçekte ne olduğu ve nasıl tanımlanması gerektiği sadece Alevilere mal edilecek bir konu olmaktan çıkmıştır(Subaşı, 2005:11). Bu hususta özellikle Subaşı'nın belirttiği gibi Aleviliği, Alevilerin çeşitliliğinden beslenen farklılaşmaları elden geldiğince ayrıştırarak, tarihsel teolojik birikimleri içinde ele almak gerekir(Subaşı, 2005:12). Fakat bu ayrıştırma yapılırken sosyal ve siyasal etkiler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Alevilik öncelikle genel İslam çerçevesi içinde geliştirdiği teolojik bağlamıyla ele alınmalıdır. Yine aynı şekilde Alevileri sorunlu, tartışmalı ve karmaşık bir algı içinde görme alışkanlığına sahip genel havayı yarmak, Aleviliği kendi öz sunumlarının nitelik ve yeterlilikleri içinde, tarihsel beyanlarını yadsımaksızın anlamaya çalışmak gerekir. Kısacası Aleviliği hem geleneksel hem de modern yapısı içinde tanımlamak gerekir (Subaşı, 2005:12).

Yıldız (2004:11), Alevilik kavramını anlayabilmek ve tanımlayabilmek için iki bakış açısından bahseder. Bir taraftan tarihsel süreç içinde bu güne kadar gelen boyutu; diğer taraftan ise bu güne dair olan boyutu. Alevilik tarihsel özelliği olan bir olgudur; çünkü yüzyılların içinden süzülerek gelmiş ve değişik faktörlerin etkisi altında ortaya çıkmıştır. Güncelliği olan bir olgudur, zira bu gün ülkemizde Alevi olarak bilinen ve kendilerini böyle tanımlayan insanları sosyal hayatın her aşamasında görmek mümkündür.

O halde öncelikle yapılması gereken şey, Alevilik ve onun ilişki içinde olduğu kavramların tarihten günümüze ifade ettikleri anlam çerçevesini çizmektir. Bununla birlikte kavramların geçirdiği tarihsel süreci ve varsa eğer anlam kaybını/kaymasını tespit edip ortaya koymak gerekmektedir.

Bu bölümde öncelikle Alevilik ve onun ilişki içinde olduğu, beslendiği, etkilendiği kavramlar olan Kızılbaşlık, Bektaşilik, Anadolu Aleviliği, Şiilik, Batınilik, Hurufilik, Kalenderilik,

Yesevilik, Vefailik incelenecek ardından tarihsel süreç içinde Aleviliğin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı, geçmişten günümüze hangi gelenek ve hangi siyasal-sosyal-ekonomik-dini süreçler içinden süzülüp geldiğine değinilecektir.

1.1. Alevilik

Sözlükte “Ali’ye mensup” anlamına gelen Alevi kelimesinin çoğul şekli “Aleviyye” ve “Aleviyyûn”dur. Alevi terimi İslam kültür tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler manasında, ayrıca Hz. Ali ismi etrafında şekillenen siyasi, tasavvufi ve itikadi mezhepler anlamında kullanıla gelmiştir(Kırboğa, 1999:8–9, Kaya, 2003:4, Zelyut, 2002:11, Timuroğlu, 2004:17–18, Yaman, 2004:55, Bozkurt, 1993:7, Subaşı, 2005:17).

Bu anlamda Alevilik; Hz. Muhammed’i izleyen üç halifeyi tanımayan, Hz. Ali’yi imam ve halife kabul eden, onun soyundan gelen ya da izinden giden tüm Batıni mezhep ve tarikatları kapsayan, kendilerine özgü kural ve törenleri bulunan dinsel ve siyasal inanç sistemidir(Gölbaşı, 2000:48, Korkmaz, 1993:28).

Bruinessen (1999:117) Aleviliği bir üst kavram olarak görür. Aleviliğin inanışları ve ritüelleri birbirinden hayli farklı heteredoks toplulukları tanımlamak için kullanıldığını öne sürer.

Zelyut’a göre Alevilik; Ali yandaşlığı demektir. Bu yandaşlık başlangıçta ekonomik temelli siyasal bir yandaşlıktır. Yandaş “Şia” demektir. Bu nedenle Ali yandaşlarına “Şia” denilmiş ve Alevilik için de “Şii” sözü kullanılmıştır. Buna göre:

1. Alevilik İslam’ın içindedir.
2. Hz. Muhammed İslamiyet’in kurucusu olarak Alevilikte de temeldir.
3. Alevilikte Hz. Muhammed dışlanmaz (Zelyut, 2002:11–13, 1993:120).

Kendilerini Alevi kabul edenlere göre Alevilik, Hz. Ali’ye nispet edilen bir tarikat olup, silsile itibarıyla Hz. Peygamber’e, Hz. Ali vasıtasıyla ulaşan tarikatların genel ismidir (Yıldız, 2002:13).

Subaşı’na göre Alevilik ne başlı başına bir din özelliğine sahiptir ne de teolojik bir takım tartışmaların sonunda ortaya çıkan bir mezheptir. Ona göre Aleviliği dini-sosyal bir grup özelliği taşıyan ve varlığını mezhep formunda devam ettiren bir halk İslam’ı olarak değerlendirmek gerekir (Subaşı, 2005:28).

Bununla birlikte Aleviliği Türklerin İslam’la tanışmaya başladıkları dönemden itibaren

değerlendirip tanımlayan araştırmacılar da mevcuttur. Onlara göre konar-göçer Türkmenler ve diğer etnik gruplar, Müslümanlığı kabul ettikten sonra, daha önceki dinleri (Şamanizm, Manihaizm, Zerdüştlük vd.) ve diğer kültürlerini hemen terk etmediler. Bu gruplar Anadolu'ya göç ederken bu kültür ve inançlarını da beraberinde getirdiler. Anadolu'da göçebe hayatını sürdüren Türkmenler ve diğer gruplar dağlara ve yaylalarla yerleştiler. Anadolu'daki diğer kültür ve inançlardan da etkilenen bu gruplar, Anadolu'ya özgü heteredoks bir inanç sistemi meydana getirdiler (Üzüm, 2000:1, Fıglalı, 1995:11). Bu araştırmacılara göre Aleviliğin Hz. Ali ve On İki İmam bağlantısı XVI. yüzyıl başlarında Şah İsmail tarafından kurulmuştur (Gölbaşı, 2000:61).

Şah Hatayi (Şah İsmail) Aleviliğin temellerini oluşturan ritüelleri, ayinleri, bunların usul ve erkânını eski ayinlerle karıştırarak yeni bir yapıya kavuşturmuştur. Şamanist nitelikli ve soy süren dini liderliği seyyidlik kurumuyla birleştirerek başta kendisi olmak üzere bu dini liderlerin Hz. Ali'nin soyundan geldiğini gösteren icazetnameler dağıtmak suretiyle dedelik kurumunu ihdas etmiştir (Ocak, 1996:253).

Netice olarak Alevilik, genel İslam çerçevesinin dışında bir takım ayin, inanç ve ritüelleri olsa da dini İslam, kitabı Kur'an, Allah'a kul, Hz. Muhammed'e bağlı, Hz. Ali'ye talip, Ehl-i Beyt yolunu sürenlerin yoluna verilen isimdir (Kaya, 2006:175).

1.2. Kızılbaşlık

Tarih boyunca Alevi toplulukları ifade etmek için kullanılan kavramların en önemlisi, hiç kuşkusuz Kızılbaşlıktır. Kızılbaşlık, Aleviliğin tarihsel anlamda en eski ve özgün ismi olup, Anadolu Aleviliği için en sık kullanılan ve kendileri tarafından da genel olarak benimsenen bir isimdir. Bu gün yaygın olarak kullanılan Alevi kavramı en eski kaynaklarda geçmemektedir. Sözgelimi Şah İsmail'in şiirlerinde Kızılbaş kavramı kullanılır. Şah İsmail bir şiirinde “Yüreği dağ, bağı kızıl yakut gibi kan olmadan, Kızılbaş olmak kimsenin haddi değildir.” der (Yıldız, 2004:18).

Bozkurt (1993:42–44) Kızılbaşlığın, içinde Kalenderilik ve Halvetilik karışımı bir inancı savunan ve Şeyh Safi adlı bir Türkmen dervişi tarafından kurulan Erdebil Ocağına bağlı olduğunu savunur. Ekinci (2002:12) ise bu adlandırmanın Erdebil Tekkesinin bilhassa Anadolu'daki müritleri için kullanıldığını yazar.

Melikoff Alevilik adının bilimsel olarak yanlış olduğunu iddia eder. Ona göre Alevilerin tarihteki adı Kızılbaş'tır. XV. ve XVI. yüzyıllarda, Kızılbaşlar, ilk Safeviler olan Şeyh

Cüneyd, Haydar ve Şah İsmail taraftarı Türkmen boylarıydılar. Kırmızı bir serpuş giyiyorlar, bunun için onlara Kızılbaş deniyordu (Melikoff, 1994:33).

Tarihsel anlamda “Kızılbaş” teriminin ortaya çıkması bir takım olaylarla ilintilidir. Kaynaklarda uzun uzadıya anlatılan bu olaylar kısaca şöyle sıralanabilir:

- 1- Uhud savaşında Hz. Muhammed’i korumak için kendini siper eden Ebu Deccane’nin başındaki sarık al kana boyanmış, kızıl olmuştur (Fığlalı, 1994:11–12).
- 2- Hayber savaşında Hz. Ali başına kızıl bir sarık bağlamıştır.
- 3- Sıffin savaşında, Muaviye’nin askerlerinden ayırt etmek için Hz. Ali, askerlerin başına kırmızı sarık sardırıştır.
- 4- Hz. Ali Kufe’de İbn-i Mülcem’in vurduğu kılıçla başından yaralanmıştı. Başındaki bez akan kanlarla Kızıl Tac’a benzemişti.
- 5- Safevi soyunun atası sayılan Şah Firuz bazen kırmızı külah giyerdi.
- 6- Şeyh Cüneyd’in oğlu Şeyh Haydar, babasını öldüren Sultan Halil’den öç almak için Şirvan’a yürürken, askerlerine kırmızı sarık bağlattı.
- 7- Şah İsmail’in ordusu kızıl sarıklı idi (Erk, 1954:36–42, Koyuncu, 1999:2).
- 8- Şeyh Cüneyd’in ölümüyle yerine geçen oğlu Şeyh Haydar’ın emri ile tarikat mensuplarının kırmızı serpuş (Tac-ı Haydari) giymeye başlamasıdır. Türkmen sarığının kabarık olmasına mukabil beyaz bir tülbent üzerine sarılan sürahi biçiminde, yukarıya doğru gittikçe sivrilen on iki dilimli kırmızı bir kavuktur. Parmak kalınlığındaki on iki dilim ve kırmızı renk, tarikatın On İki İmam Alevi akidesini temsil etmektedir. Bu başlığı kullananlara karşı Osmanlıların, alay ederek ‘Kızılbaş’ demeleri ve daha sonra bu kullanımın yaygınlaşması sonucu ‘Kızılbaş’ kavramı yaygın halde kullanılır olmuştur. Aslında Türk tarihinde bu kavram Türkmen boylarını karşılamak üzere kullanılmıştır. Nitekim Türkmen boyları arasında Karakalpak, Kızılbörek, Kızılbaş, Karabörek, Yeşilbaş, Akbaş ve benzeri birçok isme rastlanmaktadır (Kaya, 2003:5, Gölpınarlı, 1992:87, Şener, 2004:63–64, Melikoff, 1999:9, 2004:23, Savaş, 2002:23).

Özellikle Osmanlılar döneminde Kızılbaş kavramı olumsuz bir anlam taşımaktaydı. Bilhassa Şeyhülislam fetvalarında Kızılbaşların sapık bir taife olarak nitelendirilmesi neticesinde bu

kavram zaman içinde yerini Aleviliğe bırakmıştır.

1.3. Bektaşilik

Hacı Bektaş-ı Veli (Öl. 669/1271)'nin adına, onun öğretisi doğrultusunda, haleflerince kurulmuş, Balım Sultan tarafından erkân namesi kayda geçirilmiş ve kurumlaşma aşaması tamamlanmış olan inanç, düşünce ve eğitim ekolüdür (Kırboğa, 1999:10, Bayat, 2004:178).

Bektaşiliğin teşekkülünün XIII. yüzyılda ortaya çıkan şiddetli sosyal, dini, kısmen de siyasi hareketlerle sıkı bir ilişkisi vardır. Bu günkü hüviyetiyle bilinen asıl Bektaşilik 922/1516 yılında öldüğü ileri sürülen Balım Sultan'ın tarikatın başına geçmesi ile şekillenmiştir. 1450'li yıllardan başlayarak Bektaşî doktrini geniş çapta Hurufiliğin tesirine maruz kalmıştır. Aradan fazla bir zaman geçmeden de Anadolu'da yoğunlaşan Şii propagandası Bektaşiliğe nüfuz etmiştir (Kırboğa, 1999:10–11).

Bu süreçle birlikte Bektaşiliğin içine Hz. Ali ve onun ismi etrafında şekillenen inanç ve ritüeller girmiş ve Bektaşilikle Kızılbaşlık farklı coğrafi bölgelerde benzer ritüel ve erkânları olan iki inanış haline gelmişlerdir.

Melikoff'a göre Bektaşilik birbirinden farklı birçok öğeyi bünyesinde barındıran, genel kabul gören örf ve inancın dışında şekillenen, dili Türkçe olan bir halk dinidir (Melikoff, 1994:22, 2004:17).

Antropomorfist inançlar ve Hurufî öğretilerin yoğun olarak görüldüğü Bektaşilik öğretisi, On İki İmam inancı temelinde, ruhun beden göçü, sürekli dolaşımı ve Hz. Ali'nin tanrısallığını içermektedir (Acar, 2003:15).

Her ne kadar Bektaşilerle Alevilerin ortak inanç ve ritüelleri varsa da aralarında birtakım farklılıklar mevcuttur. Melikoff (1994:108) bu farklılığı şöyle belirtir: “Kızılbaşlar kır çevrelerinde halka bağlı özlerini sürdürürken, Bektaşiler kentlerin kalabalığı içinde, toplu ve düzenli bir tarikat oldular. Bu sosyal fark, iki zümre arasında giderek büyüyen bir uçuruma yol açtı. Birinciler ümmî kalırken, ikinciler okumuş aydınlar oldular. Bu da “Her Kızılbaş Bektaşî'dir, fakat her Bektaşî Kızılbaş değildir” görüşünün doğmasına yol açtı.”

Gölbaşı (2000:55) ise Melikoff'un bu ayırımına katılmaz. Her iki kavramında öz itibarıyla aynı olduğunu, aralarında bir fark olmadığını sadece sosyal statüleri itibarıyla ayrıldıklarını ifade eder. Ona göre kırdan yaşayan, konar-göçer özelliğe sahip topluluklar Kızılbaş, şehirde yaşayan ve şehirlileşen topluluklar ise Bektaşî olarak isimlendirilmiştir.

Dolayısıyla Bektaşilik Kızılbaşlığın şehirlileşmiş halidir. Buna rağmen zaman içinde iki topluluk bazı tören, ayin ve ritüeller noktasında farklılaşmışlardır. Birçok araştırmacı bunu Bektaşiliğin kurumsallaşmasına, dolayısıyla ayin ve törenlerinin sabitlenmesine, Kızılbaşlığınsa sürekli hareket halinde ve yeniliklere açık olmasına bağlamışlardır.

Kısaca Kızılbaşlıkla Bektaşilik arasındaki farklar şöyle özetlenebilir: Kızılbaşlarla Bektaşiler arasında öz bakımından bir fark olmamakla beraber, biçim ve yöntem bakımından bazı farklar bulunmaktadır. Her şeyden önce her iki grubun temel inanç ve erkânı birbirleriyle benzerlik arz etmekle birlikte, sosyal yapı itibariyle farklıdırlar. Kızılbaşların yüzyıllardan beri kırsal alanlarda yaşayan zümreler olmasının yanında, Bektaşiler, şehir merkezlerinde yaşayan ve daha çok eğitilmiş kimselerin oluşturmuş olduğu bir yapıya sahiptirler. Bu yüzden Bektaşiler bir tarikat yapılanması içinde örgütlü bir topluluk oluştururken, köylerde yaşayan Aleviler, örgütsüz ve dağınık durumda kalmışlardır. Bu yüzden “köy Bektaşiliği” ve “şehir Bektaşiliği” ayırımı yapılmakta, köy Bektaşilerine Kızılbaş denildiği halde, şehir Bektaşilerine sadece Bektaşi denilmektedir. Bektaşiler tarih boyunca siyasal iktidarlara barışık yaşadıkları halde, Kızılbaşlar siyasi iktidara muhalif olmuşlardır. Her iki grupta Hacı Bektaş Veli’yi yolun piri olarak kabul edip, sevip saydıkları halde Kızılbaşlar Hacı Bektaş dergâhına değil Peygamber soyundan geldiklerine inanılan ocaklara bağlıdırlar. Buna karşılık Bektaşiler, ya Hacı Bektaş soyundan geldiği inanılan çelebilere, ya da manevi yönden onu temsil eden babalara bağlıdırlar. Bektaşiler örgütlenme itibariyle bir tarikat yapısı arz ettiklerinden değişmez bir takım ritüellere sahipken; Kızılbaşlığın ritüelleri daha esnek ve halk inançları daha baskındır. Bir diğer önemli fark da Bektaşilik isteğe bağlı bir yolken, Kızılbaşlığın soya bağlı olarak devam ede gelmiştir (Yıldız, 2004:23–24, Üzüm, 2000:4, Melikoff, 1999:9–10).

1.4. Anadolu Aleviliği

Anadolu Aleviliği kavramı hem çokça tartışılan, hem de geçmişte Anadolu’da yaşamış bu gün de Anadolu’da yaşayan Alevilikle ilgili bir kavramdır. Aslında bu kavram Alevilikle ilgili tarihsel bir süreci ifade etmektedir. Aleviliğin başlangıç zamanı ve çıkış noktası üzerinde sürdürülen tartışmalar bir yana bırakılırsa, Orta Asya, Maveraünnehir, Arabistan Yarımadası ve Anadolu, buradan da Balkanlar’a doğru ilerleyen bu düşüncenin teşekkülünü sağladığı topraklar büyük oranda Anadolu topraklarıdır. Bundan dolayı Anadolu Aleviliği kavramı tarihsel bir süreci ve bu sürecin teşekkül ettiği yeri ifade etmektedir.

Bu süreç olarak üç ayrı fiili dönem yaşamıştır. Bunlardan ilki, Anadolu Aleviliğinin oluşum ve gelişim süreci olarak da tanımlanabilecek olan bölümüdür ki bu dönem genellikle

Kızılbaşlık şeklinde tanımlanmaktadır. Bu süreç, Aleviliğin hem doğuşunu hem de tarihselleşmesini öne çıkaran bir dönemdir. İkincisi Alevilik dönemidir. Bu dönem Kızılbaşlık sürecinde yaşanan gerilimler, dini ve Cemaat hüviyetine bürünerek heteredoks ve senkretik özelliklere sahip bir kitlenin inanç ve ritüelleriyle, kendini genel toplumdaki tecrit etmeye çalıştığı süreçtir. Sonucusu ise tarihsel Aleviliğin modernleşme süreci içindeki konumudur. Bu dönem Alevilerin modernlik karşısında ürettikleri yeni konumlarını yansıtmaktadır (Subaşı, 2005:18).

Bu günkü anlamıyla Aleviliğin dini ve etnik bir grup olarak doğuşu tahminen XVI. yüzyılda olmuştur (Subaşı, 2005:23).

Bu gün Anadolu Aleviliği üzerinde sürdürülen tartışmalar ve onu tanımlama denemeleri Aleviliğin kökeniyle ilişkilidir. Zira Aleviliğin hangi tarihsel süreç ve hangi tarihsel kökene dayandırılacağı Aleviliğin kendi içinde bir ayrışmayı da beraberinde getirmektedir.

Buna göre Aleviliği İslam'ın bir alt kültürü olarak görme arzusu, onu İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren Hz. Ali etrafında oluşan siyasal platformlarla bağlantıya geçirirken, onu İslam dışı bir inanç ve yaşama biçimi olarak görmek isteyenleri de, orta Asya'dan başlayan ve göç yollarıyla şekillenen bir referans silsilesine ağırlık vermeye zorlamaktadır. Bu arayış içinde Aleviliği Türklerin Müslüman olma süreciyle bağdaştıran ve onları Anadolu bağlamında ortaya çıkan bir sosyal tarih olgusu içinde tasvir eden yaklaşımlar da ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu çerçevede yapılan çalışmalarda Alevilik, Türklerin Anadolu'ya gelişleriyle irtibatlandırılmakta, ilk Müslüman Türklerin dinsel jeneriklerine sık sık atıfta bulunmaktadır. Hatta daha da ileri gidilerek, Türklerin Müslüman oluşunda öne çıkan bir damarın, gerçekte Anadolu'ya göç eden ilk Türklerin Hz. Ali ile birlikte anılan öğretisel bir geleneğe bağlanma arzularını yansıttığı hatırlatılmaktadır (Subaşı, 2005:59–60).

Öz (1997:93–117) Anadolu Aleviliğinin oluşumunda dört etkenden bahseder:

- a) İslami Etkenler (Kur'an, Hz. Ali, Ehl-i Beyt İnancı)
- b) Orta Asya Etkeni (Türklük, Şamanîlik, Budacılık)
- c) Anadolu ve Balkan etkeni (Anadolu paganist inançları ve Hıristiyan izleri)
- d) Ortadoğu etkeni (Mazdeizm, Zerdüştlük, Manicilik)

Bu dört etken dikkatle tetkik edildiğinde Aleviliğin zaman içinde sürekli birbirine eklenen ve birbirinin potasında eriyen bir inançlar karması/bütünü olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır.

Bu gün Aleviliği İslam'la ilişkilendirmekten kaçınan gruplar genellikle bu görüşe sahiptirler.

Bunun yanında benzer tezler ortaya süren fakat İslami etkenlerin daha yoğun ve baskın olduğunu hatta ana unsurun İslam olduğunu iddia eden gruplar ve araştırmacılar da mevcuttur (Uçar, 1996:23, Kara, 2003:6, Öktem, 1996:24–25).

Sonuç olarak şu söylenebilir; bugün Anadolu Aleviliği üzerine yapılan birçok tanımlama sağlıklı ve bilimsel bir zemine oturmamaktadır. Aleviliğin kökeniyle ilgili iddialar aynı zamanda Aleviliğin kendi içindeki ideolojik ayrışmaları da beraberinde getirmektedir.

1.5. Şiilik

Şia Arapçada misafiri uğurlamak, peşinden gitmek, taraftar olmak, ayrılmak, farklılaşmak gibi anlamlara gelir. İstilah anlamı ise 'Ali b. Ebu Talib'in, Hz. Muhammed'den sonra nas ve tayinle halife olduğuna inanan, imametın kıyamete kadar onun soyundan çıkacağını ileri süren, bu imamların masum olduklarını iddia eden toplulukların müşterek adıdır (Onat, 1993:146).

İslam tarihinde Hz. Ali ile Muaviye arasında cereyan eden çekişmede Ali taraftarı oldukları iddiasıyla ortaya çıkan siyasal hareketleri tanımlamak için bu kavram kullanılmıştır. Bünyesinde birbirinden farklı birçok akımı barındırır. Bunlar arasında Caferilik, Zeydilik gibi Ehl-i Sünnet ekolüne yakın akımlar olduğu gibi, Hz. Ali ve diğer bazı kişilerin tanrılaştırılması gibi temel İslami akidelere ters düşen görüşleri olan ve 'Galiyye' diye adlandırılan aşırı gruplar da bulunmaktadır. Buna rağmen tüm Şii grupların ortak bazı noktaları vardır. Bunlar:

- Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi
- İmam İnancı (sayıları gruplar arasında ihtilaf konusudur) (Gündüz, 1998:354).

Şiiliğin Alevilikle ilişkisi iki koldan kurulmaktadır. Birinci kolda Türklerin Müslüman olmaya başladıkları ilk süreçte Horasan ve civarı vardır. Bu teze göre Emevi ve Abbasilerden Horasan içlerine doğru kaçan Ehl-i Beyt üyeleri ve Ehl-i Beyt temelli tasavvufi akımlar yeni Müslüman olmaya başlayan Türklerle karşılaştılar. Türkler İslam'a girerken Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisini temel alan bir İslam anlayışıyla karşılaştılar ve bunu aldılar. Böylelikle Şii temelli bir İslam anlayışı hâkim oldu. Bu topluluklar orta Asya'dan getirdikleri inançları bu yeni dini öğretilerle sentezleyerek farklı bir İslami gelenek oluşturdular.

İkinci kol ise Safevi Devletinin kuruluşuna ve öncesindeki Erdebil tekkesine gitmektedir. Bu

teze göre ise Erdebil tekesinden dervişler ve Safevi Devleti sonrasında Şah İsmail'in müritleri Anadolu'ya geldiler ve Türkmen boyları üzerinde yoğun bir propaganda hareketi yürüttüler. Bu dönemde Türkmen boyları Müslüman olmuşlardı fakat eski dini geleneklerini de bırakmamışlardı. Bunun üzerine On İki İmam Şiiliği de eklenince ortaya bambaşka bir inanç sistemi çıktı.

1.6. Batınlık

Eski Hint-İran dinleriyle, Sabiiliğin ve Yunan felsefesinin İslamlaşmış bir sekli olan 'Hukema' felsefesinin karışımından meydana gelmiştir (Kaleli, 2003:269). Terim olarak her zahirin bir batını ve her nassın bir te'vilinin bulunduğunu, bunu da sadece Tanrı tarafından belirlenmiş veya onunla ilişki kurmuş masum bir imamın bilebileceğini iddia eden grupları ifade etmek için kullanılmıştır (İlhan, 1992:190–194).

Batıniler, Kur'an ayetleri ve hadislerinin, görünen anlamı dışında batini bir anlamı olduğunu ve bunun ancak te'vil ile anlaşılacağını iddia ederler (Erdoğan, 2000:97, Kaleli, 2003:270).

Bazı tasavvufî gruplar gibi Alevi-Bektaşiler de Peygamberin iki yönü ve bilgisi olduğuna inanırlar. Bunlardan birincisi zahiri bilgi ki bunu herkese açıklamıştır. Diğer ise batini bilgidir. Alevilere göre Hz. Muhammed batini bilgiyi sadece Hz. Ali'ye ve birkaç sahabesine bildirmiştir. Bu batini bilgi On iki İmam aracılığıyla Hacı Bektaş Veli'ye kadar ulaşmıştır (Yılmaz, 2005:42–43).

Bununla ilgili en güzel örnek Alevilik ve Bektaşiliğin ortak inanışlarından olan Kırklar Cem'i söylencesidir. Buyruklar'daki rivayete göre Hz. Muhammed miraca çıktığında Allah'la doksan bin kelime konuşmuş, bunlardan altmış binini ümmetine öğretmiş, otuz bini ise Hz. Ali'de sır olmuştur. Bu sır On İki İmamlara geçmiştir.

Zelyut'a göre, Alevi inancında Kur'an'ın dış anlamı emirleri, yasakları, mükâfat ve cezaları kapsar. Kur'an'ın zahir anlamının Alevilikteki karşılığı şeriat kapısıdır. Bu da namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetleri kapsar. Batini anlamı ise, Kur'an'ın insanda gerçekleştirmek istediği hedefleri kapsar. Bu ise hakikat kapısıdır. Bu kapı insanın gerçek mümin olmasını ifade eder. Alevilere göre peygamber ve onun kitabında dile getirilen görüşlerin amacı, insani gerçek insan yapmaya yöneliktir. Namaz, oruç, hac, zekât ve diğer ibadetler bu amacın ancak vasıtalarıdır (Zelyut, 2002:76–77).

1.7. Hurufilik

Fazlullah Astarabadi tarafından 1398 yılında kurulan bir tasavvufi tarikattır. Aynı zamanda kendisini peygamber olarak ilan eden Fazlullah, peygamberin eksik bıraktığı yerleri tamamlamak için gönderildiğini ileri sürmüştür (Erdoğan, 2000:98). Bu tasavvufi öğretisi, insanoğlunun yüzünde ve bedeninde tecelli eden elifba harflerinin ulûhiyeti üzerine temellendirilmiştir (Melikoff, 2006:38–39).

Bu inanın temeli şudur: Kelam görünüşünde tecelli eden Hak, kendisine harflerle görüntü buldu. Bu harflerin tümü de insan-ı kâmilin yüzünde göründü. Bundan dolayı bütün varlıkların en üstün ögesi olan yirmi sekiz harfi insanın yüzünde görmek mümkündür. İnsanın yüzünde:

- Yedi genel çizgi, dört kirpik, iki kaş, bir saç (buna sivad-ı âzam denilir)
- Yedi babalık çizgisi vardır ki bunlar sonradan görünür. İki sakal kılları, iki çizginin öbür ucundaki kıllar, iki bıyık, birde alt dudaktaki kıldır.

Toplam on dört eder. Bu hal ve mahal olarak çarpılır ve 28 rakamına ulaşılır. Fazlullah buna Farsça'daki 'p, ç, j, g' harflerini de ekleyerek otuz ikiye çıkarır. İşte Hurufiler var olan her görüntüyü, her olayı yirmi sekiz ve otuz ikiyle tarif ederler (Birdoğan, 1995:229–241).

Fazlullah 1394'te Timur'un emriyle öldürülmüş, müridleri işkenceye uğratılmıştır. Kaçanlar yanlarında Hurufi inançlarıyla beraber Anadolu ve Rumeli'ye göç etmişlerdir. Bunlardan en önemlisi Fazlullah'ın da damadı olan Nesimi'dir.

Nesimi Alevilerin yedi ulu ozanından birisidir. Nesimi'nin şiirlerini Hurufiliğe dair izler taşır (Birdoğan, 1995:234). Birdoğan'ın (1995:236–237) kitabına aldığı şu şiiri buna örnektir:

Arif-i la-mekân otuz ikidir

Sahib-u cism-u can otuz ikidir

Aç gönül gözünü vur yüzüne bah

Kim yağın bi-güman otuz ikidir

Sensen ümm'ül-Kitabın esrarı

Ne sanırsan heman otuz ikidir

İndi İsa götürdi şirk u nifak

Seh-i sahip beyan otuz ikidir

Gör Nesimi ki suret u mana

Askar u nihan otuz ikidir

Melikoff Alevi Bektaşilerin yedi ulu ozanından (Nesimi, Hatayi, Fuzuli, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Yemini ve Virani) üçünün (Nesimi, Yemini ve Virani) Hurufi olduğunu ileri sürmektedir (Melikoff, 20006:39).

Hurufiliği Anadolu'ya getiren Ali A'la bir müddet Hacı Bektaş Veli dergâhında kalmış, burada kendini Bektaşi olarak tanıtmış ve kimliğini gizlemiş, Cavidaname'yi Hacı Bektaş'ın görüşleri olarak sunmuş ve kitapta bulunan dini emirleri ve hükümleri gereksiz sayan ifadelerin birer sır olduğunu ve gizli tutulması gerektiğini telkin etmiştir. Böylece Hurufilik Bektaşiliğe sızmıştır (Aksu, 1998:408–412).

Melikoff'un (2006:39) belirttiğine göre Hurufilik Bektaşiliğe sızarken, ayrı bir biçime bürünmüş, panteizm ve antropomorfizm görüşü altına girmiştir. Alevi-Bektaşilikteki panteist ve antropomorfist öğelerin Hurufilikten geldiği iddia edilmektedir.

Hurufiler Fatih Sultan Mehmet döneminde Anadolu ve Rumeli'de yoğun bir faaliyet göstermişler ve zaman zaman isyan çıkarmışlardır. Takibata uğrayan tarikat üyeleri Bektaşi dergâhlarına sığınarak Bektaşiliğe eklenmişlerdir. Fikirlerini Hacı Bektaş Veli'nin görüşleriymiş gibi yaymışlardır. Allah'ın insanın yüzünde belirdiğini ve Hz. Ali'nin de insan yüzünde yazılı olduğunu iddia etmişlerdir. Bektaşilerin “Aynayı tuttum yüzüme/Ali göründü gözüme” inancı Hurufilik etkisi sonucu ortaya çıkmıştır. Tarikatın kurucusu Fazlullah'a ait olduğu iddia edilen ‘Cavidan’ isimli bir kitap mevcuttur (Erdoğan, 2000:98).

1.8. Kalenderîlik

Dünyayı ve dünyevi değerleri umursamayan, içinde yaşadıkları toplumun, toplumsal düzenin inanç ve geleneklerine karşı çıkan bunu kılık kıyafet, tutum ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına da yansıtan sufilere Kalender, bunların temsil ettiği tasavvufi zümrelere de Kalenderiye ve Kalenderilik adı verilmiştir (Azamat, 2001, 253–256).

Felsefi temelleri Melâmetîlik yoluyla Hint-İran mistisizmine dayanan Kalenderîliği Cemalüddin Savi (1232/1233) Horasan'da kurmuştur. Karahitay-Harzem savaşları ve arkasından Cengiz Han olayı Kalenderi toplulukların Orta Doğu üzerinden Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur (Öz, 2004:88).

Kalenderlik kaynaklarda şeriata uymayan inançları olan bir taife olarak anlatılır. Eski palazları, yün elbiseleri giydikleri, göğü ata, yeri ana bildikleri, saç, sakal, bıyık ve kaşı gereksiz gördükleri için tıraş ettikleri, mescitle kilisenin, cennetle cehennemın bir olduğunu iddia ettikleri, devamlı gezdikleri söylenir. İnanç ve giyinişlerinde Hint ve eski Şamanizmin etkileri büyüktür.

Tarikat üyeleri Gazi unvanlı velilerin yanında Anadolu ve Rumeli'nin fethedilen yerlerine yerleşmiş ve yayılmışlardır. Aynı zamanda fetihlerde en önden giderek şöhret bulmuşlardır. Bu tarikatın babaları arasında Otman Baba ve Geyikli Baba sayılabilir. Ayrıca bazı kaynaklar Abdal Musa'nın, Sarı Saltuk'un, Karaca Ahmet'in ve Hacı Bektaş Veli'nin bu zümrelerle birlikte hareket ettiğini ileri sürmektedir (Erdoğan, 2000:99).

1.9. Yesevîlik

Alevi-Bektaşî geleneğinde, söylencelerinde ve inancında Ahmet Yesevi'nin ve onun öğretilerinin büyük payı vardır. Hacı Bektaş Veli'nin Ahmet Yesevi'nin halifesi olduğu iddiası her ne kadar araştırmacılar tarafından doğrulanmasa da, geleneksel Alevi düşüncesinde bu inanç çok yaygındır. Öz'ün (2004:84) belirttiğine göre Anadolu'da İmam Zeynel Abidin'den geldiklerini savunan dede ocakları kendilerini Ahmet Yesevî'nin evladı olarak kabul ederler. Bu ocakların Soy kütüklerinde Ahmet Yesevi, Muhammed Hanefi yoluyla Hz. Ali'ye bağlanır.

1.10. Vefailik

Ebu'l-Vefa'nın adına nispet edilen bir tarikattır. Irak'ta ve Anadolu'da yayılmıştır. Öz (2004:86) tarikatu Anadolu'ya bir Türkmen dervişi ve Anadolu Aleviliğinin başı sayılan Dede Kargın'ın getirdiğini iddia eder. Ona göre Dede Kargın Vefailik'le Babailik arasında bir köprü kurmuştur. Ebu'l-Vefa ise Anadolu Aleviliğinin ilk temel taşı ve ilk ideologudur.

Tarihsel olarak bir bağ kurulamamış olmasına rağmen Ebu'l-Vefanın önceleri Babailiğin, daha sonra ise Bektaşîliğin öncüsü olduğuna inanılır (Öz, 2004:87). Öz'e göre (2004:87) Anadolu'daki Zeynel Abidinli Alevi ocaklarından Ağuça (Sün ve Bargın'dekiler), Kara Pirbad (Divriği, Karageban) ve Veli Baba (Isparta, Uluğbey) ocakları doğrudan Ebu'l-Vefacıdırlar.

1.11. Babailik

Amasya yöresinde faaliyet gösteren Baba İlyas Horasani (Ö.1240) adında bir Türkmen

babasının yönettiği ve Selçuklular'a karşı gerçekleştirilen isyan hareketinin adıdır. Bu isim XVI. yüzyıldan sonra Baba İlyas'ın kurduğu farz edilen tarikatın adı olarak kullanılmıştır. İlk dönem yazılı kaynakları bu ismi sadece isyan için kullanmıştır.

I. Alâeddin Keykubat zamanında Amasya yakınlarındaki Çat (bugünkü adıyla İlyas) köyüne yerleşerek bir zaviye kurmuş ve burada görüşlerini yaymaya başlamıştır. Burada bir Vefai şeyhi olarak civardaki Türkmenlere tasavvuf ağırlıklı ve nispeten İsmaili etkinin olduğu bir öğretiyi sunmaktaydı. Bunun yanında Baba İlyas kendini mehdi olarak tanıtmış, siyasi-iktisadi ve dini alanda sıkıntılar içinde olan Türkmenleri yanına çekmiştir. Hatta kaynaklar kendisinden Baba Resul olarak bahsederler.

Baba İlyas isyanı bastırılıp, Baba İlyas idam edilince, yerine Baba İshak geçer ve o da öldürülür. İsyana katılan Türkmenlerin çoğu kılıçtan geçirilir. Babailik yahut Babai hareketi bu safhadan sonra başlar. Her ne kadar Baba İlyas'ın etrafına toplananlar Vefai, Kalenderi, Yesevi, Haydari Türkmen çevreleri olsa da isyan sonrası kurtulanlar birleşir ve Baba İlyas onların ortak paydası olur. Sağlığında bile kutsallaştırılan Baba İlyas, öldürüldükten sonra senkretik bir inanç sisteminin oluşmasına ve farklı bir dini tasavvufi akımın oluşmasına neden olur.

Türkmenler arasında doğan bu dini-tasavvufi akım, genel İslam çerçevesinin dışında biraz eski Türk gelenek ve inançlarını kapsayan, daha çok sonradan zamana, coğrafyaya ve kültüre göre birbirine eklemlenen inançlar ve ritüeller bütününden oluşmaktadır.

Ocak (1991) bugün Babailiği tahlil edebileceğimiz ve Türkmenlerin yazdığı kaynakların olmadığını belirtir. Buna rağmen Babailiğin daha sonraki dönemlerde Kızılbaş ve Bektaşî çevrelerin içinde yaşadığını ve form değiştirdiğini belirtir.

Bu gün özellikle Safevi propagandası öncesi dönemde oluşturulmuş Kızılbaşlık ve Bektaşîliğin menkıbeleri ve erkânamelerinde Babailiğin etkisi çok büyüktür (Ocak, 1991:373–374).

2. Tarihsel Arka Plan

Kavramsal çerçevesini çizmeye çalıştığımız Alevilik kavramının tarihsel sürecini ortaya koymak meseleye bakış açımız için oldukça önem taşımaktadır. Bu konudaki hâkim görüş Aleviliğin tarihinin Hz. Muhammed'in vefatından sonra başladığıdır. Her ne kadar Hz. Muhammed hayatta iken bir takım olaylar meydana gelse de bu olaylar bir ayrışma oluşturmamıştır. Onun vefatından sonra meydana gelen ayrılık hareketleri referanslarını bu

olaylara dayandırmışlardır.

Bu referanslardan en çok atıf yapılanı kuskusuz Gadir-Hum olayıdır. Ayrıca Hz. Muhammed'in Hz. Ali ve Ehl-i Beyt ile ilgili bir takım sözleri ve uygulamaları da bu konuda önemli atıf noktalarıdır.

2.1. Hz. Peygamber'den Sonraki Gelişmeler

Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanlar arasında halifelikle ilgili uç görüş belirdi:

— Haşimoğulları halifeliğin kendilerine ait iddia ederek, Hz. Ali'nin halife olmasını istiyorlardı.

— Muhacirler Hz. Muhammed Kureyş boyundan olduğu için halifenin Kureyş boyundan olması gerektiğini savunuyorlardı.

— Ensar da Hz. Muhammed'in Mekkeliler tarafından kovulduğunu ve ona Medinelilerin sahip çıktığını dolayısıyla halifeliğin Ensar'ın hakkı olduğunu iddia ediyorlardı (Sezgin,1996:13).

Bu görüş ayrılıklarının arasında Hz. Ebu Bekir halife oldu. Bu arada Hz. Muhammed'in vasiyeti konusu, defnedileceği yerle ilgili tartışmalar, Hz. Osman dönemindeki bir takım huzursuzluklar yaşandı. Hz. Ali'nin halife seçilmesi ve sonrasında yaşanan olaylar İslam dünyasında çok değişik fraksiyonların ve düşüncelerin oluşmasına neden oldu. Hz. Ali'nin şehit edilmesinden sonra başa geçen Emeviler'in zorba yönetimi ve Ehl-i Beyt'e karşı olan tutumları Hz. Ali'yi sevenleri iyice ayırttırdı. Hz. Hasan'ın ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmelerinin ardından saflar iyice netleşti. Hz. Osman'ın öldürülmesinin ardından ortaya çıkmaya başlayan Şia, etkinliğini iyice artırarak 15. yüzyıla yani Safevilere kadar güçlenerek geldi.

Aleviliğin oluşmasında özellikle belirtilmesi ve üzerinde durulması gereken en önemli olay Kerbela olayıdır. Kerbela olayı Aleviliğin dönüm noktasıdır. Bu hadiseden sonra Şia siyasi, itikadi ve fıkhi bir mezhep halini almıştır(Sezgin,1996:19). Bu tarihten sonra Şiaya sürekli yeni kollar eklenmiş ve Şia'nın Zeydiyye, İsmailiyye, İmamiyye gibi kolları oluşmuştur.

Muaviye'nin saltanata gelişi, Ehli Beyt'e ve taraftarlarına karşı giriştiği kötü muamelenin oğlu Yezid tarafından da devam ettirilmesi ve neticesinde yaşanan Kerbela olayı Ehli Beyt-i ve onu sevenleri Arabistan'ın dışına çıkmaya zorladı(Sezgin,1996:18).

Bu tarihlerde Türkler Horasan ve Maveraünnehir'den Anadolu'ya doğru göç ediyorlardı. Emevi yönetiminden kaçan Ehl-i Beyt üyeleri özellikle Türklerin göç yolları üzerinde bulunan bölgelere yayılmışlardı. Türkler bir yandan Anadolu'ya doğru göçlerine devam ediyor, bir yandan da İslam'la tanışıyorlardı. Bu süreçte Türklerin bir kısmı İslamiyet'i Ehl-i Beyt üyeleri ve mensupları aracılığıyla tanıdılar. Bu durum ise bu boyların Hz. Ali ve Ehl-i Beyt temelli bir İslam anlayışını benimsemelerine neden oldu.

2.2. Türklerin İslamiyet'le Tanışmaları Ve Müslüman Olmaları

Türklerin İslamlaşma süreci Hz. Ömer devrine kadar götürülse bile aslında ilk ciddi karşılaşmalar Emeviler döneminde başlamıştır. Bu dönem Türklerin İslamiyete pek yaklaşmadıkları ve Emevi politikaları nedeniyle İslam'a direndikleri dönemdir. Bu süreçte bazı Türk boyları Müslüman olmuşlardır. Fakat her şeye rağmen bu Emeviler'e karşı olan muhalefeti yok edememiştir. Bunun en somut sonucu Abbasilerin iş başına gelişinde Türklerin etkin bir rol oynamasıdır. Çünkü Abbasilere en büyük destek Horasan bölgesinden gelmiştir(Uçar, 2003:23).

Abbasilerin iktidara gelmesiyle birlikte Türklerin İslamlaşma süreci farklı bir boyut kazanmıştır. Türklerin devlet teşkilatında görev almaya başlamaları Türkler arasında İslamiyet'in hızla yayılmasına neden olmuştur.

Hem Emeviler hem de Abbasiler döneminde Ehl-i Beyt üzerine yoğun bir baskı kurulmuş ve Ehl-i Beyt üyeleri merkezi otoritenin zayıf olduğu bölgelere göç etmiştir. Buralarda kendilerine taraftar bulmuşlar ve fikirlerini İslam'a yeni giren Türklere yaymışlardır. Hiç şüphesiz bu göçün en yoğun yaşandığı yer Maveraünnehir ve Horasan bölgeleridir(Uçar, 2003:24).

Ayrıca bu bölgeler orta Asya'dan gelen Türkmen boylarının göç yolları üzerinde bulunmaktadır. Eski inanç ve kültürleriyle bu bölgelere gelen boylar burada yoğun bir tasavvufi hareketlilik içinde özellikle Ehl-i Beyt'in öğretileri doğrultusunda İslamiyet'i kabullenmeye başlamışlardır.

Bu süreçte İslam tarihinde dönüm noktası ve ayrılık sebebi olan olaylar Horasan'a yeni Müslüman olan boylara kadar taşınmış ve tasavvufu yörgularak bir yaşantı halinini almıştır.

Türkler İslam'a girdikten sonra bile vazgeçemedikleri birçok eski inançlarını İslamileştirerek yaşamaya başlamışlardır. Her ne kadar Türkler genel anlamda Ehl-i Sünnet anlayışı çerçevesinde İslami kabul etmiş görünseler de Ehl-i Beyt'i on planda tutan Sufilik akımından

da oldukça etkilendikleri aşikârdır. Şaman kültürünün sufilikle örtüşmesi Sufi akımları yaygınlaştırmıştır. Bu dönemde Horasan ve Maverâünnehir'de birçok mutasavvıf ve tasavvuf akımı ortaya çıkmış, Türkler de kendilerine dini bilgiler veren bu mutasavvıflara 'baba' ismini vermişlerdir.(Uçar, 2003:25–26)

Hiç şüphesiz bu mutasavvıfların en etkili olanı Ahmet Yesevi olmuştur. Ahmet Yesevi etrafına binlerce mürit toplamış ve bunları belli başlı merkezlere görevlendirmiştir.

Tasavvuf merkezli din anlayışının Türkler arasında geniş yankı bulmasının nedenlerinden biri, Türklerin göçebe bir hayat yaşamaları ve tasavvufun bu hayat tarzına uygun oluşudur. Şaman kültüründen getirdikleri 'kam' anlayışıyla Türkler konargöçer dervişlere büyük bir saygı duymuş ve İslam'ı onlardan öğrenmiştir. Bu dervişlerin öğretisinin merkezinde ise Ehl-i Beyt ve Hz. Ali sevgisi vardır(Uçar, 2003:25–26).

Bu süreçte bir yandan Anadolu'da kurumsallaşmaya başlayan İslam'la birlikte Karahanlılar, Gazneliler ve sonra da Büyük Selçuklular İslamı benimsemişler bununla birlikte Türkler kitleler halinde Müslüman olmuşlardır.

2.3. Selçuklular Dönemi

Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecinin başlangıcı Büyük Selçuklular dönemine rastlar. Bu dönemden sonra Anadolu'ya sürekli göçler yapılmış ve 1071 Malazgirt zaferiyle Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi büyük oranda sağlanmıştır. Yukarda da bahsedildiği gibi Orta Asya'dan Horasan'a oradan da Anadolu'ya doğru göç eden Türkmen boylarının büyük bir kısmı İslamiyet'i Ehl-i Beyt sevgisi ve Hz. Ali'yi öne alan tasavvufi ekollerle öğrenmişlerdi. Bu topluluklar Anadolu'ya geldiklerinde bu öğreti devam etti (Yıldız, 2004:50).

Tasavvufi anlayış bu dönemde, Anadolu'da, kırsal kesimde, göçebe ve yarı göçebe hayat süren kesimde önemli temsilcilere sahipti. Bunlar eski kam ozanlara benzeyen Türkmen babaları idi. Bunlar buldukları yerlerde medresede öğretilen İslam'ın yerine daha basit ve sade bir İslam anlayışı yaymaya çalışıyorlardı. Böylelikle Anadolu'daki sosyal şartlara uygun bir halk tasavvufu hareketi oluşuyordu (Yıldız, 2004:51-52).

Bu anlayış Türklerin göçebe kültürün etkisiyle Orta Asya'dan getirdikleri Şamanist gelenekler, yerleşilen ve geçilen bölgelerden alınan bir takım inanışlar ve kültürlü ile yoğruluyor ve ortaya Sünni İslam'ın dışında yeni bir İslam anlayışı olarak ortaya çıkıyordu. Bu İslam anlayışını bir çok araştırmacı heterodoks İslam anlayışı olarak isimlendirmektedir.

Tüm bunların yanı sıra XIII. yüzyıl Anadolu'sunun en önemli özelliklerinden birisi de İran kültürünün etkisidir. Bu bağlamda Farsça'nın hem resmi hem de kültür dili haline gelmesi, medreselerin Fars kültürünün etkisinde kalmasına yol açmıştır. Şehirli halk Türkmenler'i küçümsemeye, sahip oldukları geleneklerden dolayı aşağılamaya başlamışlardır(Yıldız, 2004:53).

Böyle bir ortamda ortaya çıkan Babailer ayaklanması Anadolu Aleviliğinin oluşumunda dönüm noktasın sayılabilecek olaylardan birisidir. Tarihsel kaynaklar, bu ayaklanmanın önderlerini Baba İlyas ve Baba İshak olarak göstermektedirler (Arslanoğlu, 2002).

Anadolu'ya gelen Türkmenlerin başında dervişleri ve dini liderleri bulunmakta idi. Bunlardan Baba İlyas Amasya'nın Çat Köyü'ne yerleşmiş, burada halkın hayvanlarını parasız olarak gütmüştür. Bunun yanında karı-koca arasındaki geçimsizlikleri giderebilmek ve hastaları iyileştirebilmek için muskalar yazmış ve hatta sihircilik yapmıştır(Bozkurt, 1990). Halk, Baba İlyas'ı sevmekte ve onun kerametine inanmaktadır. Baba İlyas Çat Köyü'nde bir dergah kurarak burada kadın ve erkeklerin bir arada buldukları dinsel törenler düzenlemiştir. Onun mensup olduğu tarikatın Yesevilik mi, yoksa Vefailik mi olduğu kesin olarak bilinmemektedir(Ocak, 1996).

Bazılarına göre Baba İlyas, Horasan'dan gelmiş ve Kayseri'de kadılık yapmıştır (Çamuroğlu, 1998). Halkın gözünde o bir veli ve hatta bir peygamberdir. Nitekim halk onun için "La ilahe illallah Baba Resülullah" ifadesini kullanmıştır (Turan, 1980). Baba İlyas'ın torunu Elvan Çelebi, dedesinin peygamberlik iddiasının doğru olmadığını ve bunun bir iftira olduğunu söylemiştir (Bozkurt, 1990). Yine ona göre Baba İlyas Türkmenleri II. Gıyasettin Keyhüsrev'e karşı ayaklandırmıştır (Ocak, 1996).

Kısa sürede Amasya, Çorum, Tokat, Sivas ve Bozok yöreleri Baba İlyas'ın etki alanına girdi ve 1240 sonbaharında II. Gıyasettin Keyhüsrev'in askerlerinin Çat Köyü'nü basmaları üzerine Amasya'ya sığındı (Çamuroğlu, 1998).

Ayaklanmanın ikinci ismi, büyük ihtimalle Baba İlyas'tan ilham alan bir derviş olan Baba İshak'tır. O, Baba İlyas'a benzer kişiliği ile Kefersud bölgesi diye bilinen Fırat, Suriye ve Torosların sınırlarındaki bölgeleri kapsayan alanda, yöre halkıyla çok yakın ilişkiler kurmuştu. Onun etkinlik alanı, Malatya'dan Suriye sınırlarına ve hatta Suriye içlerine kadar yayılmıştı. Gerek Baba İlyas ve gerekse Baba İshak, Hristiyan köylerini de etkiliyordu ve

topluluk Hristiyan üyelere de sahipti (Çamuroğlu, 1998).

Baba İlyas ayaklanmasının çeşitli sebepleri bulunmakla birlikte bunun daha çok ekonomik sebeplere bağlı bir isyan olduğu kabul edilmektedir. Ayaklanma, ekonomik kriz içinde bulunan halkın mal ve ganimet için giriştikleri bir eylemdir.

Ocak(1996) da ayaklanmanın sebebi olarak ekonomik etkene özel bir önem verir. Ona göre XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu Selçuklularında toprak rejimi bozulmaya başlamış ve köylerde önemli özel mülklere sahip bir toprak aristokrasisi türemiştir. Bu durum hem köylüleri devletten soğutmuş, hem de Türkmenlerin hayvanlarını otlatmak mera ve kışlak bulmalarını güçleştirerek toplumsal huzursuzluğu artırmıştır. Bu duruma bir de Moğolların önünden kaçan Türkmenlerin Anadolu'da yarattığı nüfus yoğunluğunun ortaya çıkardığı sorunlar eklenmiştir.

Türkmenlerle yerleşik halk arasındaki en önemli fark din alanındadır. Yerleşik halk medreselerde öğretilen ve devletin resmi desteğini sağlayan Sünni Müslümanlığı benimsemişti. Buna karşılık Türkmenler sürekli göçebeliğin gerektirdiği hayatı yaşıyor ve böylece Sünni Müslümanlığın beklediği namaz, oruç, gibi ibadetleri yerine getiremiyorlardı (Ocak, 1996). Belki de bunun için zamanları olmadığı gibi bu konuda yeterli bilgilere de sahip değillerdi.

Çamuroğlu (1998)'na göre yerleşik hayatı yaşayan ve okuma-yazma bilmeyen insanlar Sünni Müslümanlığın gereklerini yerine getirebiliyorlarsa göçebe Türkmenler de isteselerdi bunu yapabilirlerdi, fakat onlar bu kurallara tepki gösterdikleri için bir Sünni gibi İslam'ı yaşamıyorlardı.

İsyanı teşvik eden siyasal sebeplerin başında II. Keyhüsrev'in kötü yönetimi gelmekte idi (Yıldız, 2004:55). Buna içeriden ve dışarıdan gelen tahrikleri ekleyebiliriz. Bundan başka Anadolu'da ve Kuzey Suriye'de yağma hareketlerine girişen Harezmliler'in kışkırtmalarını da eklemek yerinde olacaktır. I. Alaeddin Keykubat zamanında Orta Anadolu'ya yerleştirilen Harezmliler Sultan'ın ölümüne kadar ona sadık kalmışlardır. II. Gıyasettin zamanında durum değişmiştir. Yeni Sultan etrafındaki bazı kimselerin kışkırtmasıyla Harezmlilerin isyan edeceklerini düşünmüş ve reisleri Kayır Han'ı yakalatmıştır. Bu olay ve yaşadıkları baskılar, aslında hiç de isyana niyetli olmayan Harezmlileri ayaklanmaya zorlamıştır. Harezmliler, Malatya üzerinden ilerleyerek bütün Güneydoğu Anadolu Bölgesini yağma etmişlerdir. İşte tam bu sırada Baba Resul isyanı patlak

vermiştir. Her iki olayın aynı anda meydana gelmesi ister istemez akla Baba Resul ile Harezmliler arasında bir işbirliğinin bulunabileceğini akla getirmektedir (Ocak, 1996).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasal çöküşünün başlangıcı Babai ayaklanmasıdır. O zamana kadar saldırmak için hazır bekleyen Moğollar bu olaylardan sonra Anadolu Selçuklu Devleti'ne saldırma cesaretini göstermişlerdir. 1243 yılında Moğollarla yapılan Köseadağ Savaşı'nda Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyasettin Keyhüsrev bu savaşta Türkmenleri yanında bulamamıştır. Türkmenler, hem Moğollara hem de Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı savaşmışlardır (Yıldız, 2004:57-58).

Babailer XIII. yüzyıl Anadolu'sunda henüz Şiilikle tanışmamışlardır. Dolayısıyla Babai'lerin Şii propagandaları sonucu isyan ettikleri yönündeki tezler doğru değildir. Bununla birlikte Hz. Ali kültü, On İki İmam kültü ve Kerbela kültü ile de tanışmamışlardır. Bu yönüyle Osmanlı dönemindeki ayaklanmalardan farklıdır. Buna rağmen ayaklanmanın genel karakterine baktığımızda göçebe Türkmen boylarının katıldığı ve bu boyların genelde Hz. Ali merkezli tasavvufi akımlardan etkilendikleri görülmektedir (Yıldız, 2004:59).

İsyandan kurtulanlar, özellikle beylikler döneminde Orta, Batı ve Kuzeybatı Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleşmişlerdir. Bektaşiliğin kurucusu kabul edilen Hacı Bektaş Veli, Babai ayaklanmasına taraftar olmasına rağmen bu savaşa katılmamıştır. Fakat kardeşi Menteş bu savaşta öldürülmüştür. Onun bir Vefai şeyhi olan Baba İlyas'a intisab ettiği ve onun halifesi olduğu tarihi kaynaklarda zikredilmektedir. Hacı Bektaş Veli, Hıristiyanlığın yaygın olduğu Sulucakarahöyük'e yerleşmiştir (Yıldız, 2004:59).

Babailer isyanından sonra Türkmen Babalarının faaliyetleri Hacı Bektaş'la sınırlı değildi. Moğol istilasından kaçan horasan çevresinden Anadolu'ya doğru göç eden Türkmen babaları Yeseviyye tarikatına bağlı idiler. Bunların dışında Horasan Melamiyetisi'nin ürünleri olan Kalenderilik, Haydarilik gibi hareketlerde Anadolu'ya göç ediyorlardı. Babailik XIV. yüzyıla geldiğinde Rum abdalları denilen toplum kesimini icat etmişti. Bu süreçte Selçuklu yıkılmış beylikler dönemi başlamıştı. Bu abdallar Osmanlı beyliğine doğru göçlerine devam ettiler (Yıldız, 2004:62-63).

2.4. Osmanlılar Dönemi

Yukarıda zikrettiğimiz toplum kesimleri ilk Osmanlı beylerinin de desteğini almış ve fetihlere bilfiil katılmışlardır. Fetihlerde ve iskân politikalarında aktif rol üstlenmişlerdir. Osmanlı ordusuyla birlikte hatta orduların önünden fetih hareketine girişmişlerdir. Sarı Saltuk, Abdal

Musa, Abdal Murad, Kumral Abdal, Kızıl Deli ve Geyikli Baba gibi Rum Abdalları bu işlevi yerine getirmişlerdir (Yıldız, 2004:63, Okan, 1999:61, Öz, 1997:21). Öz Osmanlı'nın beylik döneminde Aleviliğin çok yaygın olduğunu hatta Osman Bey'in beyliğine başına geçtiğinde Hacı Bektaş'a kadar götürüldüğünü ve kılıç kuşatıldığını, kayınpederi ve danışmanı olan Şeyh Edibali'nin de Alevi-Ahi olduğunu belirtir (Öz, 2004:105-106).

Rum Abdalları Osmanlı hükümdarlarıyla çok iyi geçinmiş, hükümdarlar onlara geniş araziler vakfetmişlerdir. Bu araziler üzerine kurulan vakfiyelerde yetişen müridler ilk Bektaşilerdir. Tüm bu gelişmeler XV. yüzyılın sonlarına doğru hem Aleviliğin hem de kurumlaşmaya başlayan Bektaşiliğin teşekkülüne zemin hazırlamıştır. Bu süreçte Babailiğin inanç ve gelenekleri Rum Abdalları aracılığıyla Kızılbaş zümrelere ve Bektaşilere miras kalmıştır. Yine bugünkü Tahtacılar, Çepniler, Sıraçlar gibi Alevi zümreler bu gelenekten gelmektedirler (Yıldız, 2004:64).

Ayrıca belirtilmesi gereken bir başka hususda XIV. ve XV. yüzyılda bu kesimler üzerindeki Hurufilik etkisidir. Hurufilik özellikle Alevilikteki panteist ulûhiyet anlayışının yerleşmesinde, bazı sayı ve harflerden batını bir takım anlamlar çıkarmak gibi eğilimler üzerinde oldukça etkili olmuştur (Yıldız, 2004:64).

Bu sürecin peşi sıra ortaya çıkan Safevi propagandası, On İki İmam motifli Erdebil merkezli Şiiliğin Türkmen boyları üzerinde etkili olmasını sağlamıştır. Bugünkü Anadolu Aleviliğini oluşturan son halka olan bu akım Safiyyüddin Erdebil (732/1354), Şeyh Cüneyd (864/1461), Şeyh Haydar (893/1488) ve nihayetinde Şah İsmail (930/1524) tarafından şekillendirilmiş ve Türkmen boylarının İran'a doğru yönelmesini sağlamıştır (Okan, 1999:62, Yıldız, 2004:65–70). II. Bayezid devrinden itibaren kısa aralıklarla bu toplulukların katıldığı ayaklanmalar meydana gelmiştir.

Bu ayaklanmaları çıkaran Kızılbaş Türkmen boylarının Şah İsmail'i desteklemelerinin birçok nedeni vardır. Bunlardan en başta geleni ekonomik nedendir (Okan, 1999:62). Buna rağmen en önemli neden olarak dini nedenler gösterilmektedir. Artan otoriter baskı karşısında bu topluluklar Safeviler'e yaklaşırken Osmanlı'dan uzaklaşmışlardır.

Bu sayılan nedenlerden dolayı XIV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar sürekli göçler yaşanmıştır. Bu göçlerin en yoğun olduğu dönemler kuşkusuz Yavuz Sultan Selim-Şah İsmail ve Kanuni Sultan Süleyman-Şah Tahmasb dönemleridir. Hatta Kanuni döneminde Şah Tahmasb'la yapılan Amasya Antlaşmasına 'iki ülkeden birine sığınacak olanların geri iadesi'

ile ilgili madde koyulmuştur (Okan, 1999:63).

Bu süreç üç sonucu beraberinde getirmiştir. Birincisi; Kızılbaş Türkmen boyları sıkı bir takibata uğramış ve neticede siyasal iktidara küsmüşlerdir. Cumhuriyet Dönemine kadar bu küskünlük devam etmiştir. İkincisi; Osmanlı resmi mezhebi tezini ileri sürenlere göre artık Yavuz'dan sonraki süreçte sünnilik tüm Anadolu coğrafyasına zorla yayılmaya başlamış ve medrese tek otorite halini almıştır. Üçüncüsü; ise bugün bile devam edegelen Alevilerle ilgili bir takım adlandırmalar olumsuz anlamlar kazanarak Alevileri ötekileştirmiştir (Okan, 1999:65-67).

2.5. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Sonrası

Cumhuriyetle birlikte başlayan süreç aslında Alevilerin yüzyıllardır uzak durdukları siyasal iktidara yakınlaşma süreci olarak değerlendirilmelidir. Bunun kökleri İttihat ve Terakki Dönemine uzanır. Zira Aleviler, İttihat ve Terakkinin iş başına gelmesinden itibaren, devletle ilişkileri müspet bir mahiyet kazanmıştır (Bozkurt, 2000:53, Öz, 1997:24). Bunun en somut göstergesi ise Enver Paşa'nın bu dönemde Hacı Bektaş Dergahını ziyaret etmesi olmuştur (Kılıç, 2005:232, Şener, 2004:117-118).

Kurtuluş Savaşı yıllarında da Aleviler bu mücadeleye destek vermişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk Sivas Kongresi dönüşünde Hacı Bektaş Dergahını ziyaret etmiştir (23 Aralık 1919). O dönemde Dergâhta postniş olan Cemalettin Efendi ve Baba olan Salih Niyazi Baba ile görüşmüş, Alevilerin Kurtuluş Savaşına destek vermelerini sağlamıştır. İlk meclis açıldığında Cemalettin Efendi Kırşehir mebusu olarak meclise gelmiştir. İlk mecliste Tunceli mebusu Diyab Ağa ve Hasan Hayri bey de Alevi kökenli idiler (Şener, 2004:120). 25 Nisan 1923 tarihinde Cemalettin Efendinin yerine geçen Çelebi Velayettin Efendi Anadolu'daki Aleviler adına bir bildiri yayınlamış ve Alevileri TBMM hükümetini desteklemeye çağırmıştır (Kılıç, 2005:233-234, Öz, 1997:24-27, Bozkurt, 2000:54, Şener, 2004:119-120, Zelyut, 2002:403-407).

Aleviler bu dönemde Mustafa Kemal'i desteklemişlerdir. Bunun nedenleri sayılırken bazı Alevi kaynaklarında onun Selanik'te doğması zikredilmektedir. Zira Selanik, Bektaşî Dergahlarının yoğun olduğu bir yerdir. Aynı zamanda babası Ali Rıza Efendi'nin de Bektaşî olduğu ileri sürülmektedir. Bununla ilgili bir diğer görüş ise Nutuk'taki bazı ifadelerdir. Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta Kazım Dede isminde bir Alevi dedesinden söz ederek onu asla kıramayacağını ve ona çok saygı duyduğunu ifade etmektedir (Kılıç, 2005:234-235).

Ayrıca bazı Alevi yazarlar Mustafa Kemal'in Bektaşî olduğunu kesin bir ifadeyle söylemektedirler (Öz, 1997:24). Öz (2004:142-143) kitabına aldığı bir alıntıda, Mustafa Kemal'in idâdi yıllarında tatillerde Şeyh Rıfat Efendi'nin tekkesine gittiğini "ayın günlerinde dervişler halkasına katılarak, hu hu diye kan-ter içinde kalıncaya kadar" zikir çektiğini anlatmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen reformlar ise Alevileri, bütünüyle olmasa da, memnun eden reformlar olmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, yeni alfabenin kabulü, şeyhülislamlık makamının kaldırılması, kadın-erkek eşitliğine yönelik düzenlemeler, halifelik kurumunun kaldırılması ve laik esaslara dayalı bir hukuk sistemine yönelinmesi Alevileri hoşnut eden gelişmelerdendir.

Bu dönemde Alevilerin hoşnut olmadıkları birtakım gelişmeler de yaşanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. 1921'de meydana gelen Koçgiri Ayaklanması'nda Alevilere karşı olan tavır
2. Yine 1925'te tekke ve zaviyelerin kapatılması ile ilgili kanundan Alevileri pek hoşnut etmemiştir. Bütün Bektaşî Dergahları (Hacı Bektaş Veli Dergahı da dahil) kapatılmıştır. Bunun yanında birtakım unvanların kullanılması yasaklanmıştır (Dedelik, Seyitlik, Çelebilik v.b.). Bunların bazıları Alevilerin ve Bektaşîlerin kullandıkları unvanlardır.
3. 1937'de Dersim Olaylarıdır. Dersim (bugünkü adıyla Tunceli'de) çıkan ayaklanma çok sert tedbirlerle bastırılmış ve Aleviler bu ayaklanmadan zarar görmüşlerdir. Bazı Aleviler devlete yeniden küsmüştür.
4. Bunun yanında bazı Alevi yazarlar Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluşunu da bu kategori içinde değerlendirmektedirler. Fakat bu konuda görüş ayrılığı vardır. Zira birçok Alevi yazar bu kurumun önceden Sünni bir kurum olmadığını, sonradan Sünnileştirildiğini iddia etmektedir.

Tek partili dönemde yaşanan bazı olaylar ve uygulanan birtakım politikalar da Alevileri hoşnut etmemiştir (Şener, 2004:123). Bunlara 1947 CHP kurultayında okullara din dersi konulması kararının alınması, Köy Enstitülerinin kapatılması, İlahiyat Fakültelerinin yeniden açılması örnek verilebilir (Kılıç, 2005:238).

Aleviler bütün bu olumsuzluklara karşı tepkilerini, ilk başlarda halka yakın bir görüntü

sergileyen Demokrat Parti'ye oy vererek göstermişlerdir. Araştırmacıların birçoğu bunun en önemli nedeninin o dönemde Alevilerin büyük bir kısmının kırsal alanlarda yaşıyor olması ve DP'nin tarım politikası olduğunu vurgular (Okan, 1999:78). Ancak 1950'lerin ortalarına gelindiğinde Demokrat Parti'nin dini politikaya alet ettiğini ve Sünnileri kullanmaya yönelik politikalar geliştirdiğini ileri sürerek 27 Mayıs İhtilali'ni desteklemişlerdir (Kılıç, 2005-238).

Özellikle 1960'lar Türkiye'de kırdan kente doğru yoğun göç akımının başladığı bir dönemdir. Bu göç akımı sonrasında sadece büyük kentlere değil, başta Almanya olmak üzere dünyanın değişik ülkelerine de yoğun bir işgücü göçü yaşanmıştır (Şener, 2004:124).

Yine 1960'lardan itibaren Türkiye'de sol akımlar yaygınlık ve etkinlik kazanmış, Aleviler de ağırlıklı olarak sol hareketlere destek vermeye başlamışlardır. Özellikle genç kuşak Aleviler, Alevilik öğretisinden uzaklaşmaya ve sol hareketin önemli bir kolu olmaya başlamışlardır.

1965 yılında Türkiye İşçi Partisinin 15 milletvekili ile meclise girmesindeki en önemli destek şehirlerde yaşayan Alevi genç kuşak olmuştur (Oktan, 1999:83).

Çamuroğlu bu süreçte Alevilerin bıyık ve deyişlerini sola ödünç verdiklerini, soldan da bol bol pozitivizm ve devletçilik aldıklarını belirtir (Çamuroğlu, 1998:114).

Solun Aleviler üzerindeki en büyük etkisi şüphesiz dedelerde olmuştur. Zira yeni yetişen Marksist kuşak, dedeleri de Marksist teorinin doğal bir çıkarımı olarak 'sömürücü sınıf'a dahil etmiştir. Kentleşmeyle birlikte zaten otorite kaybına uğrayan dedeler, sol hareketlerle birlikte genç kuşağın hedef tahtası olmuşlar ve onlar üzerindeki otoritelerini kaybetmişlerdir.

1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren Alevilerin, CEM (Abidin Özgünay), EHLİBEYT (Doğan Kılıç, Şeyh Hasanlı) ve GERÇEKLER (Mehmet Yaman) adlı süreli yayın organlarını çıkarmaya başlamış fakat bu yayınlar uzun ömürlü olamamışlar, ekonomik sorunlardan dolayı kapanmak zorunda kalmışlardır.

1960'lı yılların Aleviler açısından en önemli olayı hiç şüphesiz Türkiye siyasal hayatına Alevi bir partinin, Birlik Partisi'nin katılmış olmasıdır. Bu parti bir grup Alevi kökenli siyaset adamınca 17 Ekim 1966'da kurulmuş ve başkanlığına Hasan Tahsin Berkman getirilmiştir. Birlik Partisi'nin amblemi Hz. Ali'yi simgeleyen bir aslanla, onun çevresinde On İki İmamı simgeleyen On İki yıldızdan oluşuyordu. Parti programında din ve vicdan özgürlüğü vurgulanıyor, kamu düzenine, genel ahlaka ve yasalara aykırı olmayan ibadetlerin serbest bırakılması isteniyordu.

1967'de Birlik Partisi genel başkanlığına Hüseyin Balan getirilmiş, 1969 seçimlerinde % 2.8 oy oranı ile sekiz milletvekilliği kazanmıştır (Bozkurt, 1993:77). Daha sonra Millet Partisinden istifa eden iki milletvekili de Birlik Partisine katılmış ve bu dönemde on milletvekili ile mecliste yer almıştır.

1969 Kasımında parti başkanlığına Mustafa Timisi seçilmiş, 1970'de Birlik Partisi'nin bazı milletvekilleri Adalet Partisine geçmiştir. Parti 1973'te Türkiye Birlik Partisi adıyla girdiği seçimlerden sadece bir milletvekilliği elde etmiş, daha sonraki seçimlerde oy oranı sürekli düşmüş ve 1977'den sonra siyasal etkinliğini tümüyle yitirmiştir (Bozkurt, 2000:81-85).

1978'de Maraş, 1980'de Çorum Olayları yaşanmıştır. Bu olaylar sırasında birçok insan hayatını kaybetmiş ve bazı Aleviler buldukları yerlerden göç etmek zorunda kalmışlardır.

Bazı araştırmacılar 80'li yılları Aleviliğin kendini dinleme yılları olarak değerlendirir (Bozkurt, 1993:79-80). Seksenli yılların sonlarına doğru Alevilik yeni bir devreye girmiş ve yeniden örgütlenmeye başlamıştır. Alevilikle ilgili yayınlarda adeta bir patlama yaşanmış, birçok yayın organı çıkarılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında Alevilerin Sesi, Cem, Nefes, Kervan, Yurtta Birlik, Pir Sultan Abdal ve Gönüllerin Sesi sayılabilir. Bu dönemden sonra Aleviler Avrupa'da ve Türkiye'de dernekler, vakıflar ve dergahlar olmak üzere üç değişik çatı altında örgütlenmişlerdir.

1989 yılı Aleviler için önemli bir yıl olmuştur. Zira bu zamana kadar çok fazla basın yayın ve medya kuruluşlarında görünmeyen Alevilik bu tarihten sonra güncel basının da gündemine girmiştir. Hamburg Alevi Derneği ve bazı Alevi aydınlarca ortak bir bildirge hazırlanmış 1989 yılının Mart ayında yayınlanmıştır. Bu bildirgeyi toplumun önde gelen birçok yazar, sair, işadamı ve sanatçı imzalamıştır.

Bildirgede öncelikle Alevilik 'İslamiyet'in Türkiye'de yaşayan kolu' olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Türkiye'de 20 milyon Alevinin yaşadığı, Sünni halkın Alevilikle ilgili bilgisinin yetersiz olduğu, DİB'nin sadece İslam'ın Sünni kolunu temsil ettiği, Alevilerin varlığının yok sayıldığı belirtilmiş ve birtakım isteklerde bulunulmuştur. Bunlar:

1. Aleviler üzerinde baskı olduğu kabul edilmelidir.
2. Aleviler çekinmeden 'ben Aleviyim' diyebilmelidir.
3. Sünni aileler Alevilik hakkındaki düşüncelerini değiştirmelidirler.
4. Aydınlar Alevi varlığını insan hakları bağlamında savunmalıdırlar.

5. Türk basını yayınlarında Alevi kültürüne de yer vermelidir.
6. TRT Alevi varlığını da dikkate almalıdır.
7. Alevi köylerine cami yapmaktan vazgeçilmelidir.
8. Okullarda Alevi öğretisi de tanıtılmalıdır.
9. Hükümetlerin Alevilere bakış açısı değişmelidir.
10. Dedelik kurumu çağdaş anlamda yeniden yapılandırılmalıdır.
11. Yurt dışındaki Aleviler için acil programlar yapılmalıdır (Zelyut, 2002:413-420).

1990'larda yaşanan Sivas (2 Temmuz 1993) ve Gazi olayları da (Mart 1995) tıpkı önceki olaylar gibi Alevileri derinden yaralamış ve bir çok insanın hayatının kaybetmesine neden olmuştur. Bu olaylarda Alevilerin büyük bir kısmının devletin ihmali olduğunu düşünmeleri Alevilerin devlete olan güvenlerini bir kez daha yıpratmıştır.

BÖLÜM 2: ALEVİLİĞİN TEOLOJİK VE SOSYAL BOYUTLARI

Önceki bölümde Aleviliğin kavramsal ve tarihsel bir çözümlemesi yapılmaya çalışıldı. Alevilik ve onun içinde şekillenen kavramlar, Aleviliği şekillendiren tarihsel süreç tahlil edildi. Bu bölümde ise Aleviliğin teolojik ve sosyal boyutuna değinilecektir. Bu yapılırken öncelikle Aleviliğin genel İslam anlayışı dışındaki temel inanç esasları ele alınacak, daha sonra Alevilerin genel İslami inançlara bakışları değerlendirilecek, son olarak da Alevilikteki toplumsal kurumlar açıklanacaktır.

1. İnanç

Alevilik inanç alanları açısından tarihsel süreç içinde ciddi değişikliklere uğramıştır. Bu yüzden gerek Sünniler gerekse Şiiiler tarafından gerçek Müslüman olarak kabul edilmeyen Alevileri diğer Müslümanlardan ayırt eden en önemli özellik, inanç ve ibadet biçimlerinin farklılığından ortaya çıkmaktadır (Subaşı, 2005:33-34).

Alevi inancı, yüzeyde Şiiliğe ait temaların yorumu ve her türden yabancı inanç unsurlarının katılması ile Şiiliği aşan bir inanç karışımına dönüşmüştür (Subaşı, 2005:34). Nitekim bugün Alevi yazarlar özellikle İran Şiiliğiyle hiç bir bağlarının olmadığını, tek ortak noktalarının Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca ibadet maksadıyla camiye gitmemeleri, ramazanda oruç tutmamaları, ayinlerinde ve törenlerinde kadın erkek bir arada

olmaları, alkollü içki yasağına uymamaları gibi gerekçelerle Sünni İslam'dan da ayrılmaktadırlar (Melikoff, 1998:321). Bütün bunlara rağmen Alevilerin geneli kendilerini Müslüman Cemaatinin üyesi olarak görmekte ve zaman zaman Caferi mezhebini benimsediklerini ifade etmektedirler (Subaşı, 2005:34).

Aleviliğin inanç yapısını anlayabilmek oldukça güçtür. Zira kapalı toplum özelliği gösteren bu yapı yüzyıllarca dış dünyayla teolojisini paylaşmamıştır. Aynı şekilde Aleviliğe ilişkin kavramların pek çoğu, birtakım sembollerle ifade edilmektedir. Bu nedendir ki, teolojik sorunlar da kendilerinin dışında başkasının anlayamayacağı şekilde ifade edilmiştir (Subaşı, 2005:35).

Aleviliğin inanç haritasını çıkarabilmek için iki yol izlenmelidir. Birincisi sözlü kültürdür. Özellikle Alevi ozanlarının deyişleri, nefesleri ve şiirleri tetkik edilmelidir. İkincisi ise yazılı kültürdür. Bu alanda Buyruk'lar, Menakıbnameler, Vilayetnameler, Cenknemeler, Kerbela, Hüsnüye, Cönkler, önemli bir etkiye sahiptir (Subaşı, 2005:35-36).

1.1. Hak-Muhammed-Ali İnanıcı

Alevi inancının en temel kavramı Hak-Muhammed-Ali üçlemesidir. Bu üçleme, kimi zaman Caferilikte olduğu gibi Allah, peygamberi Muhammed ve onun halefi Hz. Ali biçiminde yorumlansa da Allah, Muhammed ve Alinin tanrının üç sureti olduğunu ifade eder (Subaşı, 2005:36).

Cengiz'in (2000:169) araştırmasında 'Hak-Muhammed-Ali bir bütün ve nurdurlar' yargısına inanan deneklerin oranı %77.7, kısmen inananların oranı ise %6.7'dir.

Uçar'ın (2003:146–150) yaptığı araştırma bize Alevilerin Allah inancıyla ilgili tutumları hakkında ipucu vermektedir. Buna göre deneklere 'mutlak kudret sahibi olan Allah birdir ve gerçekten mevcuttur' ifadesine katılıp katılmadıkları sorulmuş, deneklerden %92,8'i bu ifadeye katılıyorum ya da tamamen katılıyorum cevabını vermişlerdir. Aynı şekilde 'Hz. Muhammed son peygamberdir' ifadesine ise deneklerin %91'i katılıyorum veya tamamen katılıyorum cevabını vermişlerdir.

1.2. Kırklar Cemi

Kırklar Cemi Alevilerin birçok ritüelini dayandırdıkları bir söylencedir. Hz. Muhammed'in miraçtan dönerken yaşadığı bir olaydır. Cemin dayandırıldığı bu rivayet Buyruk'ta etraflıca geçmektedir. Olay şöyle özetlenebilir:

“Hz. Muhammed miraca çıkarken bir aslan yolunu keser, kükremeye başlar. Muhammed ne yapacağını şaşırırken, gaipten duyduğu söze uyarak yüzüğünü aslanın ağızına verir. Aslan sakinleşir. Muhammed yoluna devam eder. Göğün en yüksek katına erişir. Orada dostuna kavuşur. Onunla doksan bin kelam konuşur. Miraç’tan geri dönerken bir kubbe görür. Yaklaştığında birilerinin içeride sohbet ettiğini fark eder. İçeri girmek için kapıyı çaldığında kendisine kim olduğu sorulur. O, peygamber olduğunu söyler. İçeridekilerden birisi ‘bizim aramıza peygamber sığmaz. Git peygamberliğini ümmetine yap’ der. Hz. Muhammed oradan ayrılırken içeriye girmesi için Allah’tan emir gelir. İkincisinde de kapı açılmaz. Üçüncüsünde Hz. Muhammed kendisini yoksullara hizmet eden birisi olarak tanıtır ve içlerinde yer varsa girmek istediğini söyler. Kapı açılır, Hz. Muhammed besmele ile içeri girer. Mecliste yirmi ikisi erkek, on yedisi kadın olmak üzere otuz dokuz kişi vardır ve sohbet etmektedirler. Hz. Ali de o meclistedir. Hz. Muhammed Ali’nin yanına oturur fakat onun Ali olduğunu bilmez. Oradakilere kimler olduklarını sorar. Onlar ‘biz kırklarız’ derler. Hz. Muhammed ‘sizin ulunuz kim, küçüğünüz kim’ diye tekrar sorar. Onlar ‘bizim ulumuz da uludur, küçüğümüz de uludur. Bizim kırkımız bir, birimiz kırktır’ derler. O, ‘biriniz eksik ne oldu’ diye sorar. Onlar; ‘o birimiz Selman’dır. Taşraya gitti. Ama sen onu da burada say’ derler. O zaman Hz. Ali kolunu uzatır, kırklardan biri destur diyerek koluna bıçakla vurur. Aynı anda tüm canların kolundan kan çıkmaya başlar. O sırada pencereden bir damla kan girip ortaya damlar. Bu Selman’ın kanıdır. Sonra kırklardan biri Ali’nin kolunu bağlar ve bütün canların kanı durur. Biraz sonra Selman gelir. Elinde bir Üzüm tanesi getirmiştir. Kırklar bu üzümü Hz. Muhammed’in önüne koyup paylaşmasını isterler. Hz. Muhammed bir tek üzüm tanesini bütün kırklara nasıl paylaşacağını düşünürken Allah, meleği Cebrail’i göndererek yardıma koşturur. Cebrail cennetten bir tabak getirerek Muhammed’in yanına gelir ve ‘şerbet eyle ey Muhammed’ diyerek yol gösterir. Hz. Muhammed nurdan bu tabağa su koyar ve üzümü ezerek şerbet eyler ve kırkların önüne koyar. Kırklar bu şerbetten içerler ve ilk yaratılıştaki gibi sarhoş olurlar ve ‘ya Allah’ diyerek üryan büryan semaha kalkarlar. Hz. Muhammed de onlarla birlikte semah tutar. Semah ederken Hz. Muhammed’in mübarek imamesi başından yere düşer. Kırk parça olur ve kırklardan her biri bir parçasını alıp etek yapıp bağlarlar. Hz. Muhammed onlara pir ve rehberlerini sorar. Onlar: ‘pirimiz sah-i merdan Ali, rehberimiz Cebrail aleyhisselamdır’ derler. Bunun üzerine Hz. Muhammed Ali’nin orada olduğunu anlar. Ali, Muhammed’in yanına doğru gelir. Muhammed tecella ve teberrâ ile Ali’ye yol gösterir. Bu sırada Hz. Muhammed Hz. Ali’nin parmağında miraca giderken aslanın ağızına verdiği yüzüğü görür” (Üzüm, 2000:104-105).

1.3. Dört Kapı Kırk Makam

Alevilikte dört kapı; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Şeriat İslam'ın şart koştuğu temel vecibelerdir. Bunlar namaz kılmak, oruç tutmak gibi İslam'ın inanç esaslarıdır. İkinci kapı, yani tarikat kapısı sadece üyelere aktarılan öğretilerdir. Üçüncü kapı marifettir ve mistik tanrı bilgisinin kapısıdır. Dördüncü kapı hakikat kapısıdır ve tanrısallığın kişisel tecrübelerini içerir. Aleviler kendilerini ikinci kapıda görmektedirler. Dolayısıyla şeriat kapısının bağlayıcı olan vecibelerinin Sünni Müslümanlar için geçerli olduğunu, kendilerini bağlamadığını ifade etmektedirler. (Subaşı, 2005:36)

Dört kapı kırk makam şu şekilde özetlenir:

Birinci kapı olan şeriat Hz. Muhammed'den kalmıştır. Bu kapı hakkı batıldan ayıran ulu kapıdır. On makamdan oluşur.

- i. İnanıp iman getirmek
- ii. İlim öğrenmek
- iii. İbadet etmek
- iv. Helal kazanç yemek
- v. Haramdan sakınmak
- vi. Hayız ve nifas durumlarında karısına yakın olmamak
- vii. Şeriat evine girmek
- viii. Şefkat
- ix. Pak yiyip pak giyinmek
- x. İyilik buyurmak

Tarikat kapısı: Buyruğa göre Hz. Muhammed tarikatın on şey ile açıldığını, on şey ile de kapandığını söylemiştir. Tarikatı açan on şey bu kapının makamlarıdır. Bir kimse bu on şeyi yerine getirirse tarikatın kapıları açılır, getirmezse kapanır. Bu makamlar şunlardır:

- i. Bir mürşitten el alıp tövbe kılmak
- ii. Talip olmak

- iii. Saça ve giysilere önem vermeyip dünya nimetlerine bağlanmamak
- iv. Sabırlı olmak
- v. Hürmet etmek
- vi. Tanrıdan korkmak
- vii. Tanrıdan umut kesmemek
- viii. Hidayet
- ix. Toplum içinde uyumlu olmak, öğüt dinlemek ve sevecen davranmak
- x. Aşk, şşk ve sefa

Marifet kapısı: Hakikat kapısının öncüsüdür. On makamı vardır. Özünü bilen arifler bu makamları aşarak hakikat kapısına ulaşırlar: Makamları şöyledir:

- i. Edep
- ii. Heybet
- iii. Sabır
- iv. Kanaat
- v. Utanma
- vi. Cömertlik
- vii. İlim
- viii. Teslim olmak ve razı olmak
- ix. Marifet
- x. Nefsini bilmek

Hakikat kapısı: Son kapıdır ve en üstün kapıdır. Marifet kapısının makamlarını aşanlar insan-ı kâmil olurlar. Makamları şunlardır.

- i. Turab olmak yani alçak gönüllü olmak
- ii. Tanrının birliğine ve Muhammed-Ali'nin yoluna boyun eğmek

- iii. Eline, beline, diline sahip olmak
- iv. Emniyet
- v. Tevekkül
- vi. Sohbet
- vii. Sır
- viii. Rıza
- ix. Düşünce
- x. Tanrı özlemini yürekten çıkarmamak (Üzüm, 2000:88–92)

Günümüz Alevilerinin büyük çoğunluğu dört kapının adlarını bilmekle birlikte makamlarını bilmemektedirler. Bir çok Alevi yazar makamları farklı şekilde yorumlayarak, ibadetlere ait bazı bölümleri makamların içinden çıkarmaktadır. Özellikle şeriat kapısı atlanmakta ve bu kapı sünnetlerin takılıp kaldıkları kapı olarak görülmektedir.

Bunun yanında bazı Alevi çevrelere göre bu kapılar ve makamlar çağını doldurmuş mistik öğretiler olarak algılanmaktadır. Bu gruplara göre bunlar, zamanında belli bir görev icra etmişlerdir. Fakat artık bunları öne çıkarmak gereksizdir (Üzüm, 2000:94).

Uçar'ın tespitlerine göre Alevilik-Bektaşiliğin dört kapı kırk makam üzerine kurulduğuna inanan Alevi-Bektaşilerin oranı %90,0'dir.

1.4. Üç Sünnet Yedi Farz

Buyruk'larda üç sünnet ve yedi farzdan bahsedilir. Alevilerin bu ilkelere kesinlikle uymaları öğütlenir. Üç sünnet Buyruk'ta şöyle sıralanır:

“Evvel sünnet budur ki, sofu olan kimse daima Allah'ın kelamı dilinden gitmeye. Kelime-i Tevhid dilinden gitmeye. İkinci sünnet budur ki, kalbinden adaveti gidere. Kimseye kin ve kibir tutmaya. Kıskançlık etmeye. Hırsına uyup şeytana gönül vermeye. Üçüncü sünnet budur ki, sözü Hakk'ın kudreti ola, kimseyle kavga etmeye, kimseye düşmanlık yapmaya. Eğer talip bin ise bir gibi otura, hemen biri söyleye” (Buyruk', 2007:174).

Yedi farz ise şöyle anlatılır:

- Birinci farz: Sır saklamak

- İkinci farz: Candan geçmek, lakin haktan dönmek
- Üçüncü farz: Günahtan tövbe etmek, kimsenin gıybetini etmemek, yalan yere yemin etmemek, yalan söylememek, dünyaya meyletmemek.
- Dördüncü farz: Mürebbiye itaat etmek, emrine uymak, halifeden tövbe almak.
- Beşinci farz: Halifeden musahip hakkını Cemiyete yetirmek.
- Altıncı farz: Halifeden hırka giymek, kuşak kuşanmak, el alıp tövbe etmek.
- Yedinci farz: Halifeden taç giymek (Buyruk, 2007:174–175)

Buyruk'larda bu sünnet ve farzlara uymayan talibin düşkün sayılacağı ve her birinin hangi ceza ile cezalandırılacağı ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır.

2. Genel İslam İnançlarına Bakışları

2.1. İbadet

Alevilerle ilgi en çok tartışılan konulardan birisi de ibadetler konusudur. Özellikle Alevilerin dışındaki kesimlerin Alevilere yönelttiği eleştirilerden en önemlisini ibadetler oluşturmaktadır. Tarih boyunca olduğu gibi bugün de Alevilerin büyük bir kısmı ibadet konusunda genel İslam çerçevesinin dışında düşünmektedirler. Olayın bir diğer boyutu ise Aleviliği genel İslami çizginin dışında görmek isteyen bazı kesimler (bazı Alevi gruplarda buna dâhildir) ibadet konusunu gündeme getirmektedirler. Onlara göre Aleviler Müslümanların yaptıkları ibadetleri yapmamaktadırlar. Dolayısıyla onları Müslüman saymak sakıncalıdır.

Tüm bu eleştirilere rağmen Aleviler arasında (yukarıda bahsi geçen gruplar hariç) ibadet gerçeği kabul edilmektedir. Fakat uygulanışı ve şekli itibariyle farklılık arz etmektedir (Uzun, 2000:96).

Bu başlık altında Alevilerin belli başlı ibadetlere bakışları tahlil edilecek ve bu konudaki görüşlerine yer verilecektir.

2.1.1. Namaz

Namaz konusunda Alevi topluluklar farklı ve çelişkili bir tutum sergilemektedirler (Üzüm, 2000:96). Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi ve Buyruk'ları inceleyen araştırmacılar her iki kaynakta da namazla ilgili kayıtlara rastlamışlardır. Buyruk'ta bulunan birinci kapının üçüncü

makamının ibadet olması buna örnek gösterilebilir.

Bununla birlikte Alevi edebiyatı ve sözlü kültürü incelendiğinde birbirinden farklı pek çok şiir bulunmaktadır. Bu şiirler arasında beş vakit namazın kılınması gerektiğini belirten şiirler olduğu gibi, şeklin önemli olmadığı, hakkın rızasına namaz ve abdestle değil aşkla ulaşılacağını belirten ifadeler de yer almaktadır. Ağırlık ise ikinci gruba giren şiirlerdedir.

Geçmişte olduğu gibi Alevilerin içinde namaz kılan gruplar bugün de çok azdır. Eskiden beri Aleviler namaza ve camiye pek hoş bakmamışlardır. Günümüzde beş vakit namaz kılan, camiye ve namaza olumsuz bakmayan Alevi gruplar genelde On İki İmam Şiiliğine meyleden gruplardır (Üzüm, 2000:97–98).

Hiç kuşkusuz Sünni kesimin Alevilere yönelttiği en büyük eleştiri cami ve namaz hususundadır. Alevilerse namaz kılmayışlarını ve camiye gitmemelerini birtakım nedenlere bağlamaktadırlar. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Beş vakit namazın Kur'an'da olmadığı, Emeviler döneminde koyulduğu,
- Namazın anlamının dua olduğu ve Alevilerin de dua ettikleri,
- Emeviler zamanında camilerde Hz. Ali ve Ehl-i Beytine hakaret edildiği, dolayısıyla Alevilerin camiye gitmediği,
- Hz. Ali'nin camide şehit edilmesinden dolayı Alevilerin camiye gitmedikleri,
- Alevilerin ibadetten anladıkları şeyin sünnetler anladığı gibi şekilsel olmadığı, daha çok mistik ve kalbi zikir olduğu.
- Alevilerin geçmişte genellikle yoksul alt tabakadan oldukları ve geçimlerini sağlamak için sürekli çalışmak zorunda oldukları, dolayısıyla namaz kılmadıkları (Zelyut, 2002:110–118, Yaman, 2004:156–158).
- Namazın şeriat kapısında farz olduğu ve Alevilerin bu kapıyı Alevi olmakla aştıkları

Uçar'ın (2003:158-159) Aleviler üzerine yürüttüğü bir araştırmada denekler 'Namaz Allah'ın emrettiği ibadetlerden biridir' yargısına katılıp katılmadıkları sorulmuş, deneklerin %67,8'i katılıyorum veya tamamen katılıyorum cevabını vermişlerdir. %32,2'si ise katılmıyorum veya hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. Yine aynı araştırmacının 'Namaz kılar mısınız?' sorusuna ise deneklerin %34,3'ü hiç, %55,3'ü bazen, %7,5'i çoğu zaman, %3,0'i her zaman yanıtını vermiştir.

Cengiz'in (2000:179) araştırması ise bu araştırmanın sonuçlarıyla birlikte okunmalıdır. Zira namazla niyazın benzeştiğini düşünen Alevilerin oranı %60,7'dir. Kısmen benzeştiğine inananların oranı ise %8,6'dır. Bu da demek oluyor ki, Alevilerde namazın niyaz olduğuna dair geleneksel inanç hala sürmektedir.

2.1.2. Oruç

Aleviler oruç konusunda da genel İslami anlayışın dışında düşünmektedirler. Araştırmacıların tespitine göre Makalat'ta, Buyruk'ta ve Şeyh Safi Buyruğu'nda oruç açık bir surette vurgulanmıştır (Üzüm, 2000:99). Bazı Alevi gruplar (sınırlı sayıda da olsa) bunlara binaen ramazan orucunu tutmaktadırlar. Fakat Alevilerin çoğunluğu ramazan orucunu tutmazlar. Diğer ibadetlerde olduğu gibi oruçta da farklı bir yoruma sahiptirler. Onlara göre oruç yemek ve içmekten vazgeçmek değil, nefsi ıslah etmek anlamındadır. Orucun farzietini bildiren ayetin de nefesine hâkim olamayıp Allah'ın emirlerine karşı gelenler için olduğu yorumu yapılmaktadır (Üzüm, 2000:99).

Bir diğer yorum ise oruç ibadetinin peygamberin vefatından sonra Emeviler Döneminde koyulduğudur. Buna göre aslında Kur'an'da orucun kaç gün tutulacağına dair bir ayet yoktur. Otuz gün tutulacağı sonradan kural haline getirilmiştir.

Alevilerce asıl önem verilen oruç Kerbela Olayı'nın anısına, Muharrem ayının biri ile on ikisi arasında tutulan Muharrem orucudur. Oruçlu olunan günlerde sakallar tıraş edilmez, eşler arasında cinsel ilişkide bulunulmaz, herhangi bir eğlence yapılmaz, su içilmez (ancak sulu yiyecekler yenilebilir) son günün akşamı kurban kesilip birlikte Cem yapılır.

Diğer birçok konuda olduğu gibi Aleviler arasında oruçla ilgili de birtakım uygulama farklılıkları vardır. Bazı yörelerde bu oruç, tam gün oruç tutmak şeklinde uygulanırken, bazı yörelerde, gün boyu sadece su içilmez, yiyilip içilebilir (Eren, 2002:118-119).

Uçar'ın (2003: 160) araştırmasında orucun Kur'an'da emredilen önemli bir ibadet olduğu yargısına deneklerin %75,3'ü ya katılıyorum ya da tamamen katılıyorum cevabını vermiştir. Yine aynı araştırmada deneklere yöneltilen 'Oruç tutar mısınız?' sorusuna deneklerin %87,6'si her zaman, çoğu zaman ve bazen cevabını vermişlerdir. Ancak buradaki orucun Ramazan orucu mu yoksa muharrem orucu mu olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

2.1.3. Zekât

Mali bir ibadet olan zekât, Anadolu Aleviliğinde dikkate değer bir yer işgal etmemekle

beraber, onun yerine başka birtakım yardımlaşma esasları mevcuttur. Genel kanaate göre yardımlaşma; ‘kara kazan kaynatmak’, ‘aşure yapmak’, ‘musahiplikte fakiri zengini kardeş yapmak’, ‘fitre vermek’ gibi anlamlar taşır ve Aleviler bunları yerine getirirler. Geleneksel Alevilikte ise Aleviler karlarının beşte birini dedelere ve ocaklara verirler. Buna ‘hakkullah’ denir. Bu yardımlar üç grupta toplanır: a. Kara kazan hakkı, dergahın giderleri için kullanılır. b. Mürşit hakkı, mürşit ve diğer pirlerin ihtiyaçları için kullanılır. c. Çerağ hakkı ise, darda kalanlara dağıtılmak için kullanılır (Üzüm, 2000:100–101).

Uçar’ın (2003:161) araştırmasında zekatın Kur’an’da emredilen önemli bir ibadet olduğuna katılıyorum veya tamamen katılıyorum diyen denekler %69,3’tur. ‘Zekât verir misiniz?’ sorusuna ise deneklerin %33,3’ü her zaman, %44,3’ü çoğu zaman, %15,8’i bazen, %6,8’i ise hiç cevabını vermiştir.

2.1.4. Hac

Hac, namaz ve oruç gibi Alevi-Bektaşî çevrelerde farklı yorumlanan bir ibadettir. Bazı araştırmacılar (Üzüm, 2000:101) her ne kadar Buyruk’ta, Makalat’ta ve Vilayetname’de geçtiğini söyleseler de, Aleviler haccı genel İslami çerçevenin dışında ele alırlar. Onlara göre asıl Kabe, insan kalbidir (Üzüm, 2000:101). Bunun içindir ki insan kalbine girmek hacc olarak algılanır. Bununla ilgili Alevilerin en önemli referans kaynağı Hacı Bektaş Veli’ye ait olduğu söylenen su mısralardır:

‘‘Hararet nardadır, sacda değildir

Keramet baştadır, tacda değildir,

Her ne arar isen kendinde ara,

Kudüs’te, Mekke’de, Hacda değildir.’’

Bununla birlikte bugün özellikle Alevi entelektüellerinin sloganı haline gelen şu cümle Alevilerin bu konuya bakışlarını özetler niteliktedir: ‘‘Benim Kabem insandır.’’

Uçar’ın araştırmasında ‘‘Hac, gücü yeten Müslüman için gereklidir.’’ ibaresine katılıyorum veya tamamen katılıyorum diyen denekler %55,8’dir (Uçar, 2003:163).

2.1.5. Kurban

Alevilikte kurbanlar İçeri kurbanları ve Dışarı kurbanları olmak üzere ikiye ayrılırlar.

a. İçeri kurbanları

- Görgü Kurbanı: Cemde yıllık görgüsü yapılan Alevilerin kestiği kurbandır.
- Matem Kurbanı: Muharrem orucundan sonra kesilen kurbandır.
- Düşkünlük Kaldırma Kurbanı: Düşkünlerin yeniden gruba alınması töreninde düşkün kimsenin kestiği kurbandır.
- Abdal Musa Kurbanı: Kış aylarında yapılan Abdal Musa Cemi'nden kesilen kurbandır.
- Dar'dan İndirme Kurbanı: Ölen bir Alevinin alacak vereceklerini çözümlmek için kesilen kurbandır.
- Musahip Kurbanı: İki Alevinin musahip olmaları için yapılan törende kesilen kurbandır.

b. Dışarı kurbanları:

- Adak Kurbanı: Bir dileğin gerçekleşmesi için kesilen kurbandır. Yatır ve ziyaret yerlerinde kesilir.
- Kurban Bayramında kesilen kurban
- Hızır orucu kurbanı: Her yıl Hızır Orucu'nun bitiminde kesilen kurbandır.
- Sultan Nevruz Bayramı Kurbanı: Her yıl 21 Martı 22 Marta bağlayan gece Hz. Ali'nin doğum yıldönümünde düzenlenen Cemlerde kesilen kurbandır.
- Hıdrellez Bayramı Kurbanı: Her yıl 6 Mayıs'ta kesilen kurbandır.(Yaman, 2004:280–282)

3. Toplumsal Kurumlar

3.1. Dede-Talip

Dede, Alevilerin manevi önderlerine verilen isimdir. Şamanların günümüzdeki İslami versiyonları olarak ifade edilse de (Subaşı, 2005:42-43) Hz. Muhammed soyundan geldiklerine inanılan dedeler Alevilikte dini otoritelerdir. Her dedenin belli bir nüfuz alanı ve belli bir talip kitlesi vardır. Ocakzade olmayan diğer tüm Alevilerde talip olarak adlandırılırlar, Alevi toplumsal hiyerarşisinde ortaya çıkan toplumsal ilişkiler gerçekte dede

ile talip arasında gerçekleşmektedir (Subaşı, 2005:43).

Dedeler, Alevi Cemaatini anlamının kilit taşlarıdır. Dedeler bir yandan Alevilerin odağı, öğretmeni ve yargıç, bir yandan da onların dini mirasla bağlantılarını sağlayarak koruyan en kuvvetli bağıdır (Subaşı, 2005: 43).

Yapılan bir alan araştırmasında ‘‘Her Alevi-Bektaşî bir dedeye bağlanmalıdır.’’ ifadesine katılan veya tamamen katılan Alevilerin oranı %78,8 katılmıyorum veya hiç katılmıyorum diyenlerin oranı ise %21,3’tür (Uçar, 2003:156).

Cengiz’in (2000:161) araştırmasında deneklerin %25,7’si kendini yetiştiren herkesin dede olabileceğini düşünmektedir. Dedeliğin soydan geldiğine inananların oranı ise %62,7’dir. Dedelerin soydan gelmesini ve aynı zamanda kendini yetiştirmesini düşünenlerin oranı ise %11,7’dir (Cengiz, 2000:150). Bugünkü dedelerin dini bilgilerinin yetersiz olduğunu düşünen Alevilerin oranı %25, kısmen yeterli olduğunu düşünenlerin oranı ise %16,3’tür (Cengiz, 2000:154). Aynı araştırmada dedelik kurumunun kalkması gerektiğini düşünenlerin oranı ise %12’dir.

3.2. Musahiplik

Musahiplik Alevilerin kendi içlerindeki dayanışmayı pekiştirme görevi üstlenen bir arayışın ürünüdür. Musahiplikte kişilerin kendilerine birer eş tutmaları söz konusudur. Geleneksel Alevilikte çok güçlü olan bu gelenek toplumsal dayanışmayı artıracak bir nitelik arz eder. Musahip Alevilerde ergenlik çağına girip bir ayinle tarikata kabul edilecek kimsenin yanında bulunan ergen kimseye denir. Kendi tabirlerince ‘bu kavle giren’ ömrünün sonuna kadar musahibini görüp gözetmeye mecburdur. Musahibin akrabalar dışında olması kuralı vardır. Bu kural akraba olmayan gruplar arasındaki muhtemel anlaşmazlık tehlikesini de ortadan kaldırmayı hedefler (Subaşı, 2005:29).

Musahiplik Kırklar Cem’indeki Hz. Ali ve Hz. Muhammed’in ahiret kardeşliğinin bir ifadesi ve tekrarı olarak görülmektedir (Cengiz, 2000:57). Musahip tutabilmek için ailelerin izni olmalıdır. Bunun yanında şunların da yerine getirilmesi gerekmektedir:

- İki musahip adayı aynı dili konuşuyor olmalıdır.
- Aynı yaşta ve aynı sosyal gruba mensup olmalıdır. Bekâr olan evli olanla, yaşlı olan genç olanla, cahil olan bilgili olanla musahip olamaz.
- İki musahib aynı yerleşim yerinde olmalıdır (Cengiz, 2000:57–58).

Musahipliğin tarihsel kökeni olarak yukarıda zikredilen rivayetin dışında farklı bir rivayet de vardır. Buna göre Hz. Muhammed Hudeybiye’de altı yüz kadar sahabeye sözleşip, sahabelerden İslam yolunda mücadele edeceklerine ve bu yoldan dönmeyeceklerine dair söz almıştır. Yine başka bir rivayette de Hz. Ali ile Hz. Muhammed hicretin yedinci ayında Mescid-i Nebevi’de birbirleriyle musahip olmuşlardır (Cengiz, 2000:58–59).

Musahipliğin sosyal etkileşim boyutuna bakıldığında, içe dönük birincil ilişkilerin yoğunlaştığı görülmektedir. Musahiplerden birisinin suç işlemesi durumunda doğrudan diğer musahip sorumlu tutularak, tam bir amaç birlikteliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Musahiplik sözleşmesi bireyin hayatında sadece bir defaya mahsustur. Ölüm veya dargınlık gibi herhangi bir nedenle bozulduğunda tekrarı mümkün değildir.

Alevilikteki musahiplik benzeri kurumlar (Talip, ikrar verme v.b) grubun gizlilik özelliklerini belirleyerek, içten evlenme olgusu üzerinde ciddi bir etki oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu kavramlar gruba has kültürün oluşturulmasını ve bu kültürün öğelerini belirlemektedir.

Uçar’ın (2003:161) araştırmasında ‘Gelenek gereği her Alevi-Bektaşî'nin bir musahibi olmalıdır’ yargısına katılıyorum veya tamamen katılıyorum diyen deneklerin oranı %73,5’tir.

Çamiçi beldesinde Cengiz’in (2000:142) yürüttüğü bir araştırmada Alevilerin %69,7’si musahipsiz, %30,3’ü ise musahiplidir.

3.3. Düşkünlük

Alevi inancında grup içinde bütünleşmeyi sağlayan bir diğer kurum da düşkünlüktür. Genel tanımla düşkünlük, grup içi kurallara uymayan üyelere verilen cezadır. Düşkünün terim anlamı ise, yol terbiyesine aykırı davranan suçlu kimse demektir (Korkmaz,1993:106). Bir çeşit toplumsal kontrol mekanizması olan düşkünlük, grup içi çatışmaları, grup içi çözülme ve çatışmayı önleyen bir rol üstlenir (Cengiz, 2000:67). Düşkün kimse grup dışına çıkarılarak gruptan soyutlanmış, dokunulması yasak birisi haline gelmiş ve adeta tecrit edilmiştir (Cengiz, 2000:67–68).

Özellikle Osmanlılar döneminde Aleviler devletle ilişki içinde olmamışlar, bunun yerine kendi sorunlarını grup içinde halletmişlerdir. Bunun için değişik kurumlar oluşmuştur. Düşkünlük kurumu bunlardan biridir. Bu kurum mahkeme görevi üstlenmiştir. Grubun devletin mahkemelerine gitmesi yasaklanmıştır. Hatta öyle ki gruptan birinin kendi aralarındaki bir sorunu kadıya götürmesi düşkünlük nedeni sayılmıştır (Bal, 1997:97).

İki tür düşkünlük vardır: Geçici düşkünlük ve sürekli düşkünlük. Geçici düşkün sayılan kimse grup içine alınmaz ve gruba tüm ilişkileri kesilir. Birey süresini doldurduktan sonra ikrar verip tekrar yola girer ve gruba katılabilir. Sürekli düşkünlükte ise birey bir daha gruba alınmaz ve grubu terk ederek başka bir yere göç etmek zorunda kalır (Acar, 2003:39).

Sürekli düşkünlük cezasına genel olarak, grubun sırrını açıklayan, dedelerin hakkını vermeyen ve onlara itaatsizlik eden, çevrede ve ailede geçimsizliğe neden olan bireyler çarptırılır. Bu cezaya itiraz hakkı yoktur. Kural gereği dedelerin her türlü cezayı verme yetkisi vardır. Bazı araştırmacılar bu cezaların içinde ölüm cezasının da olduğunu belirtmektedirler (Cengiz, 2000:68).

Düşkünlüğü gerektirecek suçlardan bazıları şöyledir:

- Kendini bilmeyecek derecede içki içmek,
- Zina etmek,
- Adam öldürmek,
- Kumar oynamak,
- Yol kesmek ve hırsızlık yapmak,
- Yabancı birinin yanında konuşmak,
- Dededen izinsiz iş yapmak,
- Başkalarının malına ırzına ve namusuna el uzatmak,

Birdoğan'a göre Malatya yöresi Alevileri için dedeler bir araya gelerek bir suç yönetmeliği hazırlamışlardır. On iki bölüm halinde düzenlenen bu maddeler burç sözcüğü kullanılarak ifade edilmektedir. Her bir burç bir suçu ve bu suça verilecek cezayı ifade etmektedir. Örneğin birinci burçta, mürşidin, rehberin sözünü dinlemekten kaynaklanan suçlarda, pirin huzurunda toplanan cemaatin önünde, on beş dakika bekletilerek, hafif ısıtılmış demirle, dilin dağlanması cezası verilmektedir. Yine on ikinci burçta mürşidini, rehberini öldürenler, erkelerle livata yapanlar ve bunlara yardım edenler en büyük suçlu sayılmıştır. Cezaları ise hiç bir din ve mezhebe, tarikata girmemeleri, hiç yardım almamaları, toplumdan tümüyle tecrit edilmeleridir (Birdoğan, 1995:167-172).

Fığlalı da Alevi öğretisinin temelini teşkil eden üç sünnet yedi farz olarak bilinen kurallara

uymayanların yukarıdaki anlamda suç ve ceza yönetmeliğine göre yargılandıklarını belirtmektedir (Fırlalı, 1994:167–172).

Korkmaz (1993:107) ise düşküne verilecek cezaları ve tazminatları şöyle sıralar:

- Hırsızlık: Çalınanın iki kati ödenir ve çalan üç ay düşkün sayılır.
- Öldürme; ancak üç yıl sonra mürüvvet meydanı açma hakkına sahip olabilir. Ocağın saptayacağı kan bedelini öder.
- Yalan söyleme: Yüz bir gün düşkün kalır, mürüvvet meydanı giderini öder, çift kurban tığlatır.
- Zina: Bir yıl üç gün düşkün sayılır, dönüşünde davacının rızasını almak zorundadır, alamaması durumunda evlenir.
- Sırları açıklama: Dört baş okuttuktan sonra ancak meydana alınır.

Alevi-Bektaşî hukuk sisteminin kaynağını oluşturan İmam Cafer buyruğunda konular sitemli ve ayrıntılı olarak verilmemiş, genel bilgiler verilmiştir. Bu sebeple düşkünlük ve cezaları yörelere göre değişmektedir. Bunda bölgesel kültür ve gelenekler hâkimdir (Cengiz, 2000:69).

3.4. Cem ve Semah

Cem, Alevilikte en önemli dinsel törenin adıdır. Fakat Cem ibadetten kaynaklanan bir kutsallığa sahip değildir. Bundan dolayıdır ki Cem'in yapıldığı bir kutsal mekân yoktur. Büyük, temiz herhangi bir evin salonunda veya odasında yapılabilir (Acar, 2003:34–35).

Cem töreni Kırklar Cemi söylencesine dayanmaktadır. Bunun yanında Orta Asya kökenli olduğunu iddia eden bazı araştırmacılar da mevcuttur. Şamanizm'de var olan birtakım ritüellerin Cemde de oluşu araştırmacıları bu kanaate itmektedir. Örneğin, her iki ayının de gece yapılıyor olması, her iki ayinde de semahın olması, müzik olgusu, kadın –erkek bir aradılığı gibi bazı uygulamalar bu yargı için kullanılagelen temel referanslardır (Acar, 2003:35–36).

Cem törenleri On İki Hizmet etrafında örgütlenen bir törendir. On İki Hizmet Cem'i örgütleyen ve yapılmasını sağlayan kişileri kapsar. Bu hizmetler yerine getirildiğinde Cem eksiksiz olarak yapılmış olur.

On İki Hizmet sahipleri şunlardır:

- Mürşit: Cemi yöneten kişidir. Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hacı Bektaş-i Veli makamlarını sembolik olarak temsil eder. Onların adına Cem’de bulunur. İkrar alır ve nasip verir.
- Rehber: Mürşide, dedeye yardımcı olan kişidir. Yol ve erkan konusunu iyi bilen, yol gösterendir.
- Gözcü: Cemde rehberin yardımcısıdır. Cemin düzenini sağlar.
- Çerağcı: Cemevi’nin aydınlanmasından sorumludur. Bazı yörelerde delilci de denir.
- Zakir: Cemde dede bağlama çalmazsa dede yerine bağlama çalip nefes, duvaz, mersiye okuyan kişidir.
- Süpürgeci: Cemevi’nin temizliğiyle ilgilenen kişidir.
- Bekçi: Cemevi’nin dış güvenliğini sağlar.
- Kurbançı-Lokmacı: Cemevi’ndeki kurban ve lokma işlerini yürüten görevlidir.
- Saka: Cemevi’nde su, şerbet, dolu sunan görevlidir.
- Pervaneci: Cemevi’nde semah dönüldüğü zaman ilgili hizmet görevlisidir.
- Peykici: Cem’den önce ve Cem esnasında haberleşmeyi sağlayan görevlidir.
- Meydancı: Ceme katılanlara yer gösteren, meydan görevlerini yapan, Cemevi’nin hizmet görevlilerinden birisidir (Şener, 2004:156).

Cem töreninin dayandığı temel, rızalık olgusudur. Ceme katılmak ya da ayrılmak için topluluğun rızasının alınması gerekir. Eğer bir toplulukta bir kişi diğer birinin Ceme katılmasını istemiyorsa orada bir sorun vardır ve o sorun çözülmeden Cem yapılmaz (Acar, 2003:36).

Cemin en önemli uygulamalarından biri de semahlardır. Semah, belli bir ritmi ve ezgisi olan, çeşitli figürlerin kullanıldığı, kadınlı erkekli yapılan bir alevi törenidir. Eyüboğlu (1991:192) semahı, birlik-bütünlük içinde, kadın erkek ayrımını gözetilmeden yapılan, birliğe varma ve tanrısal gizeme erme olarak tarif eder.

Yöreden yöreye bazı farklılıklar olsa da Alevilerde dört tür Cem vardır. Bunlar:

- İkrar verme Cem'i: Adından anlaşılacağı gibi bir kişinin Alevi-Bektaşî yoluna alınması için yapılan Cem'dir.
- Görgü Cemi: Kural olarak her yıl kış aylarında yapılan bu Cem'de, On İki Hizmet yapıldığı gibi, köyde ya da mahallede bulunan herkes görgüden geçirilir. Bu Cemle Aleviler ikrarını tazelerler. Yıllık olarak talipler kontrol edilmiş olur.
- Musahip Cemi: İki kişinin musahip olması için yapılan Cem'dir.
- Abdal Musa Cemi: Kural olarak ikrar ve görgü amacı yoktur. Bazı bölgelerde perşembeyi cumaya bağlayan gece yapılır (Taşğın, 1997:116–118, Üzüm, 2000:105–106).

Aleviliğın kentleşmeye başlamasıyla birlikte Cem törenleri de şekilsel açıdan bir takım değışikliklere uğramıştır. Geleneksel Cem törenlerinde olan bazı erkanın günümüzde uygulanabilirliğı tartışılmaktadır. Şehir Aleviliğinin Cemlerle ilgili bu sorunları şöyle özetlenebilir:

- Şehirlerde yapılan Cemlerde ikrar ayinleri çoğı zaman yapılmaktadır. Alevi ana-babadan gelen kimseler yola girmek için nasip almamaktadırlar.
- Belli aralıklarla yapılması gereken görgü Cemleri artık çoğunlukla yapılamamaktadır.
- Alevi ileri gelenlerinin çoğı günümüzde şehirlerde yapılan Cemlerin gerçek Cem olmadığını, bunların birer temsili Cem olduğunu ileri sürmektedirler. Bu Cemlerde yerine getirilmesi zorunlu olan On İki Hizmet yerine getirilmemektedir.
- Cemlerin gizliliğı kalmamıştır. Bu gün isteyen herkes Cem'e girebilmektedir. Hatta Cemler televizyonlarda yayınlanmaktadır. Bu da 'konuşulanların meydanda kalması' ilkesine uymamaktadır.
- Cemler geleneksel zikir formundan otantik bir forma bürünmeye başlamıştır.(Üzüm, 2000:112)

Alevi Cemlerinin ayrılmaz bir parçası da semahtır. Sema, Kırklar Cem'inden doğmuştur, Hz. Muhammed'in kırklar meclisinde sema dönmesinin yansımasıdır. Arapça 'sema' sözcüğünden türetilen sema belli sayıda kişilerce dönülür. Bu sayı 2, 4, 6, 8, 10, 12... olduğu gibi, 3, 5, 7, 9... şeklinde de olabilir. Sema dönenler adeta kendinden geçmesine büyük bir aşkla, şevkle ve huşu içinde bu ritüeli yerine getirirler.

Semahta esas figürler el ve ayak figürleridir. Eller ve kollar kuşun uçuşunu simgeler. En çok görülen figür ise sağ elin ayası yukarıdan alır, sol elde yere dönüktür. Bu figür Mevlevilikteki figüre benzese de birbirlerinden ayırdırlar (Şener, 2004:160–163).

Yapılan bir alan araştırmasında Alevilerin %31,3'ünün devamlı, %45,7'sinin ara sıra Ceme katıldığı tespit edilmiştir. Hiç katılmayanların oranı ise %23'tür (Cengiz, 2000:121).

BÖLÜM 3: ALEVİ ÖRGÜTLENMESİ

15. asırdan itibaren içe kapanan Alevilik yüzyıllarca kendi içine kapalı bir toplum olarak varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte Aleviler resmi otoriteyle sürekli çatışma halinde olmuş, belli dönemlerde karşı karşıya gelmiştir. Osmanlı Dönemi'ndeki Bektaşî örgütlenmesini (dergâhlar ve tarikat yoluyla örgütlenme) bir kenara bırakırsak Alevilerin bu süreçte örgütlenmesi söz konusu değildir.

Özellikle son yirmi yıldır örgütlü bir yapı arz eden Alevilik son beş on yıldır onlarca Alevi örgütünün kurulmasına tanıklık etmiştir. Bunun nedenlerini Üzüm şöyle sıralamaktadır:

- Alevilerin büyük destek verdiği ve kadro olarak beslediği sol örgütlerin temel dayanağı olan sosyalizmin çökmesi ile boşlukta kalan kitlenin kendi Alevi kimliğini keşfetmesi ve ona sarılması
- Kısa aralıklarla Kahramanmaraş Çorum, Sivas ve Gazi mahallesi olaylarının meydana gelmesi ve bu olayların Alevi kimliğini güçlendirmesi, kitleyi derlenip toparlanmaya sevk etmesi
- Özellikle son dönemlerde dini akımların güçlenmesi
- Alevi kitlenin ileri gelenlerinin örgütlenmenin önemini dikkate alması ve yapılacak faaliyetler için örgütlenmenin en iyi yol olduğunu düşünmeleridir (Üzüm,29–30).

Bu günkü Alevi Örgütlenmesi'nin ilk örneği 1963'te kurulan Hacı Bektaş'taki 'Hacı Bektaş Veli Kültür ve Turizm Derneği'dir (Öz, 1997:23).

1990'lı yıllara gelinceye kadar Aleviler sınırlı bir dernekleşme çabası içerisindeydiler. Bu derneklerden en eskileri ve en bilinenleri Hacı Bektaş Veli ve Karaca Ahmet dernekleridir. Şahkulu Derneği ise seksenli yılların ortalarında kurulmuştur. Yine bu dönemde belirli yöre ve köy derneklerinin de kuruldukları görülmektedir.1990'lı yıllarla birlikte dernekleşme faaliyetlerinde de büyük artış yaşanmıştır.

“Sivas Olayı”, “Karacaahmet Cemevi'nin Yıkılması” ve “Gazi Mahallesi Olayları” gibi olaylar ve bu olayların toplumdaki yansımaları Alevileri inanç ve kültür alanında birleştirmiş, birlikte hareket etme duygusu kazandırmıştır. Sultan Abdal Kültür, Pir Sultan Abdal Canlar, Hacı Bektaş Veli ve diğer adlar altında yüzlerce dernek hem büyük şehirlerde hem diğer şehirlerde şubeler ve merkezler şeklinde kurulmuştur. Yöresel derneklerin sayısında da hızlı

bir artış yaşanmaktadır.

Son zamanlarda ise vakıflaşma faaliyeti yoğunlaşmıştır. Bu vakıflar arasında şunlar sayılabilir : Semah Vakfı, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, Ehli Beyt Vakfı, Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma, Eğitim ve Kültür Vakfı, CEM(Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi) Vakfı .

Yurt içinde dernek ve vakıflar yoluyla kurumsallaşan Alevilik, işçi göçleriyle Avrupa'nın çeşitli ülkelerine giden Aleviler aracılığıyla yurt dışında da dernekleşmektedir. Bu gün Avrupa ülkelerinde kurulmuş iki yüzü aşkın Alevi derneği bulunmaktadır. Bu kuruluşların tamamına yakını şu anda Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF) çatısı altında bulunmakla birlikte AABF'ye bağlı olmayan dernekler de mevcuttur.

Yurtiçi ve yurtdışında yaşayan bu örgütlenme faaliyetleri beraberinde bir temsil ve bununla bağlantılı olarak bir meşruiyet sorununu da gündeme getirmektedir.

Bu sorunlar arasında göze çarpan en önemlileri şunlardır:

- Bütün dernek ve vakıflarca desteklenmesi gereken çeşitli girişimler, karşılıklı çekememezlik, Aleviliğe ilişkin yorum farklılıkları ve girişimci kadronun aslında bu harekette yer alması gereken birçok insan veya kurumu dışlaması gibi nedenlerle başarısızlığa uğramaktadır. Bu sorunun en açık seçik yaşandığı olay 1992' de CEM Vakfının öncülük ettiği "Alevi Kurultayı" girişimi ve diğeri ise 1994'te Pir Sultan Abdal Kültür ve Hacı Bektaş Kültür derneklerinin öncülüğünde bir grubun yürüttüğü Alevi-Bektaşî Temsilciler Meclisi girişimidir.

"Alevi Kurultayı" girişimi 1992'de Cem Vakfı bünyesinde hazırlandı. Ancak daha yaşama geçirilmeden, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nin başı çektiği bir grup tarafından benimsenmedi. Bunun üzerine bu girişimin sahibi CEM grubu, bu bölünmüşlüğün kurultaya yansımalarının söz konusu olabileceğini ve bu şekilde de Alevi hareketinde bölünmüşlüğün tescil edilmiş olacağını dile getirerek "ortam uygun değil, halkın bu sürece hazırlanması gerekiyor" diyerek kurultayı erteledi.

Bu olayın hemen arkasından bu girişimi olumlu karşılamamış olan dernek ve kişilerin öncülüğünde bu kez 1994'te "Alevi-Bektaşî Temsilciler Meclisi" girişimi başlatıldı. Bu girişime ise AABF, Pir Sultan ve Hacı Bektaş Kültür Dernekleri ve Semah Vakfı öncülük etti. Fakat bu girişim de kısır tartışmalar bütün vakıf, dernek, dede, yazar gibi unsurları içermemesi, kimi kişi ve grupların dışlanması gibi nedenlerle dışarıda kalan gruplar tarafından

eleştirildi.

- Aynı zamanda Alevi örgütlenmesi dar kadro sorunu yaşamaktadır.

Bu haliyle Alevi örgütlenmesi bir geçiş aşaması yaşamaktadır. Profesyonel örgütlenme ve ideolojik görüşlerin hakim olduğu ve diğerlerini dışladığı bir yapı arasında sıkışmıştır. Bu geçiş aşamasının doğal bir sonucu olan bütünleşmeme probleminin yakın bir gelecekte çözülmesi de özellikle uzmanlar tarafından pek mümkün gözükmemektedir. Yaman'a göre (2007) bu sorunun çözüm yolu herkesi kapsayan, yürütme kadrosunun liyakatli, tutarlı ve saygın kişilerden oluştuğu sağlıklı bir yapılanmanın oluşturulmasında yatmaktadır.

Türkiye'deki Alevi örgütlenmeleri Aleviliğin bilimsel boyutunun araştırılması noktasında yetersizdir. Hala bu alanda uzmanlaşmış kişilerin çalıştığı merkezlerinin olmayışı bunun en açık göstergesidir. Aleviler bunu devletten istemekle yetinmektedirler. Avrupa Alevi örgütlenmesi ise bu konuda Türkiye'deki örgütlenmenin önüne geçmiştir. Bu çerçevede Avrupa'da iki araştırma merkezi kurulmuştur. Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü ve Avrupa Alevi Akademisi adlarını taşıyan bu araştırma merkezleri daha ciddi faaliyetler göstermemekle beraber alanında öncü sayılmaktadırlar (Yaman, 20007).

Bu bölümde Alevi örgütlenmesine biraz daha yakından bakılacaktır. Bu örgütler incelenirken mahalli olmayan, tüm yurt çapında üyeleri olan, Alevilik konusunda gündem oluşturabilen dernek, vakıf, Cemevi, dergahlarla, yurt dışında bulunan Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu incelenecektir. Bunun yanında yukarıda bahsi geçen iki araştırma merkezi de söz konusu edilecektir.

1. Vakıflar

1.1. Cem Vakfı (Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi)

27 Mart 1995 tarihinde kurulmuştur. Genel merkezi İstanbul'dadır. Çalışmaları Alevi kesim tarafından ciddi bir şekilde takip edilmektedir. Cem Vakfı Aleviliği bir Türk-İslam anlayışı olarak kabul eder. Vakfın onursal başkanı ve aynı zamanda bir Alevi dedesi olan Prof. Dr. İzzettin Doğan Aleviliği, Kur'an'ı Kerim'in Maveraünnehir'deki Türk kavimlerinde, uygulanan, yorumlanan, oradan da göçler yoluyla, yol boyunca gördükleri özellikleri de içine alarak, Anadolu'da serpiyen, gerçek kimliğini bulan ve Viyana'ya kadar sıçrayan İslam anlayışının ismi olarak tanımlar (Aydın, 2000:44)f.

Cem Vakfının yapısı incelendiğinde göze çarpan en belirgin özellik, bu vakfın bir Diyanet

modeli gibi, tüm Alevileri temsil etmeye aday olduğudur. Zaten vakfın en önemli isteği, Diyanet İşleri Başkanlığında Alevilerin de temsil edilmesini sağlamaktır (Ulusoy, 2003:10, Okan, 1999:140).

Vakfın amacı vakfın resmi senesinde su şekilde ifade edilmektedir:

“Madde 3: Evrensel kültür değerlerini yakalayan engin ve essiz kültür mirasımızın, özellikle tasavvuf kültürümüzün araştırılması, ortaya çıkarılması, geliştirilmesi ve korunması, ülkemiz kültür hayatının uluslararası kültür değerlerine katkıda bulunması amacı doğrultusunda seminer, brifing, konferans, tartışma, sohbet toplantıları, araştırmalar, kurslar ve benzeri toplantılar düzenlemek, kültürel faaliyetlerde bulunmak, aynı amaçla çalışan gerçek ve tüzel kişilere yardımcı olmak, hiçbir din, cins, renk, ırk ayırımı yapmaksızın, yetenekli fakat maddi imkandan yoksun öğrencilere her türlü eğitim, öğretim ve barınma olanakları ile çağdaş bir toplumda gerekli sevgiyi geliştirmek ve dayanışmayı sağlamak amacıyla birleştirici bir istikamette katkıda bulunmaktır.”

1.2. Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı

Genel merkezi Ankara’da bulunan vakıf, Türkiye’de en çok şubesi olan vakıflardandır. 1990 yılında kurulmuştur. Türkiye genelinde 30’den fazla şubesi bulunmaktadır. Vakfın kurucu üyeleri Mahzuni Şerif ve Ali Doğan’dır. Vakfın Ankara’daki genel merkez binası Dikmen semtinde olup çok gösterişli bir binadır. Vakıf merkezinde Alevilikle ilgili eserlerin bulunduğu bir kütüphane, 360 kişilik bir konferans salonu, yemek salonu ve Cemevi bulunmaktadır. Diğer Alevi kuruluşların Cemevilerinden farklı olarak sandalyelidir. Ceme gelenler Cemi sandalyelere oturarak izlemektedirler (Ulusoy, 2003:34).

Vakfın amacı resmi senette şöyle açıklanmıştır:

“Madde 3: Anadolu, asırlardır bugüne çeşitli medeniyetlerin kurulup yeşerdiği ve yaşadığı mekan olarak bu medeniyetlerin kültür izlerini günümüze taşıyan, doğu ve batıyı birleştiren önemli bir yarımadadır. Vakfın amacı bu kültür mozağini ve onun en önemli sentezini yapan büyük Türk düşünürü ve bilim adamı Hacı Bektaş Veli’nin öğretilerini ulus ve uluslararası alanda bir bütünlük içinde ele alarak araştırmak, belgelemek ve yararlı sonuçlar elde etmek üzere tanımlamak, geliştirmek ve geleceğe aktarmaktır.”

Vakıf bünyesinde akademisyenlerin ve araştırmacıların katıldığı çeşitli konferanslar ve sempozyumlar düzenlenmektedir. Bunlardan bazıları:

- Bütün yönleriyle Alevilik (19 Ocak 2003, 5–6 Nisan 2003), (İmece Kültür Sanat Evi Yayınları, Ankara, Nisan 2004)
- Anadolu Halk Hareketleri (7 Haziran 2003), (İmece Kültür Sanat Evi Yayınları, Ankara, 2004)
- Konferanslar, Alevilik, Tarih, Toplum ve Kimlik, Alevi Kimliği, Gecekondulaşma, Göç ve Alevilik, Gazi Olayları ve Türkiye’de Alevi Sorunu (2004–2005), (İmece Kültür Sanat Evi Yayınları, Ankara, 2005)
- Alevi Tören ve Ritüelleri, Cem, Cenaze, Kurban, (2–3 Nisan 2005), (İmece Kültür Sanat Evi, Ankara, 2005)

Ayrıca vakıf bünyesinde oluşturulan Alevi Atölyesinde üyelerine Alevilikle ilgili dersler, bağlama ve semah kursları düzenlenmektedir.

1.3. Dünya Ehl-i Beyt Vakfı

1996’da kurulmuştur. Genel merkezi İstanbul’dadır. Vakfın kuruluş amacı ‘Ehl-i Beyt inancını geliştirmek, sevdirmek ve sevenlerin birlikteliğini sağlamak’ olarak ifade edilmektedir (Ulusoy, 2003:40).

Vakfın genel başkanlığını Fermani Altun yapmaktadır. İyi bir ekonomist olan Altun, 1987 yılında ‘ Dünya Ekonomistler Ödülü’nü almış, değişik ülkelerde kültürel, ekonomik konferanslar vermiş ve İstanbul Üniversitesinde çalışmış bir akademisyendir.

Vakıf genel Alevi Örgütlenmesi’nin içinde farklı görüşleriyle marjinal kalmış bir durumdadır. Vakfın görüşleri Alevi kitlelerince çok fazla benimsenmemiştir. Bunun ana nedenleri şunlardır:

- Aleviler tarafından bu vakıf ve görüşleri İran Şiiliği’yle özdeşleştirilmiş ve Alevi kitle vakfa mesafeli davranmıştır.
- Vakfın genel başkanı Fermani Altun Sünnilerle yakın ilişki içinde olmuş, hatta bir dönem Fazilet Partisinden milletvekili adayı olmuştur.(Ulusoy, 2003:41)
- Aynı zamanda vakıf ve genel başkanı Fermani Altun devlet erkiyle sıkı ilişkiler içinde olmuş, zaman zaman faaliyetleri devlet erki tarafından desteklenmiş ve takdir

edilmiştir. (Örnek olarak, 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer vakfın milli birlik ve beraberlik için olumlu hizmetler yaptığını ifade etmiştir. 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Fermani Altun'u tanıdığı için çok bahtiyar olduğunu ve vakfın birlik ve beraberlik için önemli katkılar sağladığını söylemiştir. 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal da Fermani Altun'u 'yüce amaçlar için konuşmayı şiar edinen' birisi olarak tanımlamıştır (Ulusoy, 2003:41-42).

Vakıf genel olarak Aleviliği İslam'ın içinde ve onun özü olarak kabul eder. Bu yönüyle Sünni İslam'dan ayrılmaz. Hatta vakfın ikinci başkanı Turabi Öztoprak 27.04.1998 tarihli Yeni Şafak gazetesine verdiği demeçte "Biz Medine'de yaşanan İslam'ı yaşıyoruz. Kimse bizi başka şeylerle suçlamaya kalkmasın" diyerek bu görüşü pekiştirmiştir.

Vakıf 1997, 1998 ve 1999 yıllarında düzenlediği 'Ehl-i Beyt Kurultayları'na Sünni, Şii şeyh, yazar ve akademisyenleri davet etmiş, bu faaliyet genel Alevi kitlenin tepkisini almıştır. Bir çok Alevi örgütü yaptıkları açıklamalarda bu vakfın 'Alevileri Sünnileştirmeye ve Şiileştirmeye çalıştığını' iddia etmiştir.

1.4. Alevi-Bektaşî Eğitim ve Kültür Vakfı

Vakfın ilk adı 'Semah Kültür Vakfı' olarak düşünülmüş, vakıflar bölge müdürlüğü buna itiraz etmiş ve vakıf kapatılmıştır (12.04.1993 tarih ve 1992/861 esas ve 1993/237 sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğü kararıyla). Daha sonra 4 asliye hukuk mahkemesine dava açılmış, mahkeme durumu Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne sormuş, Vakıflar Genel Müdürlüğü olumsuz görüş bildirmiş, bunun üzerine mahkeme bilirkişi tayin etmiş, bilirkişi olumlu rapor verince mahkeme senedi tescil etmiştir. Vakfın 2. olağan genel kurulunda vakfın adı 'Alevi-Bektaşî Eğitim ve Kültür Vakfı' olarak değiştirilmiştir (Ulusoy, 2003:44-45).

2. Dernekler

2.1. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği

Alevi Örgütlenmesi'nin içinde en eski derneklerdendir. Dernek Ankara'da 1988 yılında kurulmuştur. Bu gün itibariyle 30'dan fazla şubesi, 40 binden fazla üyesi bulunmaktadır. Dernek kamuoyunun gündemine 1993 yılında düzenlenen ve 40 kişinin hayatını kaybettiği '4. Pir Sultan Abdal Kültür Etkinlikleri' ve 'Madımak Olayı'yla gelmiştir. Dernek yönetimi her yıl 2 Temmuz'da Sivas'a giderek Madımak olayını anmaktadır. Dernek, Sivas olaylarını şeriatçı bir ayaklanma olarak görmekte ve bu bilinci düzenlediği çeşitli etkinliklerle pekiştirmektedir.

Derneğin başlıca talebi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasıdır. Bunun yanında din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması, Alevi köylerine cami yapılmasından vazgeçilmesi gibi bir takım istekleri de vardır.

Dernek devletin Alevileri Sünnileştirmek için bir takım Alevi dernekleri kurdurttuğunu iddia ederek Cem Vakfı'nı hedef almıştır. Alevi Diyanetinin kurulması projesini de bu çerçevede değerlendirmektedir.

Dernek Aleviliği İslam'la ilişkilendirmeye karşı çıkararak, kendine özgü bir kültür olarak tanımlamaktadır. Pir Sultan Abdal'ı da dönemin yönetimine karşı çıkan, İslam'la ilişkilendirilmeyen bir halk savaşçısı olarak görme eğilimindedir.

Derneğin amacı dernek tüzüğünde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Madde 2- Pir Sultan Abdal'ın yaşamı ve felsefesi doğrultusunda sosyal, kültürel çalışmalar yapmak, başta Anadolu Alevi kültürü olmak üzere, tüm kültürler yaşatmak, geliştirmek ve yaymanın yanı sıra, demokrasi, laiklik ve insan hakları gibi değerlere sahip çıkmaktır.”

Ayrıca dernek tüzüğünde ‘Pir Sultan Abdal Bilim ve Sanat Enstitüsü’, Sivas’ın Banaz köyüne ‘Pir Sultan Abdal Kültür Merkezi’ kurmak gibi faaliyetler de vardır.

2.2. Hacı Bektaş Veli Kültürünü Tanıtma Derneği

1992 yılında kurulmuştur. Genel merkezi İstanbul'dur. Genel merkez binası altı katlı olup, zemin kat yemekhane, mutfak, gasil hane ve morg olarak kullanılmaktadır. Birinci ve ikinci katlar derneğin himayesinde pasaj olarak kullanılmaktadır. Dernek merkezi binanın üçüncü katındadır. Aynı zamanda bu katta lokal ve kütüphane mevcuttur. Dördüncü kat, kur binası olarak hizmet vermektedir. Burada saz, semah, folklor, Kur'an, bilgisayar kursları verilmektedir. Besinci kat ise Cemevi olarak hizmet vermektedir. Gazi Cemevi olarak ta bilinen Cemevi 1996 yılında açılmıştır.

Derneğin amacı, büyük Türk düşünürü Hacı Bektaş Veli'nin felsefesini, Türk kültürüne yerleştirdiği ve geliştirdiği töreleri öğretmek, tanıtmak, yaşatmak ve yaymak, bu doğrultuda araştırma ve inceleme yapmaktır.

Dernek üyelerinin tamamına yakını Aleviliği İslam'ın içinde ve onun özü olarak görmektedirler (Ulusoy, 2003:57). Derneğin en dikkat çekici tarafı ise dernek bünyesinde Kur'an Kursunun düzenlenmesidir.

2.3. Karaca Ahmet Sultan Kùltürünü Tanıtma Dayanışma ve Türbesini Onarma Derneği

Derneğin adından da anlaşılacağı üzere Üsküdar'daki Karaca Ahmet Türbesini ve Külliyesini onarmak ve restore etmek, çevre düzenlemesini yapmak, aşevleri, sosyal yardımlaşma kurumları oluşturarak kamu yararına çalışmak gibi hedefleri vardır.

Dernek binası, türbenin bitişinde üç kattan oluşan bir binadır. Birinci katta kurban kesim hanesi, mutfak, kütüphane ve kitap satış reyonu, ikinci katta Cemevi, kurs odaları ve üçüncü katında da aşevi bulunmaktadır. Dernek ayrıca cenaze hizmeti de vermektedir. Bu amaçla bir cenaze arabası mevcuttur.

Dernek başkanlığını aynı zamanda bir Alevi dedesi olan Muharrem Ercan yürütmektedir.

Derneğin amaçları dernek tüzüğünde su şekilde ifade edilmiştir:

“Madde 2; Derneğin amaçları şunlardır:

- Üsküdar'da bulunan Karaca Ahmet Sultan Türbesini ve Külliyesini onarım ve restore etmek, çevre düzenlemesini yapmak.
- Restorasyondan sonra, türbe ve külliyenin bakım ve korunmasını, tanıtılmasını, güzelleştirilmesini sağlamak.
- Karaca Ahmet Sultan'ın tarihi geçmişini araştırmak, kùltürünü, gerek yöre halkına, gerek yurt içinde ve yurt dışında tanıtmak, yaşatmak.
- Yöre halkının kurbanlarını ve inançlarını yerine getirmek için gerekli olan bina ve tesisleri yapmak ve yaptırmak.
- Karaca Ahmet Sultan kùltürünü tanıtma amacı ile kitap, takvim, dergi, broşür, kartpostal hazırlamak, gerekli hallerde radyo ve televizyon programları yapmak.
- Kùltürümüzle ilgili kütüphane açmak, kùltürel yayınları satmak.
- Gençlerin eğitime, gerek kreş, gerekse yurt düzeyinde katkıda bulunmak, eldeki olanaklar dahilinde burs dağıtmak.

- Aşevi ve sosyal yardım kurumları oluşturarak kamu yararına çalışmak.

- İlgili makamlardan izin almak suretiyle Karaca Ahmet Sultanın tanıtımı için ulusal ve uluslar arası düzeyde kamu ve özel kurumlar, kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak.’

Derneğin ayrıca aylık olarak yayınlanan ‘Gönüllerin Sesi Karaca Ahmet Sultan’ adlı aylık bir değişi de vardır. Dergahı haftada yaklaşık 5 bin ila 10 bin arasında Alevi ziyaret etmektedir.

2.4. Hüseyin Gazi Derneği (Hüseyin Gazi Külliyesini Yaptırma-Yaşatma ve Tanıtma Derneği)

Dernek Mayıs 1997’de Ankara’da kurulmuştur. Dernek başkanı Gülağ Öz’dür. Dernek kendisini daha çok Atatürk Devrim ve İlkelerine bağlı, demokratik, laik, barışçı, özgürlükçü olarak tanımlamaktadır.

Derneğin kuruluş amacı, Anadolu toplumunun tarihsel değeri, büyük bir şahsiyeti ve bir Anadolu ereni olan Seyit Hüseyin Gazi’nin maddi ve manevi yaşamını, insanlığa kattığı kültürel değerleri araştırıp ortaya çıkarmak, tanıtıp yaymak ve varolan külliyesini yaptırıp yaşatmaktır.

Derneğin iki ayda bir yayınladığı ‘Yol’ isimli bir dergi vardır. Ayrıca dernek her yıl eylül ayının ilk haftasında Hüseyin Gazi’yi Anma etkinlikleri yapmaktadır. Aynı zamanda dernek binasında Cem ve kurban hizmeti de verilmektedir.

Dernek’te Şubat 2000’de ‘Nazım Hikmet’i Anma Cemi’ düzenlenmiştir (Ulusoy, 2003:72).

3. Dergâhlar

3.1. Hacı Bektaş Veli Dergahı

Dergah Nevşehir’in eski adıyla Sulucakarahöyük, bugünkü adıyla Hacı Bektaş ilçesindedir. Dergah üç bölümden oluşur. Bunlardan birincisi Nadar Avlusudur. İkinci bölüm Dergah avlusu, üçüncü bölüm ise Dış Avlu’dur. Dergahta ayrıca Hacı Bektaş Veli’nin türbesi bulunur. Ayrıca aşevi, mihman evi, meydan evi, kiler evi, cami, çile hane, kırklar meydanı gibi bölümler vardır. Dergahta her yıl 16 Ağustos’ta ‘Hacı Bektaş Veli’yi Anma Şenlikleri’ düzenlenir ve Türkiye’nin her yerinden gelen Aleviler dergahı ziyaret ederler. Çeşitli kültür sanat etkinliklerinin düzenlendiği şenliklerde ayrıca Türkiye’nin değişik bölgelerinden gelen Alevi Örgütleri de kendilerini tanıtırlar.

Dergah bu gün yasal olarak müze olmasına karşın Bektaşiliğin en önemli kollarından olan

Çelebiler kolunun postnişinin ilçede olması, hem de her yıl düzenlenen bu etkinliklerle Aleviler ve Bektaşiler için ayrı bir öneme sahiptir (Üzüm, 2000:30-31, Ulusoy, 2003:73-81).

3.2. Abdal Musa Dergahı

Antalya'nın Elmalı ilçesinde Tekke Köyü'ndedir. Alevilerce Hacı Bektaş Veli Dergahından sonra en kutsal yer sayılır. Dergahta her yıl 'Abdal Musa Törenleri' düzenlenir ve binlerce Alevi Türkiye'nin değişik yerlerinden dergahı ziyarete gelir.

1996 yılında zamanın Kültür Bakanı Fikri Sağlar tarafından 'Abdal Musa Sultan Hazretleri Dergahı Kültür ve Sosyal Tesisleri'nin temeli atılmış ve Kültür Bakanlığı bütçesinden ödenek tahsis edilmiştir.

1984 yılından beri dergahta her yıl 4-5 Haziran tarihlerinde 'Abdal Musa Anma Törenleri' yapılmaktadır. Ayrıca yılın muhtelif zamanlarında Aleviler dergahı ziyaret etmektedirler (Üzüm, 2000:31-32, Ulusoy, 2003:90).

3.3. Şahkulu Sultan Dergahı

İstanbul Merdivenköy'dedir. Cumhuriyet döneminde muhtelif zamanlarda Çocuk esirgeme Kurumu'na tahsis edilen dergah, 1980'lerde bazı Alevi ileri gelenlerin teşebbüsleriyle kurulan dernek aracılığıyla onarılmış ve yeniden faaliyete geçmiştir.

Şahkulu Sultan Dergahı bugün sekiz dönüm arazi üzerine kurulu, bahçesinde Cemevi, aşevi, kütüphane, konferans salonu, sağlık evi, konuk evi gibi fonksiyonel bir yapıya sahiptir.

Dergahta sürekli olarak hafta sonları Cem ayini yapılmaktadır. Ayrıca dergah bünyesinde birtakım kurslar verilmektedir. Özellikle 1995-1996 yıllarında düzenlenen Alevilik Temel Eğitim Kursu, Alevilik Araştırmaları Enstitüsü ve Alevi Üniversitesine doğru bir adım olarak değerlendirilmiştir.

Dergah: Şahkulu'nun Sesi isimli bir bülten çıkarmaktadır (Üzüm, 2000:33-34, Ulusoy, 2003:89).

4. Cemevleri

4.1. Gazi Cemevi

12 Mart 1995'te meydana gelen ve on sekiz kişinin hayatını kaybettiği, kamuoyunda Gazi Mahallesi Olayları olarak bilinen olaydan sonra ismi çok sık duyulmaya başlayan bir

Cemevi'dir. İstanbul'da en faal Cemevi'dir. Mahallede özellikle Sivas ve Tunceli'den göç eden Aleviler yoğunluktadır.

Cemevi'nde morg, gasilhane, musalla taşı, abdest alma yeri bulunmaktadır. Haziran 1995'ten beri Cemevi'nden cenaze kaldırılmaktadır.

Özellikle 90'lı yıllarda Cemevi'nin bazı sol örgütleri barındırdığı ileri sürülmüştür. Üzüm'ün (2000:39-41) tespitlerine göre Cemevi yönetimi bu tür örgütlenmelerden rahatsız olmaktadır.

5. Federasyonlar

5.1. Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu

Bugün Avrupa'nın değişik ülkelerinde bir çok Alevi yaşamaktadır. Avrupa'daki Alevi Örgütlenmesi Türkiye'den daha önce başlamıştır. Avrupa'nın değişik ülkelerinde sayısı yüzü aşan dernekler kurulmuştur. Şüphesiz bunların en önemlisi ve birkaç istisna dışında hepsini tek çatı altında toplayan kurum Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu (AABK)'dur.

Turgut Öker'in başkanlığını yaptığı Konfederasyona yaklaşık 100 dernek üyedir (Gümüş, 2004:510).

Konfederasyonun tüzüğünde amaçları şöyle sıralanmıştır:

1. Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu (AABK) demokratik bir örgütlenmedir ve bütün Avrupa'da yasalar çerçevesinde çalışma yürütür.
2. AABK, bir Alevi örgütlenmesi olarak, Avrupa'da yaşayan yerli ve göçmenlerin eşit haklar temelinde barış içinde yaşamaları için mücadele eder.
3. AABK, aynı zamanda bir inanç örgütü olarak da, Alevilerin yaşadıkları Avrupa ülkelerinde inançlarını, kimliklerini ve kültürlerini, diğer inançlar gibi eşit koşullarda rahatça yaşamaları için mücadele eder.
4. AABK, bu çalışmalarını hukukun evrensel ilkeleri çerçevesinde, insan hak ve özgürlüklerine saygılı olarak yapar. Irk, din, dil ve cinsiyet ayrımı yapmaz. Kendi kültürünü ve inancına gösterdiği hassasiyeti diğer inançlara da gösterir. Bu çerçevede de, çok kültürlülüğü, kültürel farklılıkları bir zenginlik ve şans olarak görür.
5. AABK, bu en genel amaçlarını gerçekleştirmek için, Avrupa'nın her yerinde yasal ve demokratik örgütlenmeler yapar, amaçlarına hizmet edecek etkinlikler düzenler.

Konfederasyon, Aleviliği ise şöyle tanımlamaktadır: Alevilik kendine özgü bir inançtır, Anadolu'da şekillenen, Balkanlar'da, Ortadoğu'da, Avrupa'da yaşayan milyonlarca insanı etkileyen Alevilik, ortaya çıktığı coğrafyada varolan bütün inançlarla kaynaşmış, engin öğretisini onlardan da katmanlarla zenginleştirmiştir.

Alevilik, Hak, Muhammed, Ali üçlüsünü kutsayan, temelinde insan sevgisi bulunan, her dine, mezhebe, inanca saygı duyan ve hoşgörüsüyle bakan, dil, din, ırk, renk farkı gözetmeyen, eline, beline, diline sahip olma ilkelerini şart koşan, insanları yaşadıkları toplumda kendi istekleriyle, kendi kendilerini yargılamalarını sağlayan, eşitlikçi, katılımcı, paylaşımcı düşünceyi savunan, aslı doğruluk, kemali dostluk, cevheri merhamet, görüşü eşitlik, hazinesi bilgi, meyvesi sevgi hamuruyla yoğrulmuş, insan-ı kamil yani erdemli insan yaratmayı öngören, korkuyu aşır sevgiyle Tanrıya yönelen, Enel Hak ile insanın özünde tartıyı gören, yaradan ile yaradılan ikiliğinden Vahdet-i Vücut'a (Varlık Birliği) varan, edep ve ahlaklılığı yaşamının temelini koyan, insanı yücelten, hamurunda hem ilahiliğin hem de irfaniliğin mayası bulunan, kişinin ahlak ve karakterli yaşam ilkelerini belirleyen, din, biçim ve şekil olarak değil, inanç olarak algılayan, dini bağımsız bir irade gücü ve Batını (içsel) özelliğiyle evrimleştiren, akıl ve iman bütünlüğünde birleştiren ve tüm bunları "Kırklar Cemi"nden alınan ilhamla yürüten canların inanç sistemidir.

6. Araştırma Merkezleri

6.1. Avrupa Alevi Akademisi

Alevi Akademisi (AA), ilk olarak Avrupa Alevi Akademisi (AAA) adı altında, Avrupa, Türkiye, Balkanlar, ABD vb. ülkelerde faaliyette bulunan federasyon, dernek, dergâh, tekke, Cemevi, vakıf gibi Alevi örgüt ve kuruluşlarının yanı sıra, ileri gelen Alevi aydın, yazar, araştırmacı kişilerin de katkı ve inisiyatifleriyle 31 Ekim–2 Kasım 1997'de yapılan Kuruluş Kurultayı ile gerçekleştirilmiştir. Dönemin Alevi kurum ve kuruluşlarının hemen hemen tümü, çok sayıda kişi ve kuruluşu temsilen 200 kişilik bir delegasyon Avrupa Alevi Akademisi'ni kurma görevini üstlenmiştir.

Akademi 1997 tarihinden bugüne kadar, tümü olağan olmak üzere toplam beş kongre yapmış, hiç olağanüstü kongre yapmak durumunda kalmamıştır. Yönetimleri hep seçimle gelmiş ve yine seçimle gitmiştir. Halihazırdaki yönetimse, 8 Nisan 2006 tarihinde Bremen'deki merkez binada yapılan 5.Olağan Genel Kurul'da işbaşına gelmiştir.

AA'nın kuruluş "amacı" tüzüğünde şöyle ifade edilmiştir:

1. İnanç ve kültürümüzün korunup geliştirilmesi amacıyla enstitü, yüksek okul, okul, kurs gibi eğitim ve öğretim kurumları kurmak.
2. Aleviliği ve Alevi toplumunu çeşitli yönleriyle araştırıp incelemek, bu konuda çalışma yapan bilim adamı, aydın, yazar, araştırmacı ve sanatçılar arasında gerekli iletişimi kurarak çabalarını daha da verimlendirmek, teşvik etmek, ödüllendirmek, emek ve ürünlerinin gün ışığına çıkmasına yardımcı olmak.
3. Yeterli bilgi, görgü ve kişiliğe sahip Dede, Baba, Dede-Babalar ile yetenekli kişilerden yararlanarak yol ve erkân alanındaki gereksinimleri karşılamak, günün gereklerine uygun insan yetiştirmek.
4. Avrupa ve dünya kütüphane ve arşivlerini tarayarak. Alevilik ve Aleviler`le ilgili bilgi ve belgeleri derleyip merkezi bir arşivde toplamak.
5. Avrupa ve dünya kamuoyunu, akademik kurum ve kuruluşları, bilim ve medya çevrelerini, Alevilik ve Alevi toplumunun sorunları konularında bilgilendirmek, onlarla ortak çalışmalar yapmanın koşullarını oluşturmak amacıyla inanç, kültür, dünya görüşü ve yaşam tarzımızı araştırıp inceleyen periyodik bir yayın çıkarmak.
6. Alevi toplumunun bilinç ve kültür düzeyini yükseltmek, eğitim ve öğretimine katkıda bulunmak, yazar ve düşünürlerimizin ürünlerini değerlendirmek amacıyla kitap, broşür, bülten yayımlamak, kaset ve CD çıkarmak.
7. Toplumumuzun hızla kaybolmaya, yozlaşmış özünden uzaklaşmaya yüz tutan değerlerini ortaya çıkarmak, işleyip kalıcı hale getirmek amacıyla alan araştırmaları yapmak, yaptırmak, yapanları teşvik etmek, araştırma birimlerinin oluşturulmasına yönelik çalışmaları başlatmak, derleyici ve uzman yetiştirme kursları ve seminerleri düzenlemek.
8. Aleviliği ve Alevileri çeşitli yönleriyle işleyen seminer, konferans, sempozyum, kongre vb. etkinlikler düzenlemek.
9. Alevi kültürünün hızlı ve yaygın bir biçimde tanıtımını, toplumumuzu oluşturan birey ve katmanlar arasında sıcak bir diyalogun kurulmasını sağlamak, çağdaş ve etkili araçlarla gerekli iletişimi gerçekleştirmek amacıyla Alevi Medyası'nın oluşması yönünde çaba göstermek.
10. Ulusal ve uluslararası benzeri kurum ve kuruluşlarla (enstitüler, akademiler, fakülteler ve üniversiteler) iletişim kurarak ortaklaşa çalışmalara yönelmek, karşılıklı bilgi, belge ve yayın

alışverişinde bulunmak, karşılıklı deneyimlerden yararlanmak.

11. Alevi toplumunun maddi kültür değerlerini (etnografik değerler) derleyip toparlayarak müze ya da benzeri bir kurumun oluşturulması için çalışmalara başlamak ve kurulmasını sağlamak.

12. Akademi ve enstitü çalışmalarına katkıda bulunabilecek uzmanları, teknik elemanları, yetenekli kişileri saptayarak akademi bünyesinde toplamak ya da çalışmalara katkıda bulunmalarını sağlamak.

13. Avrupa ülkelerinde yaşamaktan kaynaklanan sosyal, kültürel ve güncel sorunlar konusunda araştırma yapmak, toplumumuzu bilgilendirip aydınlatmak.

Alevi Akademisi Alevilik Okulları adıyla yaygın eğitim faaliyeti yürütmekte ve Alevilere seminerler vermektedir. İki etap halinde gerçekleştirilen eğitimin içeriği şöyledir:

- İslam ve Alevilik tarihi.
- Alevi yol ve erkânı.
- Alevi Edebiyatı.
- Entegrasyonun sağlanması ve kötü alışkanlıklardan korunma.
- Alevi sorunu ve çözümü.
- Gençliğin toplumsal yapıdaki yeri ve işlevi.
- Aleviliğin evrensel değerleri ve Batı Kültürü ile kesiştiği noktalar.
- Gençlik, günümüz dünyası ve entegrasyonun önemi.
- Alevi gençlik, dünya gençliği ile buluşmalı mı?
- Yaşanılan ülkelerdeki gençlik kurum ve kuruluşları ile kaynaşma ve bütünleşme.
- İyi bir eğitim, iyi bir gelecek!

Bunun yanında kadınlara özel geliştirici programlarda uygulamaktadır. Bu programda ise:

1. Toplumda kadının yeri ve rolü.
2. Aile yaşamında anne olarak kadının önemi.

3. Alevi tarihinde kadının oynadığı rol ve ünlü kadınlar.
4. Bilim, sanat, kültür, inanç ve yönetim alanlarında ünlü kadınlarımız.
5. Alevilikte kadın-erkek eşitliğinin inançsal ve düşünsel temelleri.
6. Günlük yaşamda kadını olumsuz gösteren yakıştırma ve aşağılamalar.
7. Alevi inanç ve ibadetinde kadının konumu ve yükümlülükleri...

gibi konular işlenmektedir.

Alevi Akademisi'nin en önemli faaliyet alanlarından birisi de Alevilik Dersleri Öğretmenleri Yetiştirme projesidir. Bu proje kapsamında işlenen konular şunlardır:

I. DÖNEM:

1. Aleviliğin Temel Kavramları
2. İslam Tarihi
3. Alevilik Tarihi
4. Alevilikte Müziğin Önemi
5. Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
6. Aleviliğin Alt Grupları

II. DÖNEM:

1. Alevilikte Törenler ve Bayramlar
2. Şiilik ve Alevilik
3. Karşılaştırmalı Din Bilimi
4. Avrupa' da Alevilik ve Aleviler.
5. Almanya' da Alevi Gençliğin Sorunları
6. Alman okullarında Alevilik Eğitimi (yapısı, içeriği, kitaplar)

Alevi Akademisi'nin diğer önemli bir faaliyeti de Dede Yetkinleştirme programıdır. Bu programla dedelerin Alevilerin ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ve modern çağa ayak uydurabilmeleri hedeflenmektedir. Üç dönem halinde hazırlanan bu programın içeriği ise

şöyledir:

I. DÖNEM:

- a. Dinler Tarihi'ne Giriş
- b. İslam Tarihi
- c. Alevilik Tarihi I
- d. Alevi Yol ve Erkânı I
- e. Aleviliğin Temel Kavramları
- f. Alevi Edebiyatı I
- g. Aleviliğin Alt Grupları(Tahtacılar-Bektaşilik-Nusayrilik vb.)

II. DÖNEM:

- a. Alevilik Tarihi II
- b. Alevi Yol ve Erkânı II
- c. Alevilikte Törenler ve Bayramlar
- d. Günümüzde Şiilik ve Alevilik
- e. Tasavvuf I
- f. Alevi Edebiyatı II
- g. Alevilikte Müziğin Önemi

III. DÖNEM:

- a. Alevi Yol ve Erkânı III
- b. Tasavvuf II
- c. Karşılaştırmalı Din Bilimi
- d. Avrupa' da Alevilik ve Aleviler
- e. Alevi Edebiyatı III

Aynı zamanda Alevi örgütlenmesi için de yönetici kadro seminerleri verilmektedir. Bu

seminerlerde ise:

1. Faaliyette bulunulan ÷lkede varolan sosyal, eğitsel, k÷lt÷rel kuruluşlarla amaca uygun ilişkilerin geliştirilmesi(enformasyon, projelendirme vb.),

2. İşlam ve Alevilik Tarihi,

3. Alevi Yol ve Erkânı,

4. Alevi Edebiyatı,

5. Alevi Tasavvufu, Felsefesi ve Düşünüş Tarzı,

6. Alevi Sorunu ve Çözümü v.b. konular işlenmektedir.

BÖLÜM 4: AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİNDE ALEVİ ÖRGÜTLENMESİNİN İSTEK VE TALEPLERİ

1. Avrupa Birliğinin Kısa Tarihçesi

Avrupa yüzyıllarca, sık sık yaşanan kanlı savaflara sahne olmuştur. 1870-1945 yılları arasında Fransa ve Almanya üç kez savaşmışlardır. Birçok insan yaşamını kaybetmiştir. Bu felaketler üzerine bazı Avrupa ülkelerinin liderleri, barışın sürdürülebilmesinin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi olduğu fikrine varmıştır. Avrupa'da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenmenin kuruluşu İkinci Dünya Savaşı sırasında totaliter yönetimlere karşı savaşan direniş hareketlerinden kaynaklanmıştır.

Avrupa'da bütünleşme sürecine ivme kazandıran, biri federasyon yanlısı diğeri işlevselci iki akımın başlıca savunucuları İtalyan federalist Altiero Spinelli ile 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulmasına yol açan Schuman Planı'nın ilham kaynağı Jean Monnet'dir. Federasyon yanlısı bu yaklaşım, yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa ölçeğindeki güç odakları arasında diyaloga ve tamamlayıcı bir ilişki kurulmasına dayanıyordu. İşlevselci yaklaşım ise egemenliğin ulusal düzeyden Topluluk düzeyine tedricen aktarılmasını savunuyordu. Bu iki görüş, günümüzde, tek pazar, para politikası, ekonomik ve sosyal kaynaşma, dış politika ve güvenlik gibi ortak eylemin devletlerin tek tek hareket etmelerinden daha etkili olduğu alanlarda, demokratik ve bağımsız Avrupa kurumlarına ulusal ve bölgesel makamlar kadar sorumluluk verilmesi gerektiğini inancıyla iç içe geçmiştir. Sonuç olarak 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Belçika, Batı Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile kurulmuştur. Bu ülkelerdeki kömür ve çelik sanayi ile ilgili alınan kararlar, bağımsız ve devletlerüstü bir kuruma (Yüksek Otorite) devredilmiştir. Söz konusu kurumun ilk başkanı ise Jean Monnet olmuştur.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), üye devletleri egemen Devletler arasındaki geleneksel anlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan AB'nin hukuki temellerini meydana getirir. Avrupa Birliği, doğrudan uygulanma imkanı olan bir mevzuat oluşturabilmekte ve yurttaşları lehine özel haklar ihdas edebilmektedir.

Topluluğun çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda,

İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulmasıyla sınırlıydı. Savaş ertesindeki o günlerde savaşın galip ve mağluplarını, eşitler olarak işbirliğinde bulunabilecekleri bir kurumsal yapı içinde bir araya getiren Topluluk, temelde barışı güvence altına almanın bir aracı olarak algılanıyordu. Altılar 1957'de, Fransız Ulusal Meclisi'nin Avrupa Savunma Topluluğu projesini reddetmesinden üç yıl sonra, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Mamul mallarda gümrük vergileri planlandığı gibi 1 Temmuz 1968'de kaldırıldı; özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikalar 60'ların sonunda yerli yerine oturmuştu. Altılar'ın başarısı Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'yı Topluluk üyeliğine başvurmaya yöneltti. General "de Gaulle" yönetimindeki Fransa'nın 1961'de ve 1967'de iki kez veto yetkisini kullandığı çetin bir pazarlık dönemini takiben, bu üç ülke 1972 yılında üyeliğe kabul edildiler. Üye devlet sayısını altıdan dokuza yükselten ilk genişleme ile birlikte, Topluluk sosyal, bölgesel ve çevresel konularda üstlendiği sorumluluklarla yeni bir derinlik kazandı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 1970 başlarında doların konvertibilitesini askıya almasıyla ekonomik yakınlaşma ve parasal birlik gereksinimi açıkça kendini gösterdi. 1973 ve 1979'daki iki petrol kriziyle dünya çapında parasal istikrarsızlık daha da ağırlaştı. 1979 yılında Avrupa Para Sistemi'nin işlerlik kazanması döviz kurlarının sabitleşmesine yardımcı oldu ve Üye Devletlerin kararlı ekonomik politikalar izleyerek açık bir ekonomik alanın dayattığı disiplinden yararlanmalarını ve birbirlerine karşılıklı destek vermelerini sağladı. Topluluk 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla güneye doğru genişledi. Bu genişlemeler, On ikiler'in, ekonomik gelişmeleri arasındaki farklılıkları azaltmaya yönelik yapısal programlar uygulamalarını kaçınılmaz kıldı. Bu dönemde Topluluk Güney Akdeniz ile Afrika, Karayipler ve Pasifik (AKP) ülkeleri ile yeni anlaşmalar imzalayarak uluslararası düzeyde daha önemli bir rol oynamaya başladı; AKP ülkeleri birbirini izleyen dört Lomé Sözleşmesi (1975, 1979, 1984 ve 1989) ile Toplulukla bağ kurdu. Tüm GATT üyeleri arasında 15 Nisan 1994'te Marakeş'te imzalanan bir anlaşma ile dünya ticaretinin gelişiminde yeni bir aşamaya girildi. Pazarlıkları bir blok olarak sürdüren Avrupa Birliği görüşmelere damgasını vurma ve çıkarlarının gözetilmesini sağlama konusunda çaba harcadı.

1 Ocak 1995'te Avrupa Birliği'ne üç yeni üye katıldı. Avusturya, Finlandiya ve İsveç kendilerine özgü katkılarıyla Birliği zenginleştirmekte, Orta ve Kuzey Avrupa'da yeni açılımlar sağlamaktadırlar. 2004 yılında ise on yeni ülke Avrupa Birliği'ne üye oldu. (Kıbrıs,

Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya). 1995 tarihinde üyelik başvuruları kabul edilen Bulgaristan ve Romanya ile 2000 yılında resmi müzakerelere başlandı ve bit kaç yıl sonra birliğe alınmışlardır. 1987 yılında üyelik başvurusunda bulunmuş olan Türkiye ise 3 Ekim 2005'te müzakere çerçeve belgesinin kabulü ile resmen müzakere sürecine başlamaya hak kazanmıştır. Müzakerelerin ilk bölümü olan tarama sürecinin tamamlanma tarihinin Eylül 2006 olacağı öngörülmektedir. 2003'te adaylık başvurusunu yapmış olan Hırvatistan ile 2005'te müzakerelere başlanmıştır. 2004'te adaylık başvurusu yapan Makedonya ise Aralık 2005'te aday ülke statüsü kazanmıştır. Son olarak da Arnavutluk, Sırbistan-Karadağ, Bosna Hersek ve BM güvencesi altında korunan Kosova adaylık statüsü bekleyen ülkelerdir.

Birlik, Dünyanın en büyük ticaret gücü olmasına karşın, Birlik diplomatik etkinliğini arttıracak yapıları geliştirmekte ağır davranmıştır. Avrupa siyasi işbirliğinin amacı dışişleri ve güvenlik politikası alanlarında hükümetler arasında daha derinlemesine bir eşgüdümün sağlanmasıdır. Dünyadaki durgunluk ve mali yükün paylaşımı konusundaki iç çekişmeler 1980 başlarında bir "Avrupa karamsarlığı" havasının doğmasına neden oldu. Ama 1984'ten sonra bunun yerini Topluluğun canlandırılması konusunda daha umutlu beklentiler aldı. Jacques Delors başkanlığındaki Komisyonun 1984'te hazırladığı Beyaz Kitaba dayanarak Topluluk 1 Ocak 1993'e kadar tek pazar oluşturmayı kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi 17 ve 28 Şubat 1986'da imzalandı ve bu iddialı hedefle ilgili mevzuatın kabulü konusunda yeni usuller geliştirdi. Tek Senet 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girdi. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet denetiminden kurtulmaları ve demokratikleşmeleri, Aralık 1991'de de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Avrupa'nın siyasi yapısını baştan aşağı değiştirdi. Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Doruğu'nda kararlaştırılan yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başladılar. 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması Üye Devletlerin önüne iddialı bir program koymaktadır: 1999'a kadar parasal birlik; yeni ortak politikalar, Avrupa yurttaşlığı; diplomatik işbirliği; ortak savunma ve iç güvenlik. Dünya ölçeğindeki rekabeti göğüsleyebilmek ve işsizliği azaltmak için Avrupa Zirvesi, Komisyon tarafından sunulan 'Büyüme, rekabet, istihdam' adlı Beyaz Kitaba dayanarak Temmuz 1994'te kıta ölçeğinde altyapı ve iletişim projelerini yürürlüğe koymaya karar verdi. (ABGS, 2007)

2. Avrupa Birliği – Türkiye İlişkileri

Avrupa Birliği ile ilişkilerimizin neredeyse 40 yıllık bir geçmişi vardır. Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğunun 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra Temmuz 1959'da Topluluğa tam üye olmak için başvurmuştur.

Cumhuriyetimizin kurulmasından bu yana, hatta daha öncesinden beri, batılılaşma ile modernleşmenin eş tutulması, özellikle ikinci Dünya Savaşından sonra Avrupa kıtasında veya onu merkez alarak kurulan siyasi ve güvenlik oluşumlarının tümüne katılmaya ölkemizi yöneltmiştir. Bu suretle Türkiye, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya girmiştir. Aynı neden, Türkiye'yi Avrupa'nın bu en iddialı entegrasyon hareketine karşı kayıtsız kalmamaya sevketmiştir. Dolayısıyla, Avrupa ile entegrasyonun başlangıçtan itibaren ölkemiz için ekonomikten ziyade politik amaçları olduğu söylenebilir.

Tam üyelik başvurumuza o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından verilen cevapta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerilmişti. Sözkonusu anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.

Ankara Anlaşmasının önsözünde Türk halkının yaşam standardının yükseltilmesi amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunun sağlayacağı desteğin ilerdeki bir tarihte Türkiye'nin Topluluğa katılmasına yardımcı olacağı belirtilmektedir. 28. maddede ise, "Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlölüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler" denmektedir. Bundan da görüleceği üzere Ankara Antlaşması uyarınca kurulan Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin nihai hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir.

Anlaşma, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olarak üç devre öngörmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır. Anlaşmada öngörölen Hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlöğe giren Katma Protokolde geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlölükler belirlenmiştir.

Ancak gerek Ankara Anlaşması gerek Katma Protokol öngörüldüğu şekilde uygulanamamıştır. Bunun sorumluluğunu Türkiye ile Topluluk arasında paylaştırmak gerekir. Ölkemiz 1970'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik krizler ve bazı siyasi tercihlerle Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlölüklerini yerine getirmekten kaçınmıştır. O tarihlerde

yaygın olan kanaat, AET ile ilişkinin bir çeşit sömürü düzeni kurmakta olduğu, pazarımızı Topluluk ürünlerine açmanın sanayileşmemizi ve kalkınmamızı baltalayacağı, dolayısıyla koruma duvarlarının muhafaza edilmesi gerektiği yolundaydı. Başka bir deyimle, AB ile ortaklık ilişkimizin ve gümrük birliğinin temsil ettiği kalkınma modeli dışarıya açık, bütünleşmeyi öngören bir model iken, 1970'li yılların tamamı boyunca bu modelin tam tersini sembolize eden içe dönük, ithalat ikamesine dayalı politikalar uygulanmıştır. Türkiye kendi yükümlülüklerini yerine getirmemeye ve Toplulukla ilişkilere soğuk bakmaya başlayınca, Topluluk da kendi yükümlülüklerini aksatmaya ve ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi istikametinde çaba harcamaktan kaçınmaya başlamıştır.

Başlangıçta sadece ekonomik olan sorunlar, 12 Eylül döneminde ve Yunanistan'ın 1980'de Topluluğa tam üye olmasıyla siyasi boyutlar da kazanmaya başlamıştır. Topluluk-Türkiye ilişkileri dondurulmuş ve mali işbirliğine son verilmiştir. Katma Protokolün ise sadece ticari hükümleri işlemeye devam etmiş, diğer bütün hükümleri atıl kalmıştır.

1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren ülkemizin ithal ikamesi politikalarını hızla terk ederek dışa açılma sürecini başlatması ilişkilerimizi yeniden canlandırmıştır. Türkiye bir taraftan 14 Nisan 1987'de AB'ne tam üyelik müracaatında bulunmuş, diğer taraftan ertelenmiş bulunan gümrük vergileri uyum ve indirim takvimini 1988 yılından itibaren hızlandırılmış bir şekilde yeniden yürürlüğe koymuştur.

AB Komisyonu tam üyelik müracaatımıza 1989 yılında verdiği yanıtta, Türkiye'nin AB'ne üyelik konusundaki ehliyetini kabul etmekle birlikte, Topluluğun kendi içindeki derinleşme sürecini tamamlanmasına ve gelecek genişlemesine kadar beklenmesini ve bu arada Türkiye ile gümrük birliği sürecinin tamamlanmasını önermiştir. Bu öneri tarafımızdan da olumlu değerlendirilmiş ve gümrük birliğinin Katma Protokolde öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren müzakereler sonunda 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan karar uyarınca Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Gümrük Birliğinin tamamlanmasıyla ülkemiz AB ülkeleriyle entegrasyon istikametinde çok önemli bir merhale katetmiştir. En azından, Türk ekonomisi ve sanayii gümrük birliğini tamamlayarak altından kalkılamayacak bir yük üstlenmediğini ispatlamış, dolayısıyla tam üyeliğin gerektireceği yükümlülükleri de zaman içinde üstlenebileceğini göstermiştir. Bir yerde Gümrük Birliği ülkemiz için bir test olarak görülebilir. Türkiye, AB ile Gümrük Birliğine girebilmiş tek üçüncü ülkedir. Ticaret açığının önemli ölçüde büyümesine rağmen

ekonomi, Gümrük Birliğinden kaynaklanan yükü rahatlıkla kaldırabileceğini göstermiştir. Ancak, Gümrük Birliğinin sorunsuz yürüdüğü de söylenemez. Bir kere, AB Gümrük Birliği ile birlikte ülkemize karşı üstlendiği bazı yükümlülükleri yerine getirmemiştir. AB, Gümrük Birliği kararının kabul edildiği Ortaklık Konseyi toplantısında üstlendiği ve ülkemize 4-5 yıllık bir dönem içinde 2,5 milyar EURO'ya varan mali yardım yapma yükümlülüğünü yerine getirememiş, aynı şekilde kurumsal alanda entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla öngörülen bazı tedbirleri alamamıştır. Bu yükümlülüklerin yerine getirilememiş olmasının başlıca iki nedeni vardır. Birisi Yunanistan'ın, diğeri Avrupa Parlamentosunun muhalefettir. Türkiye tabiatıyla bu taahhütlerin yerine getirilmesi üzerinde ısrar etmeye devam etmektedir. Zira bunlar Gümrük Birliği anlaşması paketinin bir parçasını teşkil etmekte olup, yerine getirilmemeleri ilişkimizin dengesini bozma sonucunu doğurmaktadır.

Avrupa Birliği 1993 Kopenhag Zirve Toplantısında aldığı kararlar uyarınca eski Varşova Paktı ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme süreci başlatmıştır. AB Komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Raporda MDAÜ ve GKRY'nin iki dalga şeklinde 2000'li yıllarda AB'ne tam üye olmaları öngörülmüştür. İlk dalgada Kopenhag kriterleri dediğimiz kriterlere - demokrasi, insan hakları, ekonomik gelişme, Topluluk müktesebatını benimseme- en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, söz konusu kriterlere göre daha geri bir durumda bulunan ikinci dalgada ise Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de daha önce alınan bir kararla söz konusu genişlemenin içine dahil edilmiştir. Türkiye ise genişlemenin kapsamına alınmamıştır. Gündem 2000 raporunda ülkemiz ile ilgili olarak, Gümrük Birliğinin tatminkar bir biçimde işlediği ve AB ile ülkemiz arasında ilişkilerin geliştirilmesi için sağlam bir dayanak teşkil ettiği, ancak siyasi durumun, mali işbirliği ile siyasi diyalogun 6 Mart 1995 tarihinde kararlaştırıldığı şekilde sürdürülmesine imkan vermediği, Gümrük Birliğinin uygulamasının ülkemizin bir çok alanda AB müktesebatını başarıyla üstlenebileceğini gösterdiğini, buna karşılık ekonomimizin makro ekonomik istikrarsızlık kısılcacını kıramadığı ifade edilmiştir. Siyasi konularda ise insan hakları ve Güney Doğu sorunu ile ilgili bilinen görüşler tekrar edilmiş ve bu soruna askeri değil, siyasi bir çözüm bulunması gerektiği ifade edilmiştir.

Gündem 2000 raporunun açıklanmasını izleyen dönemde Türkiye AB üyesi ülkeler ve AB Komisyonu düzeyinde yoğun ikili temaslar gerçekleştirmiştir. Bütün bu görüşmelerde

Türkiye, Komisyonun kendisini AB'nin halihazır genişleme sürecinden dışlayan Gündem 2000'deki önerileri hakkında olumsuz görüşlerini ortaya koyarak, AB'nin bu yönde bir tutum almasının Türkiye-AB ilişkilerinin müktesebatıyla ciddi biçimde çelişeceğini vurgulamış ve Lüksemburg Zirve Toplantısından beklentilerini aşağıdaki biçimde ortaya koymuştur:

- Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecine dahil olduğunun resmen ilanı.
- Türkiye'nin uygun bir katılma öncesi stratejisi ile desteklenmesi.
- Türkiye'nin Avrupa Daimi Konferansına diğer adaylarla eşit statüde katılması.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesinde kabul edilen Sonuç Bildirisinin en önemli bölümü genişleme konusuna ayrılmıştır. Bu bildiri, genelde Komisyonun Gündem 2000 raporunda yaptığı önerileri benimsemekle birlikte, ülkemiz için bunun ötesine giden bir içerik taşımıştır.

Lüksemburg Zirvesi sonrasında varılmış bulunan noktaya bakıldığında Türkiye açısından şu unsurlar göze çarpmaktadır:

- Türkiye'nin tam üyeliğe ehliyeti bir kez daha teyid edilmiştir.
- Avrupa Birliği, Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için bir strateji tesbitini kararlaştırmıştır. Bu stratejide, Ankara Anlaşmasında öngörülmüş bulunan imkanların geliştirilmesi, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu gibi unsurlara yer verilmesi ve gelişmelerin düzenli olarak Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi Kopenhag kriterleri ve AB'nin 29 Nisan 1997 tarihli deklarasyonu çerçevesinde gözden geçirilmesi öngörülmüştür.
- Bunlara karşılık, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin aynı zamanda ülkemizdeki siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ve istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

11 Nisan 2000 tarihinde, Lüksemburg'da yapılan Türkiye - Avrupa Birliği Ortaklık Konseyinde alınan karar uyarınca, AB müktesebatının analitik incelemesini gerçekleştirmek amacıyla 8 alt-komite kurulmuştur. Bu karara göre alt-komiteler Ortaklık Komitesine rapor sunmak zorundadır. Alt-komitelerin karar alma yetkileri yoktur. Alt-komite toplantılarının ikinci turu da tamamlanmıştır.

Ülkemizle ilgili bu yılki İlerleme Raporu Komisyon tarafından 13 Kasım 2001 tarihinde

yayınlanmıştır. Raporun hazırlanma süreci içerisinde, Raporda, resmi anlamda bir tarama sürecine (screening) geçilmesi yönünde bir öneride bulunulmasına atfettiğimiz önem Komisyon yetkililerinin dikkatine değişik vesilelerle getirilmiştir. Zira, tarama sürecine geçilmesine ilişkin bir karar ancak Komisyonun önerisi üzerine, Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde alınabilmektedir.

Komisyonca daha önce hazırlanan çeşitli belgelerde, tarama sürecinin amacı, "müzakerelere başlamamış olan aday ülkeler açısından, AB müktesebatının daha iyi anlaşılması ve kademeli olarak benimsenmesini kolaylaştırarak, bu ülkelerin katılım hazırlıklarını hızlandırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Buna karşılık 2001 İlerleme Raporu, ülkemiz için tarama sürecinin başlatılması yerine, "mevcut yapı (alt-komiteler) içerisinde belirli sektörel konulara odaklanması, bu alanlarda AB müktesebatının uyarlanması, uygulanması ve güçlendirilmesi konusunda daha ayrıntılı bir diyalog içine girilmesi ve taslak Türk mevzuatının AB uzmanları tarafından gözden geçirilmesi" şeklinde farklı bir yöntem ortaya koymuştur. Ülkemizle tarama sürecine geçilmeyişine gerekçe olarak, birçok AB Üyesinin, tarama sürecinin başlatılmasını üyelik müzakereleri ile eşdeğer gördüğü, Türkiye müzakerelere başlamak için siyasi kriterleri yerine getirmediği için, tarama sürecine de başlayamayacağı belirtilmektedir. Oysa, diğer adayların durumu incelendiğinde, tarama sürecine geçiş için yeknesak bir uygulamanın mevcut olmadığı bilinmektedir. Bir grup adayla (Slovakya, Litvanya, Letonya, Romanya, Bulgaristan) üyelik müzakerelerine başlanmadan önce tarama yapılmış, ikinci bir grup adayla (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya ve GKRY) ise, önce müzakerelere başlama kararı alınmış, bilahare tarama sürecine geçilmiştir. Hatta, Slovakya tarama sürecine geçildiğinde siyasi kriterleri karşılayamamıştır. Dolayısıyla, Komisyonun, tarama süreciyle müzakerelere başlanmasını irtibatlandıran yaklaşımının uygulamada dayanağı bulunmamaktadır.

Bu çerçevede, İlerleme Raporunda Türkiye için önerilen ve diğer adayların tabi tutulduğu uygulamalardan farklılık arzeden süreç, teknik anlamda müktesebata uyum konusunda daha derinleşmeye imkan tanıyacak olsa bile, siyasi açıdan ülkemizin beklentilerinin uzağında kalmıştır.

Öte yandan, İlerleme Raporuna bir ek halinde, alt-komite çalışmalarına ilişkin bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Alt-komitelerde Haziran 2000-Temmuz 2001 arasında gerçekleştirilen iki tur toplantılara dair bu değerlendirmeye göre, çalışmaların en çok Gümrük

Birliği alanlarında gelişme gösterdiği, geri kalan alanlarda ise bir-iki konu dışında uzun ve derinlemesine faaliyetlere ihtiyaç bulunduğu belirtilmektedir.

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından aday ülkelerle ilgili olarak her yıl hazırlanan İlerleme Raporları bağlamında ülkemiz için hazırlanan dördüncü İlerleme Raporu 13 Kasım 2001 tarihinde açıklanmıştır. AB Komisyonu aynı zamanda, genişleme süreci çerçevesinde önümüzdeki dönemde izlenecek yönetime ilişkin önerilerini içeren Strateji Belgesini de yayınlamıştır.

İlerleme Raporları, sadece son bir yıl içinde aday ülkelerde gerçekleşen uygulamalar ile yapılması vaat edilen unsurların yerine getirilip getirilmediğini değerlendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında ülkemiz için hazırlanan bu yılki Rapor öncekilere nazaran bu kere farklı bir kapsamda olmuştur. Rapordaki tespitlere bu kere, ülkemizin AB'ne katılım hazırlığının irdelendiği bir şekil ve içerikte yer verilmiş ve bu yaklaşım çerçevesinde diğer adaylar için yapıldığı gibi, Topluluğun tüm müktesebat alanlarını içeren bir değerlendirme yapılmıştır.

İlerleme Raporu ve Strateji Belgesi, geneli itibariyle, yumuşak ve ülkemizdeki siyasi ve ekonomik reform çabaları teşvik eder bir üslupla kaleme alınmıştır. Ancak, Türkiye'nin halihazırda Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerini karşılamaktan uzak bir noktada bulunduğu, üyelik süreci içerisinde hemen her alanda atılması gereken daha pekçok adım olduğu ve bunların, Ulusal Programın gözden geçirilmesi bağlamında, daha iyi bir öncelik sıralamasına tabi tutulmalarının ve sarıh takvimlere bağlanmalarının gerektiği de, altı çizilerek vurgulanmıştır. Esasen Türkiye, gözden geçirilmiş yeni Ulusal Programını Mart 2002'de açıklamayı öngördüğünü, İlerleme Raporunun yayınlanmasından önce duyurmuştur.

İlerleme Raporunun siyasi bölümü ağırlıklı olarak insan hakları alanına teksif edilmiştir. Gerçekleştirilen tüm anayasa değişikliklerine rağmen, bunların uygulamasına ağırlık verilmiş ve bu uygulamayı görmeden bir değerlendirme yapılmasının uygun olmayacağı ifade edilmiştir. İnsan hakları alanında özellikle ifade özgürlüğü, F-Tipi cezaevleri, Avrupa İnsan Hakları mahkemesindeki davalar ve yolsuzlukla mücadelede ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda insan hakları ihlalleri ağırlıklı olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında sıralanmıştır. Genel ifadelerle Türkiye'nin gerçekleştirilen değişikliklere rağmen Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirmemiş tek aday ülke olduğunun altı çizilmektedir.

Ekonomik alanda, yaşanan iki mali krizin, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik kriterlerini karşılama yönünde ilave ilerleme kaydedememesinde büyük rol oynadığı ve bu krizlerin

ekonomideki iyileşmeyi durdurarak, önceki istikrar programının uygulanmasına engel olduğu vurgulanan Raporda, Gümrük Birliğinin kapsadığı alanlarda Türkiye'nin AB müktesebatına uyumunun ileri düzeyde olduğu ve geçtiğimiz yıldan bu yana, sözkonusu alanlarda daha da fazla uyum gerçekleştirildiği teslim edilmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik kriterlerinden birini oluşturan "işleyen piyasa ekonomisine sahip olmadığı" iddia edilmektedir.

Strateji Belgesinde, Kopenhag siyasi kriterlerine, ülkemizden başka tüm adaylarca uyum sağlandığı, Kopenhag ekonomik kriterleri bağlamında ise, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya hariç, diğer aday ülkelerin "işleyen piyasa ekonomisine sahip oldukları ve AB'nin rekabeti ve piyasa güçleriyle başedebilecekleri" teyid edilmiştir. Bu değerlendirme ışığında, Komisyonun 2002 İlerleme Raporlarında, hangi aday ülkelerin üyeliğe kabul edilebileceği konusunda somut tekliflerde bulunulabileceği ve azami 10 Aday Ülkenin, 2002 sonu itibarıyla üyelik için gereken kriterleri karşılayabilecek durumda görüldükleri belirtilmektedir. Türkiye için ise, üyelik konusunda somut herhangi bir perspektife yer verilmemiştir.

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanlarının 17 Aralık 2004 tarihli Zirvesinde aldığı karar doğrultusunda 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'ta yapılan Hükümetler Arası Konferans ile Türkiye resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır. Yine aynı gün bir basın toplantısı düzenlenerek Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi yayımlanmıştır. Böylece, Türkiye ile AB arasındaki inişli çıkışlı ilişki, çok önemli bir dönüm noktasını aşarak yepyeni bir sürece girmiştir.

Türkiye ile müzakerelerin açılması, Kopenhag siyasi kriterlerinin yeterli ölçüde karşılanması ile mümkün olmuştur. Bu aşamadan sonra da AB'nin, Türkiye'nin bu alandaki uygulamalarını yakından izlemeye devam edeceği kesindir.

Bu sürecin bir diğer önemli yanı, siyasi kriterlere ilaveten ekonomik kriterlerin ve özellikle müktesebat uyumunun ön plana çıkmasıdır. Ekonomik kriterler müzakerelere konu olmamakla birlikte, bu alandaki gelişmeler müzakere süreci boyunca AB tarafından yakından izlenecek ve bazı müktesebat başlıklarında müzakerelerin açılmasında ölçüt olarak kullanılabilir. Buradaki önemli husus, istikrara yönelik sürdürülebilir bir ekonomi politikasına devam edilmesi, özellikle mali dengesizliklerin azaltılması ve enflasyonla mücadelenin disiplinli bir şekilde yürütülmesidir.

Ekonomik kriterlerin yanısıra, Türkiye'nin Gümrük Birliğinden kaynaklanan

yükümlülüklerini yerine getirmesi de müzakare sürecinde büyük önemi haizdir. AB, bu hususu bazı alanlarda müzakerelere başlamak için koşul olarak öne sürebilecektir. Söz konusu yükümlülüklerimiz özellikle Malların Serbest Dolaşımı, Sınai ve Fikri Mülkiyet Hakları ve Rekabet konuları kapsamında da yer almaktadır.

AB Müktesebatı, AB Hukuk sistemine verilen addır. Yaklaşık 120 bin sayfadan oluşmaktadır. AB'yi kuran ve daha sonra değişikliğe uğrayan antlaşmaları, aday ülkelerin AB'ye katılırken imzaladıkları katılım antlaşmalarını, Konsey, Komisyon, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı gibi Topluluk organlarının çıkardıkları tüm mevzuatı ifade etmektedir. Bu Müktesebat, Katılım Müzakere Fasılları 35 başlık altında sınıflandırılmıştır. AB Müktesebatı fasıl başlıkları şunlardır:

- 1) Malların Serbest Dolaşımı
- 2) İşçilerin Serbest Dolaşımı
- 3) İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi
- 4) Sermayenin Serbest Dolaşımı
- 5) Kamu Alımları
- 6) Şirketler Hukuku
- 7) Fikri Mülkiyet Hukuku
- 8) Rekabet Politikası
- 9) Mali Hizmetler
- 10) Bilgi Toplumu ve Medya
- 11) Tarım ve Kırsal Kalkınma
- 12) Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı
- 13) Balıkçılık
- 14) Taşımacılık Politikası
- 15) Enerji
- 16) Vergilendirme
- 17) Ekonomik ve Parasal Politika
- 18) İstatistik
- 19) Sosyal Politika ve İstihdam
- 20) İşletme ve Sanayi Politikası
- 21) Trans-Avrupa Şebekeleri
- 22) Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu
- 23) Yargı ve Temel Haklar

- 24) Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
- 25) Bilim ve Araştırma
- 26) Eğitim ve Kültür
- 27) Çevre
- 28) Tüketicinin ve Sağlığın Korunması
- 29) Gümrük Birliği
- 30) Dış İlişkiler
- 31) Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları
- 32) Mali Kontrol
- 33) Mali ve Bütçesel Hükümler
- 34) Kurumlar
- 35) Diğer Konular

Katılım Müzakereleri, Türkiye'nin AB Müktesebatını ne kadar sürede kendi iç hukukuna aktarıp, yürürlüğe koyacağını ve etkili bir şekilde uygulayacağını belirlediği süreçtir. Klasik müzakerelerden çok farklıdır. Aday ülkelerin hareket alanları oldukça sınırlıdır.

AB Dışişleri Bakanları ve Türkiye Dışişleri Bakanının bir araya geldiği Hükümetlerarası Konferans müzakerelerin resmi platformudur ve müzakere sürecine ilişkin siyasi kararlar burada ilan edilir. Fiili müzakereler bu platformda yapılmaz.

Fiili müzakereler AB üye devletlerinin Brüksel'deki daimi temsilcileri ve Türkiye'nin Baş Müzakerecisi başkanlığındaki Müzakere Heyeti arasında gerçekleşir. Bu aşamada, Avrupa Komisyonu ile Türk Müzakere Heyeti bürokratları ve çalışma gruplarının üyeleri arasında çok yoğun gayri resmi temaslar olur.

Müzakereler 20 Ekim 2005 tarihinde fiilen başlamış olup belirli bir takvim çerçevesinde yürütülerek 13 Ekim 2006 tarihinde yapılan son toplantı ile tamamlanmış bulunmaktadır.

Tarama toplantılarında Avrupa Komisyonu Bölüm Başkanı (Head of Unit) düzeyinde temsil edilmiştir. Genişleme Genel Müdürlüğü'nün içindeki Genişleme Stratejisinin Koordinasyonu Bölümü tarafından toplantı hazırlıkları yapılmış ve Türkiye masası da toplantılara başkanlık etmiştir. Taranan müzakere faslıyla doğrudan ilgili Genel Müdürlüklerinden de temsilciler toplantıda yer almıştır.

Toplantılara, Türkiye tarafından; taraması yapılan müzakere faslıyla doğrudan ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri; İzleme ve Yönlendirme Komitesi Üyeleri ve Daimi temsilciliğimizden yetkililer katılmıştır.

Her bir müzakere faslı için önce tanıtıcı, sonra ayrıntılı tarama yapılmıştır. Tanıtıcı bölümde (explanatory phase), Komisyon yetkilileri ilgili müzakere faslındaki AB müktesebatı hakkında bilgi vermiştir. Tanıtıcı bölümün tamamlanmasından yaklaşık 1 ay sonra ayrıntılı tarama toplantıları yapılmış ve bu kez aşağıdaki hususlarda Türkiye tarafı sunuşları gerçekleştirilmiştir:

- İlgili başlıktaki müktesebatı kabule hazır mıyız? (whether Turkey can accept the relevant chapter of the acquis)
- İlgili başlıktaki müktesebata uygun kanunları kabul ettik mi? Etmediyse, bunun için nasıl bir takvim öngörüyoruz? (whether Turkey has the administrative structures and other capacity to implement the acquis properly; if not when they will be put in place)
- İlgili başlıktaki müktesebatı uygulamak için gerekli idari yapıları haiz miyiz? Eğer değilsek, bunları ne zaman kuracağız? (whether Turkey has the administrative structures and other capacity to implement the acquis properly; if not when they will be put in place)
- İlgili başlıkta geçiş tedbiri talep etmeyi öngörüyor muyuz? (whether Turkey intends to request transitional arrangements in the chapter under review)

Her bir müzakere faslının taraması bittikten sonra, Komisyon üye ülkelere bir rapor sunmaktadır. Buradaki değerlendirme ve öneriler, o fasılda müzakerelerinin açılmasına temel teşkil etmektedir. Komisyon, raporlarında, ayrıntılı tarama sırasında ülkemizce verilen bilgilere dayanarak ülkemizin müzakerelere hazır olup olmadığını değerlendirmekte ve sonuç kısmında ya faslın müzakereye açılmasını önermekte; ya da bunun için tamamlanması gereken ön-şartları (benchmarks) ortaya koymaktadır.

Sonuç bölümü (öneriler) hariç, raporun hazırlanması sırasında ülkemize de danışılmaktadır. Bunun dışında, tarama toplantıları sonunda herhangi bir tutanak ve benzeri belge imzalanmamaktadır. (ABGS, 2007)

3. Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporlarında Alevilik Ve Aleviler

AB Komisyonu, Haziran / 1998 tarihinde yaptığı Cardiff Zirvesi'nden sonra Türkiye

hakkında rapor hazırlayarak (İlerleme Raporu) bu raporu Ekim/ 1998'de AB Konseyine sunmuş olup, bu ve bundan sonraki düzenli İlerleme Raporlarında din, inanç ve vicdan özgürlüğü konusunda Alevilere ve Alevilerin çözüm beklediği konulara yer vermeye başlamıştır.

1998 Yılı İlerleme Raporunda “ Türkiye'nin Alevi Müslümanları en az 12 milyon kişi olarak tahmin edilmektedir. Sünni din adamlarının aksine, hükümetten maaş alan Alevi din adamları yoktur.” Denilerek sadece Alevilerin sayısı ve din adamları söz konusu edilmiştir.

1999 Yılı İlerleme Raporunda “Din özgürlüğü bakımından Lozan Antlaşması ile tanınan dinsel azınlıklar ve diğer dinsel azınlıklar arasında bir muamele farklılığı hala mevcuttur.” Denilerek tam olarak Alevilikten bahsedilmemekle birlikte, dinsel azınlık ifadesi bazı kesimlerce Alevilik olarak yorumlanmıştır.

2000 Yılı İlerleme Raporunda “ Alevilere yönelik resmi yaklaşımda her hangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Alevilerin şikayetleri yalnızca Sünni camileri ve dinsel vakıfların inşası için mali destek sağlaması yanında, okullarda ve ders kitaplarında Alevi kimliğini yansıtmayan zorunlu din eğitimi verilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konular son derece duyarlı, ancak bunlar hakkında açık bir tartışmaya girmek mümkün olmalıdır” denilerek resmi yaklaşım ifadesi kullanılmıştır. Resmi yaklaşımdan kastedilenin ne olduğu açıklanmamış, bunun yerine devletin Sünniliği desteklediği ima edilmiştir. Ayrıca ilk kez zorunlu din dersleri konusu gündeme alınmış, Türkiye'nin şartları gereği bu konuların çok duyarlı olduğu, buna rağmen tartışılması gerektiği vurgulanmıştır.

2001 Yılı İlerleme Raporunda “Sünni olmayan Müslüman toplulukların durumunda iyileşme olmamıştır. Alevilere yönelik resmi yaklaşım değişmemiştir. Alevilerin sorunlarına Diyanet İşleri Başkanlığı'nca ilgi gösterilmemiştir. Alevilerin şikayetleri, okullarda ve ders kitaplarında Alevi kimliğini tanımayan zorunlu din eğitimi verilmesiyle ve yalnızca Sünni camileri ve dinsel vakıfları için mali destek sağlanmasıyla ilgilidir.” Şeklinde yer almıştır. Sünni olmayan Müslüman topluluklar ifadesi kullanılmıştır. Burada kastedilen topluluklardan biri Alevilerdir. Ama diğerlerinin kimler olduğuna yer verilmemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı ilk defa bu raporda zikredilmiş ve zorunlu din dersleri konusu tekrar gündeme getirilmiştir.

2002 Yılı İlerleme Raporunda “Şubat ayında Alevi ve Bektaşî Kuruluşları Birliği Kültür Derneği, Anayasa'nın 14 ve 24. maddeleri ve Dernekler Yasası'nın 5. maddesi uyarınca,

Alevi ve Bektaşi adı altında dernek kurulamayacağı gerekçesiyle mahkemece kapatılmasına karar verilmiştir. Derneğin başvurusu üzerine kararın uygulanması Yargıtay kararına kadar bekletilmektedir.(....)

Zorunlu din dersleri, farklı dinlere ait açıklamalar içermektedir, bu açıklamaların çoğu dini azınlıklarca sübjektif ve yanlış bulunmaktadır. (....)

Aleviler konusunda gelişme olmamıştır.” Şeklinde ifade edilmiştir. Anayasa’nın 14 ve 24. maddeleri ve Dernekler Yasası’nın 5. maddesi uyarınca kapatılan Alevi Bektaşi Kuruluşları Birliği Kültür Derneği davası yargıtaya taşınmıştır. Zorunlu din dersleri tekrar hatırlatılmış ve Alevilerin durumunda bir dizemle olmadığı belirtilmiştir.

2003 Yılı İlerleme Raporunda “ Sünni olmayan Müslüman toplulukların durumuna ilişkin olarak, Aleviler konusunda bir değişme olmamıştır. Nisan / 2003’ te daha önce kurulu bulunan Alevi Bektaşi Kuruluşlar Birliği’ne, çalışmalarını sürdürmesine olanak tanıyacak bir hukuksal statü tanınmıştır. Bununla birlikte Alevilerin, Diyanet İşleri Başkanlığı’nda temsil edilmesi ve Alevi kimliğinin okullardaki zorunlu din eğitiminde tanınmaması konusunda sorunlar sürmektedir.” denilerek yukarıda bahsedilen yargı sürecinin Alevilerin lehine sonuçlandığı ifade edilmiştir. Bu raporda iki temel problemden bahsedilmektedir: birincisi Alevilerin Diyanette Temsil problemi, diğeri ise alevi kimliğinin zorunlu din derslerinde tanınmaması.

2004 yılına kadar ki İlerleme Raporlarındaki Alevilere ilişkin değerlendirmeler Alevi örgütleri (özellikle ABF ve AABK) tarafından eksik bulunmuş ve bu örgütler 2004 İlerleme Rapor’u öncesi çaba ve girişimlerini yoğunlaştırarak sürdürmüşlerdir.

6 Ekim 2004’te açıklanan İlerleme Raporunda Alevilerle ilgili olarak “Sünni olmayan Müslüman azınlıklara gelince, durumlarında bir değişiklik olmadığı görülüyor. Aleviler, dini bir topluluk olarak resmen tanınmamaktadırlar. İbadethane açmakta zorluklar yaşamaktadırlar. Zorunlu din dersleri, Sünni olmayan kimliklerin öğrenilmesinde sorunlar yaratmaktadır. Bir Alevi, öğrencinin velisi zorunlu din dersleri konusunu AHİM’ne götürmüştür. Bir çok Alevi, laik bir devlet olan Türkiye’nin dinlere eşit davranmasını ve belirli bir dini grubu, (Sünniliği) Diyanet aracılığıyla halen yapmakta olduğu gibi desteklememesi gerektiğini istiyor.” İfadeleri yer almaktadır.

11 Kasım 2004 tarihinde Alevi örgütleri (ABF ve AABK) bir bildiriyle “Sünni olmayan Müslüman azınlık”, tanımlamasının yanlış olduğunu, bunun yerine “Aleviler” denilmesinin

daha uygun olacağını Avrupa Parlamentosu'na bildirmişler ve konu AP Dışişleri, İnsan Hakları, Güvenlik ve Savunma Komisyonu'nun gündemine getirilmiştir. Komisyon : “Aleviler yasal olarak tanınmalı ve yasalarla güvence altına alınmalı. Cemevleri resmen Alevi ibadet merkezleri olarak kabul edilmeli. Din dersleri Sünni öğretiyle sınırlı olmamalı, diğer inançları da kapsayan seçmeli ders olmalıdır.” biçimindeki görüşünü AP'ye tavsiye kararı olarak bildirmiştir. Bu karar AP'nin 15 Aralık 2004 tarihli oturumunda tartışılarak Avrupa Birliği Konseyi'ne sunulmuştur. Konsey, sunulan belgeyi Aralık Doruğu'nda onaylamıştır

2005 İlerleme Raporunda “Dini özgürlüklere ilişkin olarak, Ekim 2004'ten bu yana, gerek mevzuat gerek uygulama bakımından sadece çok sınırlı gelişme kaydedilmiştir. Dernekleri düzenleyen mevzuattaki iyileştirmelere rağmen, mevcut yasal çerçeve, dini toplulukların, dinlerini tanıtmak ve korumak amacıyla hukuki bir kişilikle dernek kurma hakkını hala tanımamaktadır. Uygulamada, gayri-müslim topluluklar önemli sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedirler: Bu topluluklar tüzel kişilikten yoksundurlar, sınırlı mülkiyet hakkına sahiptirler, vakıflarının yönetiminde müdahaleyle karşılaşmakta ve bunların kendi din adamlarını eğitmelerine izin verilmemektedir. Sünni olmayan Alevi toplum, ibadet yerlerinin tanınması ve ilgili devlet kurumlarında temsillerinin yanı sıra, zorunlu din eğitimine ilişkin güçlükler yaşamaya devam etmektedir.

Sünni olmayan Müslüman toplulukların durumuna bakıldığında, hiçbir değişme olmadığı görülmektedir. Özellikle Alevilerin bir dini topluluk olarak resmen tanınmaması durumu devam etmekte ve Aleviler, Diyanet'te resmen temsil edilmemektedirler. Aleviler hala ibadet yeri açma konusunda güçlükler yaşamakta, ibadet yerleri olan “Cem Evleri”nin yasal bir statüsü bulunmamakta ve kamu makamlarından hiçbir mali kaynak almamaktadırlar. Ocak 2005'te Alevi topluluğuna, ibadet yeri olarak değerlendirilmeyeceği için, Ankara'da bir Cem Evi inşa etme izni verilmemiştir. Aleviler taleplerini dile getirmekte daha etkin olmalarına giderek daha fazla sesli olmalarına rağmen, devlet makamları ve özellikle Diyanet mevcut uygulamayı değiştirme gereğini kabul etmemektedir.

Alevi çocukları okullarda, özgün değerlerini kabul etmeyen zorunlu sünni dini eğitime maruz kalmaktadırlar. Halen, Alevi bir çocuğun ailesi tarafından zorunlu sünni dini eğitimle ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açılmış bir dava bulunmaktadır. Şubat 2005'te Eğitim Bakanlığı Alevilik ile Hıristiyanlık, Yahudilik gibi diğer inançların da gelecek yıldan itibaren zorunlu din eğitimine dahil edilebileceğini belirtmiştir.

Sünni olmayan geniş Müslüman Alevi cemaati Türkiye'de resmi olarak tanınmamaktadır.

Türkiye'deki büyük Sünni olmayan Müslüman Alevi cemaatinin durumu konusunda bir ilerleme olmamıştır.

2006 İlerleme Raporunda “Alevi topluluğun durumuna dair hiçbir gelişme olmamıştır. Aleviler ibadethanelerini (Cemevleri) açmakta güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Cemevleri ibadethane olarak tanınmamakta ve resmi makamlardan mali yardım alamamaktadırlar.

Alevi ailelerin çocukları okullarda kendi özgünlüklerini tanımayan zorunlu din eğitimine tabi tutulmaktadır. Zorunlu din eğitimine dair bir dava halen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde görülmektedir. Önümüzdeki seneden itibaren orta öğretim müfredatında Alevilere değinilmesi öngörülmektedir.

Genel olarak, ibadet özgürlüğüne saygı duyulmaya devam edilmektedir. Ancak gayrimüslim cemaatlerin karşılaştıkları zorluklara dair hiçbir gelişme kaydedilmemiştir. Ayrıca Aleviler ayrımcı uygulamalarla karşı karşıya kalmaya devam etmektedirler.” Denilmektedir. Raporun Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü bölümünde de “ Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü bağlamında ibadet özgürlüğüne genellikle saygı gösterilmektedir. Ancak, bir kısmı resmen tanınmayan gayri-Müslim topluluklar ile aynı şekilde resmen tanınmayan geniş Müslüman Alevi toplumunun karşılaştığı sorunların halledilmesi hususunda bir ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye'nin halen tanımadığı askerlik hizmetini vicdani red hakkı hususunda herhangi bir ilerleme olmamıştır.”

4. Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Alevi Örgütlenmesi'nin İstek Ve Talepleri

Aslında aleviler özellikle 90'lı yıllardan itibaren bir takım istek ve talepleri dillendirmeye başlamışlardır. Fakat bunun en yoğun gündeme geldiği dönem kuşkusuz AB Türkiye İlerleme Raporlarının yayınlamasından itibaren. Bu çerçevede Alevilerin istek ve talepleri şu yöndedir:

Alevi Bektaşî Federasyonu Genel Sekreteri Avukat Fevzi Gümüş Alevilerin istek ve taleplerini şu şekilde sıralamaktadır (Evrensel Gazetesi, 02/07/2006)

- Devlet, Alevi inancını tanımlama noktasında fikir yürütmekten vazgeçmeli ve Aleviliğin ne olduğunu o inancı yaşayanlara bırakmalı,

— Tek kimlikli (Türk-Sünni) politikalardan vazgeçmeli, Alevi kimliğini kabul ederek, hukuksal güvenceye kavuşturmalı,

- Cemevlerinin Alevilerin ibadet merkezi olduğu kabul edilerek bu, yasalarda ifade bulmalı,

— Zorunlu din dersleri kaldırılmalı

— Diyanet İşleri Teşkilatı lağvedilmeli ve inanç ve ibadet hizmetleri, inanç mensuplarına bırakılmalı,

— Alevi köylerine cami yapılması uygulamasından vazgeçilmeli.

Ali Balkız (Şair-Yazar, Pir Sultan Abdal Derneği Eski Başkanı) ise benzer konulara temas etmektedir. Ona göre Alevilerin vakıf ve dernek kurmaları yolunda hala engeller bulunmaktadır. Bu konuda yasal düzenlemelerin yapılması dernekleşmenin kolaylaştırılması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca nüfus cüzdanlarındaki din hanesinin de çağ dışı bir uygulama olduğunu belirtmekte ve bunun kaldırılmasını istemektedir.

Mevcut Diyanet Teşkilatının ve zorunlu din dersleri kaldırılması, cemevleri yasal statüye kavuşturulması, Alevi köylerine cami yapma politikalarından vazgeçilmesi, başta TRT olmak üzere kamusal bütçeden yayın yapan kuruluşların tek taraflı yayınlar yapmamasını istemektedir. Ayrıca çokça dile getirilmeyen Hacı Bektaş Dergâhının, Turizm Bakanlığından alınarak Alevi kuruluşlarının idaresine verilmesini istemektedir.

Demokratik temsili yetkiye haiz ve devletten bağımsız özerk mali bütçeye dayanan inanç kurumlarının oluşmasını sağlayacak “İnanç Kurumları Çerçeve Yasası” çıkarılmasını, tüm inanç gruplarına geçerli olacak bu yasa doğrultusunda Diyanet İşleri yeniden yapılanmasını istemektedir. Daha ileri bir adım atarak diğer dini cemaatlerin demokratik bir şekilde çalışan ve kendi kendini finanse eden dini kurum haline getirilmesini öngörmektedir..

Aleviliğin tanınması için yayınlar, araştırmalar ve incelemeler yapılması ve yapılan bu inceleme ve araştırmaların devlet ve özel kurumlar tarafından desteklenmesini istemektedir.

Türkiye`de ve Avrupa ülkelerinde Aleviliğin kendi başına bir inanç kurumu olarak kabul edilmesi ve ayırimcılığa karşı her alanda yasalarca güvence altına alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Dünya Ehl-i Beyt Vakfının istekleri ise şunlardır:

1. Avrupa Ülkeleri düzeyinde bir uygulama ile, Diyanetin, inançlar empoze etmeyen, taraf tutmayan, taraflı hareket etmeyen bir yapıya kavuşturulması.

2. Alevilerin sorununun saz olmadığını, en büyük sorunun aydın din bilginlerinin eksikliği

olduğunu, onun için kültür merkezi, özel enstitü ve üniversiteler kurulması gereği ile devletin desteğini alabilmek.

3. İlahiyat fakültelerinin revizyona tabi tutularak; burada İslamiyet'in tüm detayı ve farklılıkları ile öğretilmesi için yeni birimler oluşturulması. Ehl-i Beyt İslam fıkının öğretilmesi.

4. Devletin asli görevini yani; vatandaşın eğitimini, ibadetini, inancını özgürce yapabilmesi; hak ve hukukunu sağlaması için yasalarda gerekli değişimlerin yapılması. İnanç, düşünce, ibadet ve eğitim özgürlüğünün çağdaş dünyadaki normlara uygun hale getirilmesi.

5. Ülkemizin milli birlik ve beraberliği için, dünyada suç olarak kabul edilmeyen; fikir, düşünce, inanç alanında, sistemin mağduriyetine uğrayan insanların, genel bir AF ile hürriyetlerine kavuşturulması.

6. Bütçeden Ehl-i Beyt Vakfına pay verilmesi.

Vakfın başkanı Fermani Altun'da (Evrensel, 05.07.2006) benzer isteklerinin olduğunu yapılan bir mülakatta dile getirmiştir.

Hacı Bektaş Veli Kültür ve Tanıtma Dernekleri'nin talepleri ise şunlardır:

- Devlet, yöneticiler, Alevi inancını tarif etmekten vazgeçmelidir.
- Zorunlu din dersleri uygulamasına son verilmelidir
- Diyanet İşleri Başkanlığı kaldırılmalıdır.
- Cemevleri Alevilerin inanç merkezi olarak tanınmalı, yasal statüye kavuşturulmalıdır.
- Hacıbektaş dergâhı, gerçek sahipleri olan Alevilere bırakılmalı, bu kutsal mekâna parayla giriş uygulamasına son verilmelidir.
- Alevi köylerine zorla cami yapılmasından vazgeçilmelidir.

Prof. Dr. Alemdar Yalçın(Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Kültür Merkezi Eski Müdürü) (Evrensel, 13.11.2004) ise Alevilerin istek ve taleplerindeki çıkmazlara değinmektedir. Ona göre Bir grup Diyanet'te temsil edilmeyi, bir grup ise tamamen kaldırılmasını istemektedir. Diyanet'in kaldırılmasını isteyen grup aynı zamanda zorunlu din derslerinin de kaldırılmasını istemektedir. Yalçın'a göre Dersin kaldırılması ile beraber dini öğretim tarikatlarına terkedilmiş olacaktır.

Cemevlerine de değinen Yalçındağ,. Kırsal kesimde cemevi diye bir kavramın olmadığını, Cemevinin kente ait bir kavram olduğunun belirtmektedir. Köyden kente göçle birlikte kentte cemevi denilen toplanma yerleri oluşturulduğunun belirten Yalçındağ Cemevlerinin elektrik, su masrafı ile erkan yöneten dedelerin masrafının da devlet tarafından ödenmesini istemektedir.

Barış Radyo Genel Yayın Yönetmeni İsmail Pehlivan(Evrensel, 14.11.2004): Alevilerin en baş talebinin tanınmak olduğunun ifade etmektedir. Bugün Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, Alevi toplumunu tanımadığını iddia eden Pehlivan diğer taleplerini ise şöyle sıralamaktadır:

- Cemevleri'nin yasal bir prosedüre kavuşması.
- Elektrik ve diğer masraflarının Camilerde olduğu gibi devlet tarafından ödenmesi,
- Alevilere karşı olan önyargının silinmesi.

Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı MYK üyesi Ercan Geçmez(Evrensel, 14.11.2004) Alevilerin inanç merkezlerinin cemevleri olması gerektiğini ifade etmektedir. Nasıl diğer inanç merkezleri yasal statüde garanti altında ise cemevlerinin de yasal statüye kavuşturulması gerektiğini belirtmektedir.

Bunun yanında Zorunlu din derslerinin kaldırılması Diyanet İşleri Başkanlığı'nın lağvedilmesini Alevi kimliğinin Anayasal güvence altına alınmasını talep etmektedir.

Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Başkanı Kâzım Genç: (Evrensel, 15.11.2004) öncelikli taleplerinin Anayasa'nın içindeki çelişkiler kaldırılırsa olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda özellikle 24. maddedeki Zorunlu Din Derslerinin kaldırılmasının temel şart olduğunu vurgulamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın lağvedilmesi, Alevi köylerine zorla cami yapılmasından vazgeçilmesi, Cemevlerinin yasal güvenceye kavuşturulması, Muharrem ayında Alevilerle ilgili herhangi yayınların yapılması ve hatta bu konuda Aleviler yönünde pozitif ayrımcılık yapılması diğer talepleri arasındadır.

Nüfus kağıdınıza baktığımda ben sizin inancınızı öğrenmiş oldum. Onun için nüfus kağıtlarındaki din hanesi kaldırılmalıdır.

Atilla Erden (Hacı Bektaş Veli Dernekleri Başkanı) (Evrensel, 04.07.2006) öncelikle Aleviliğin dinsel yada mezhepsel vurgularla tanımlanmaması gerektiğini vurgulamakta,

Aleviliğin bütün bunları bünyesinde barındıran kültürel bir yapı olduğunu iddia etmektedir.

Alevilerle ilgili tüm sorunların laiklik anlayışından kaynaklandığını belirten Erden, cemevi-cami ayırımını da bu bağlamda ele almakta ve cemevlerinin yasal statüye kavuşturulmasının laiklik gereği olduğunu vurgulamaktadır.

Yukarıda aktardığımız Alevi Örgütlenmesinin liderlerinin talep listesinde özellikle Alevi Kimliğinin tanınması ve yasal güvence altına alınması, diyanet İşleri Başkanlığının ve zorunlu din derslerinin kaldırılması, cemevlerinin yasal statüye kavuşturulması ve masraflarının devlet tarafından ödenmesi, nüfus cüzdanlarından din hanesinin çıkarılması bulunmaktadır.

4.1. Alevi Örgütlenmesi'nin Alevilik Tanımları ve Alevi Kimliği

Alevi örgütlerinin Alevilik tanımları aynı zamanda Aleviliğin kendi içindeki kurumsal ve ideolojik ayrışmasını da göstermektedir. Her dernek ve vakıf Aleviliği farklı ve yeniden tanımlamaktadır. Bu anlamda şimdiye kadar yapılan bir çok tasnif olmakla birlikte konuyu şöyle özetlemek mümkün gözükmektedir:

1. Aleviliği eski Türk inançları olan Gök tanrı dini, Atalar ve Tabiat kültlerine dayandırarak, sosyo-ekonomik yapılanmalarını da Orta Asya göçebe Türk topluluklarının yaşama biçimlerine benzeten tezler. Bu araştırmacıların başında Mehmet Eröz gelmektedir (Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara – 1990). Aynı görüşte Fuat Bozkurt gibi yazarlar da vardır (Aleviliğin Toplumsal Boyutları, Tekin Yayınları, İstanbul – 1993). Sosyo-Antropolojik araştırma olarak Orhan Türkdoğan'ın “Alevi-Bektaşi Kimliği” isimli eseri de bu kategoride sayılabilir (Timaş Yayınları, İstanbul - 1995). Türkdoğan “Alevilik bir Türkleşme olgusudur.” der. Bu yazarlar Aleviliğe Türk Milliyetçiliği açısından yaklaşmaktadırlar.
2. Alevi-İslam tezi: Bu teze göre Alevilik İslam'ın özüdür. İzzettin Doğan, Naci Orhan, Bedri Noyan gibi kimi araştırmacılar bu görüştedirler.
3. Alevilik ve Bektaşiliğin temelde Sünni Hanefi akidesi içinde olduğu fakat Şamanlık ve Melamiliğin ağır bastığı bir Türkmen Sünniliği olduğunu savunan tezler: Özellikle ilahiyat menşeli araştırmacılar bu görüştedirler. Ethem Ruhi Fırlı (Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik), Yaşar Nuri Öztürk (Tarih boyunca Bektaşilik) bu kategoride sayılabilir.

4. Ehl-i Beyt ve On İki imam inancından hareketle Aleviliği Şiilikle özdeşleştiren ve Aleviliği “bozulmuş Caferi Mezhebi” olarak tanımlayan tezler: Halkalı Zeynebiye Camisi İmamı Selahattin Özgündüz, Dünya Ehl-i Beyt Vakfı ve Fermani Altın, Hıdır Kaya, Cemal Şahin gibi Alevilerdir.
5. Aleviliği Anadolu’daki antik uygarlıkların ve halkların inanç, kült ve kültürlerinin devamı gören tezler: İsmet Zeki Eyüboğlu (Bütün Yönleriyle Bektaşilik-Alevilik, İstanbul–1980) bu tezi savunmaktadır.
6. Aleviliği İslam’ın içinde gören tezler: Rıza Zelyut (Öz Kaynaklarına Göre Alevilik), Reha Çamuroğlu (Tarih, Heterodoksi ve Babailer) bu tezi işlemektedir.
7. Aleviliği Kürtlükle izah eden tezler: Kürt kökenli yazarlar Alevilik ve Bektaşiliğin çıkış yerini Aşağı-Mezopotamya olarak öne sürmektedirler. Aleviliği İslam dışı olarak gören bu görüş Aleviliğin kökenini Zerdüştilik, Yezidilik gibi din ve inanç sistemlerine dayandırmaktadır. (Ethem Engin, Alevi Kökenindeki Mazda İnancı ve Zerdüş Öğretisi, İstanbul 1995)

8. Aleviliği İslam’ın içinde görmekle birlikte senkretik bir inanç sistemi ve bu sistemin içinde yaşayan bir toplumsal yapı olarak değerlendiren tezler: Ahmet Yaşar Ocak bu grubu temsil etmektedir. Ayrıca Baki Öz, Cemal Şener, Atilla Özkırımlı gibi yazarlarda bu teze yakın görüşler ileri sürmektedirler. (Kara, 2003:20–22, Yalçınkaya, 1994:3–4, Bilici, 1999:68)

9. Öktem(1995:7–8) tüm bunlara ilaveten Anadolu Aleviliğini Türklük, Kurtluk ve Zazalıklı ortak bir zemine oturtur. Ona göre Abbasi katliamından kurtulan Horasan kökenli Türkler ve aynı görüşü paylaşan Kürtler kuzeye, dağlık bölgelere sığınmışlardır. Önemli bir bölümü de gelip Tunceli-Dersim bölgesine yerleşmiştir. Henüz Mazdeist ve Manikhen inançları sürdüren yörenin insanları, gelen Müslüman askerlerin etkisiyle İslam’ın Alevi-Şii yorumuna yaklaşmışlardır. Bu teze göre Anadolu’da Aleviliğin doğuşu VIII. Yüz yıla kadar inmektedir. Bu doğuşun içersinde Zaza, Türk ve Kürt öğeler bir sentez olmuştur.

Bu genel tasnife ilave olarak özellikle Pir Sultan ve Hacı Bektaş dernekleri Aleviliği İslam’ın dışında farklı bir inanç ve felsefe, bir yaşam tarzı olarak görmektedirler. Bunun en önemli nedeni bu derneklerin yönetici kadrosunun soldan beslenmesi veya solun içinden gelmesidir. Bu dernekler genelde alevi Sünni ayırımına vurgu yapmakta ve farklılıklardan beslenmektedirler. Avrupa’daki örgütlenme de bu meyanda değerlendirilmelidir. Zira Avrupa’daki örgütlenme ile özellikle Ankara ve civarındaki örgütlenmeler arasında sıkı bir

ilişki söz konusudur.

Alevilikle ilgili ikinci önemli yaklaşım ise cem vakfı tarafından ortaya atılmıştır. Cem vakfı Aleviliği İslam'ın özü olarak tanımlamış ve bu anlamıyla yukarıda bahsedilen örgütlenmeden ayrılmıştır. Onlara göre gerçek İslam Türklerin anladığı ve yüzyıllardır yaşamaya çalıştıkları Aleviliktir.

4.2. Alevi Örgütlenmesi'nin Avrupa Birliğine Bakışı

Alevi Örgütlenmesi genel anlamıyla Avrupa Birliğine olumlu bakmaktadır. Yapılan görüşmelerde Avrupa Birliğine girmenin Türkiye'nin yararına olacağı kanaati ağır basmaktadır. Temel Hak ve Hürriyetler ile Din ve İnanç Özgürlüğü konusunda Avrupa Birliğinin Türkiye'ye çok ciddi kazanımları olacağı her fırsatta dillendirilmektedir.

Örgütlenmenin Avrupa Birliğine bakışını etkileyen en önemli unsur İlerleme Raporlarında Alevilerin de yer almasıdır. Aleviler 1990'lı yılların başından beri dillendirdikleri istek ve talepleri bu süreçte daha yüksek sesle dillendirmektedirler. Hatta Avrupa Parlamentosunda Alevilerin bir odasının olduğu bilinmektedir (Evrensel, 14.11.2004). Avrupa Alevi Örgütlenmeleri Avrupa Parlamentosu ve üyeleriyle yakın ilişkiler kurmaktadır.

Burada değinilmesi gereken bir başka hususta şudur: Özellikle Avrupa Alevi Örgütlenmesi, Pirsultan Abdal Örgütlenmesi, Alevi Bektaşî Federasyonu ve çevresi sol görüşün hâkim olduğu bir çevredir. Buna rağmen Avrupa Birliği konusunda olumlu düşünebilmektedirler.

Görüşmeler esnasında emperyalist olarak tanımladıkları Avrupa Birliğini niye desteklediklerinin ipuçlarını yakalamak mümkün olmuştur. Buna göre Alevilerin (özellikle sol kadrolardan gelen örgütlenmelerin) sistemle ciddi problemleri vardır. Çatışmacı bir tavır sergilemektedirler. Bu şartlarda Avrupa'nın Aleviliği sahiplenmesi ve Türkiye'de Alevilerin talepleri konusunda uluslar arası bir baskı mekanizması kurması, hem meseleyi dünya gündemine taşımak açısından, hem de talep edilenlerin kazanılması açısından daha avantajlı gözükmektedir.

İlerleme raporlarının yazım aşamasında AB röportörlerinin Türkiye'de bazı Alevi Örgütleriyle görüştüğü ve onlardan bilgi aldığı, Alevilikle ilgili bölümlerin bu şekilde şekillendiği de ifade edilmektedir.

Hatta 2000 yılında Cem Vakfından Doğan Bermek, Pir Sultan Abdal Derneği başkanı Ali Balkız ve Genel Sekreter Müslüm Doğan'ın Patrick Simonnet'le yaptıkları görüşme basına

yansımsı ve Dışışleri Bakanlığının tepkisini çekmişti. (NTV, 24/06/200)

4.3. Alevi Örgütlenmesi Ve Diyanet İşleri Başkanlığı

Alevi Örgütlenmesi'nin ve Alevi çevrelerin DİB'in statüsü konusunda üç farklı yaklaşım vardır. Bu günkü Alevi Bektaşî örgütlerinin büyük çoğunluğu Diyanetin kaldırılması yönünde görüş beyan etmektedir. Bunun en temel gerekçesi Diyanetin laikliğe aykırı olduğu görüşüdür.

Diyanetin kaldırılması konusunu en yoğun biçimde savunan derneklerin başında Pir Sultan Abdal dernekleri gelmektedir. Bunun yanında Hacı Bektaş Veli dernekleri, Semah Kültür Vakfı çevresi, Şahkulu Sultan Dergâhı çevresi, Karacaahmet Sultan Dergâhı çevresi de Diyanetin kaldırılması gerektiğini savunmaktadır.

Diyanetin yeniden yapılandırılması görüşü ise Cem Vakfı tarafından dillendirilmektedir. Bu noktada Cem Vakfı Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Alevilik birimi açılmasını istemiştir. Resmi görüşün benimsemediği bu yaklaşıma alternatif olarak Cem Vakfı kendi bünyesinde 27 Aralık 2003 tarihinde Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığını kurmuştur. Bu başkanlığın amacı Alevi İslam inancını benimsemiş insanlar adına faaliyette bulunmak, onların inançlarıyla ilgili sorunları halletmeye çalışmaktır. Nihai hedef ise devletin muhatabı olacak inançlarıyla, Cem evleriyle, dedeleriyle ve alevi inancının ders kitaplarında yer almasını sağlamaktır. (Cem Vakfı, 2007)

Başkanlık bünyesinde 2006 yılında eğitici dedelerin eğitim kursları, saz kursu, yabancı dil kursu(İngilizce, Arapça, Osmanlıca), bağlama, 12 hizmet, cenaze hizmet içi kursları verilmiştir.

Günümüz Alevi örgütlerinin hiçbirisi Diyanetin bu günkü haliyle devam etmesi gerektiğine dair görüşe sahip değildir.(Üzüm, 2000)

Buna rağmen Aleviler üzerine yapılan alan araştırmalarında deneklerin bir kısmı diyanetin mevcut haliyle kalması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yılmaz'ın (2005:226) araştırmasında araştırmaya katılan deneklerin %16,3 ü Diyanetin kaldırılmasını , %64.0 ı kaldırılmamasını fakat Alevilere de temsil hakkı verilmesini %10.4ünün ise bu günkü haliyle devam etmesini belirtmişlerdir.

Sezgin'in (1996:109) araştırmasının da ise Diyanetin Alevilerle ilgilenmesi gerektiği %65.4 ilgilenmemesi gerektiği ise %25.4 olarak tespit edilmiştir.

Avrupa birliği Türkiye ilerleme raporlarında sık sık Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili tenkitler yapılmıştır. Bu tenkitlerde genelde Aleviliğe Diyanette temsil hakkı verilmediği gündeme getirilmiştir.

Alevilerin Diyanete yönelttiği iki tenkit vardır. Bunlardan ilki Diyanet kadrolarına yöneliktir. Diyanet kadrosunun Sünni ile Hanefi bir yapıda olduğu Alevi din adamlarına yer verilmediği sıkça dillendirilen eleştirilerdendir. Bunun tanında Diyanetin bütçesi de eleştiri konusu olmuştur. Aleviler Diyanetin bütçesinden pay istemeleri de zaman zaman gündeme gelmektedir.

İkinci eleştiri ise Diyanetin faaliyetleri hakkındadır. Bu faaliyetlerin sadece Sünnilere yönelik olduğu Alevileri kapsamadığı ifade edilmektedir.

Yıldız'ın (2002) araştırmasında da Diyanet konusunda Alevilerin bahsedilen üç görüşte oldukları ifade edilmiştir.

Diyanet konusunda örgütlenmenin istek ve talepleriyle tabanın istek ve talepleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Alevli Örgütlenmesi'nin AB ilerleme raporlarında Alevilerin Diyanette temsil edilip edilmemesi sorununa net bir açıklamaları yoktur. Diyanetin kaldırılmasını isteyen örgütler bile raporlarda ifade edilen Alevilerinde Diyanette temsil edilmesi görüşüne karşı çıkmadıkları görülmektedir.

4.4. Alevi Örgütlenmesi Ve Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersleri

1982 anayasasını 24. maddesinde ilk ve orta öğretimler de din dersinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Aleviler zorunlu din derslerine karşı çıkmaktadırlar. Alevi Örgütlenmesi'nin büyük bir çoğunluğu din derslerinin kaldırılması gerektiğini savunmaktadırlar.

Üzüm'e göre (2000:137–138) Alevilerin Din Kültürü derslerine karşı çıkmalarının iki temel nedeni vardır. a) Laiklik b) bu derslerde sadece Sünniliğin öğretildiği kanaati. Bazı Alevi dernekleri zorunlu din derslerini asimilasyon olarak görmekte ve bu derslerin Alevileri Sünnileştirmek için kullanıldığını iddia etmektedirler. Zorunlu din dersleriyle ilgili üç yaklaşım vardır. a) bu dersler kaldırılmalıdır. b) bu dersler zorunlu olmaktan çıkarılmalı ve seçimli hale getirilmelidir. c) dersin müfredatına Alevilikte eklenmeli ve mevcut şekliyle okutulmalıdır.

Türkiye'yi AB sürecinde en çok sıkıntıya sokan konu zorunlu din dersleridir. Hemen hemen

bütün ilerleme raporlarında zorunlu din dersleri gündeme getirilmiştir. Bununla birlikte bazı Alevilerde zorunlu din dersleriyle ilgili olarak dava açmışlardır. Hasan Zengin isimli bir vatandaşın ilköğretim öğrencisi olan kızı için açtığı dava mahkemece reddedilmiş bütün yargı yolları denendikten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınmıştır. AİHM nihai kararında Türkiye'deki zorunlu din derslerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. maddesine aykırı olduğuna karar vermiştir. AİHM kararında “okullarda öğretilen din dersleri Sünni İslam bilgileri içermektedir. Din dersleri bu halliyle diğer inanca sahip yurttaşların kendi dinlerini öğrenme hakkını ortadan kaldırmaktadır.” denilmektedir.

Alevi örgütlenmesi bunu bir kazanım olarak saymakta ve bundan sonraki süreçte bu karar üzerinden hareket edeceğini belirtmektedir. Fakat karar dikkatle incelendiğinde Aleviliğin bir din olarak algılandığı ve İslam'dan ayrıştırıldığı görülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı ise bu sorunu din dersleri müfredatına Aleviliğin de dâhil edilmesiyle çözülebileceğini düşünmektedir. Bu amaçla yeni müfredatta Aleviliğe de yer vermiş fakat bu girişim tatmin edici bulunmamıştır. Bunun bir manevra olduğu dile getirilmiştir.

Aleviler üzerine yapılan bir araştırmada ortaya çıkan sonuçlar ise Alevi kitlenin büyük çoğunluğunun din derslerinin kaldırılmasına karşı çıktığı yönündedir. Buna göre din dersleri kaldırılmamalı diyenlerin oranı %13,3, Alevilik de anlatılmalı diyenlerin oranı %71,5, kaldırılmalı diyenlerin oranı ise %10,1'dir. (Yılmaz, 2005:227)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Alevilik, bir yanıyla tarihi ve teolojik, bir yanıyla güncel ve sosyolojik bir kavrama işaret eder. Günümüz Türkiye'sinde Aleviliğin ne olduğu değil, bugün ona ne anlam yüklendiği ön plana çıkmıştır. Bu ise günümüz Aleviliğini ideolojiler ve örgütlenmeler bağlamında tanımlamanın yolunu açmıştır.

Tarihsel süreç içinde meydana gelen ve ayrışmaya neden olan tarihi olgular bugün hala (eskisi kadar olmasa da) geçerliliğini korumaktadır. Alevi kitlenin 70'lerde ve 90'larda yaşadıkları üzücü olaylar tarihsel ayrışmayı canlı tutmuş ve ayrışmanın kuşaklar arası aktarımına yardımcı olmuştur (Örneğin Sivas ve Gazi Mahallesi olayları).

Alevilik tam bir teolojiye sahip değildir. Bu yönüyle bir din olma özelliğinden daha ziyade İslam'ın bir alt kültürü, farklı yorumu olarak değerlendirilebilir.

Aleviliğin ritüelleri zaman içinde dönüşüme uğramış ve kentleşen Alevilikte alevi önderleri tarafından İslam'ın ritüellerine alternatif olarak sunulmaya başlanmıştır. Bunun en görünür örneği Cem'dir. Kent Aleviliğinde Cem bir ibadet olarak algılanmakta ve Cemevi-Cami ayırımı keskinleşmektedir.

Alevi Örgütlenmesi tarafında her fırsatta dillendirilen Cemevlerinin ibadethane olarak tanımlanması kendi içinde çelişkiler barındırmaktadır. Çünkü böyle bir tanımlama Aleviliği İslam'dan ayırıştırma ve yeni bir din ihdası kaygısını taşımaktadır.

Günümüz Alevi Örgütlenmesi değişik ideolojik renklere sahip parçalı bir yapı arz etmektedir. Bu haliyle Alevi toplumunu temsil etme iddiası çok zayıftır. Yapılan görüşmelerde tüm örgütlenmenin beş yüz bin civarında üyeyi barındırdığı tespiti örgütlenmenin sayıları milyonlarla ifade edilen bu topluluğu temsil meşruiyetini sorgulamak gerektiği kanaati doğurmaktadır.

Üç tür örgütlenmeden bahsetmek mümkün gözükmektedir:

- a) Sistemle çatışan örgütlenmeler,
- b) Sistemle uzlaşma arayan örgütlenmeler,
- c) Sistemle uyumlu hareket eden örgütlenmeler.

1998'den beri düzenli olarak yayınlanan Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporlarında Alevilik sürekli yer almış, Alevilerin durumlarının düzeltilmesi için birtakım adımlar atılması

gerektiği ifade edilmiştir.

Aleviler uzun yıllardır dile getirdikleri istek ve taleplerini Avrupa Birliği Sürecinde daha sert vurgularla dile getirmekte ve hükümetlerden bu konuda adım atılmasını beklemektedirler.

AB sürecinde Alevilerle ilgili üç ana problem ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Diyanette Alevilerin de temsili problemidir. Fakat Alevi Örgütlenmesi'nin büyük çoğunluğu buna karşı çıkmakta ve Diyanetin laikliğe aykırı olduğu ve sadece Sünni-Hanefi ekolü temsil ettiği gerekçesiyle kaldırılması gerektiğini ifade etmektedirler.

İkinci problem ise buna bağlı olarak ortaya çıkan cemevlerinin ibadethane olarak tanınıp tanınmayacağı sorunudur. Alevi örgütlenmesi ve Avrupa Birliği bu konuda hemfikirdir. Diyanet ise buna sıcak bakmamaktadır.

Üçüncü problem ise zorunlu din dersleri konusudur. Alevi örgütlenmesinde bu konuda üç farklı yaklaşımdır. Birinci yaklaşımda derslerin aynen devam etmesi konusundadır. İkinci yaklaşımda ise derslere Aleviliğin de ilave edilmesi yaklaşımıdır. Son yaklaşımda derslerin kaldırılması yada seçmeli hale getirilmesidir. AB raporlarında derslere Aleviliğin eklenmesi tavsiye edilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı Aleviliğin ders kitaplarında yer alması için bazı adımlar atmış, fakat bu adımlar yeterli bulunmamıştır.

Alevilerin din dersleriyle ilgili olarak açtıkları dava AİHM'de görüşülmüş ve zorunlu din derslerinin din ve vicdan özgürlüğüne aykırı olduğuna karar verilmiştir. Bu karar üçüncü yaklaşımın elini güçlendirmiştir.

Sonuç olarak AB sürecinde Alevilik Türkiye'nin yumuşak karnıdır. Bundan sonraki süreçte de böyle olmaya devam edecek gibi gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Metin (2003), *Alevi Toplumu ve Devlet İlişkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- AKBABA, Ahmet Hamdi (2002), *Çemişgezek ve Köylerindeki Alevi Vatandaşlarımızın Dini Yasayıtı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- AKKAYA, Semra (2002), *İnanç Temeline Dayalı Sivil Toplum Kuruluşlarının Halk Eğitimindeki Yeri ve Önemi (Pir Sultan Kültür Derneği ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Örneği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- AKSU, Hüsametdin (1998), “Hurufilik”, *Diyanet İslam Ans.*, c. 18, s.408-412, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- AKTAŞ, Ali vd. (1998), *Ali'siz Alevilik Olur mu?*, Ant Yayınları, İstanbul.
- ALGÜL, Rıza (1996), *Aleviliğin Sosyal Mücadeledeki Yeri*, Pencere Yayınları, İstanbul.
- ALTUNTAŞ, Nezahat (2002), *Türkiye’de Etnik Kimlik Farklaşmasında Din-Mezhep Etkisi ve Siyasete Yansımaları*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ARSLANOĞLU, İbrahim (2002), “*Aleviliğin Tarihsel-Sosyal Temelleri*”, <http://www.hBektaş.gazi.edu.tr/portal/html/modules.php?name=News&file=article&sid=370>
- ASLAN, Hıdır (2002), *Şeriat Kısacasında Alevilik*, Günizi Yayıncılık, İstanbul.
- ASLAN, Özlem (2001), *Yıldızeli ve Çevresindeki Alevilerin Kültürel ve Dini Yapısı Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- AVCI, Mehmet (1999), *Kültür ve Yasayıtları Yönünden Bafra ve Hacı Bektaş Alevileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- AYDIN, Ayhan (2000), *İzzettin Doğan’ın Alevi İslam İnancı, Kültürü İle İlgili Görüş ve*

Düşünceleri, Cem Vakfı Yayınları İstanbul.

AYDIN, Erdoğan (2005), *Aleviliği Ne Yapmalı*, Nokta Kitap, İstanbul.

AZAMAT, Nihat (2001), “Kalenderiye”, *Diyanet İslam Ans.*, c. 24, s. 253-256, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

BAL, Hüseyin (1997), *Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yay, İstanbul.

BALDEMİR, Hamit (1994), *Din ve Alevilik Üzerine*, Nam Yayınları, İstanbul.

BAYAT, Fuzuli (2004), ‘Bektaşîyye Tarikatının Şekillenmesinde Yeseviyye ve Safeviyyenin Yeri’, *Alevilik*, Haz:İsmail Engin, Havva Engin, Kitap Yayınevi, İstanbul.

BENDER, Cemşit (1991), *Kürt Uygarlığında Alevilik*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

BİRDOĞAN, Nejat (1995), *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmeleri*, Mozaik Yayınları, İstanbul.

BOZKUŞ, Metin (1999), *Sivas ve Çevresinde Yasayan Alevilerin İnançları*, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

BULUT, Faik (1997), *İslam'da Özgürlük Arayışı 1, Ali'siz Alevilik*, Doruk Yayıncılık, Ankara.

BULUT, Nigar (2002), *The Political Discourse of Alevism and The Quest for Representation in The Public Sphere*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

CENGİZ, Recep (2000), *Çamiçi Beldesinde Dini Hayat, Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

ÇAMUROĞLU, Reha (1998), “Resmi İdeoloji Ve Aleviler”, *Birikim Dergisi*, Sayı.105–106, Sayfa. 112–116.

DUMONT, Paul (1997), “Günümüz Türkiye'sinde Aleviliğe Bakış”, *Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme (Yabancı Araştırmacıların Gözüyle Alevilik)*, Çev: İlhan Cem Erseven, Ant Yayınları, İstanbul.

ELÇİ, Armağan (1999), “*Semah Geleneğinin Uygulanması*”, <http://www.hBektaş.gazi.edu.tr/portal/html/modules.phpname=News&file=article&sid>

ENGİN, İsmail, Engin, Havva (2004), *Alevilik*, Kitap Yayınevi, İstanbul.

ERDOĞAN, Kutluay (1983), *Alevilik ve Bektaşilik*, İletişim Yayınları, İstanbul.

EREN, Selim (20002), *Sosyolojik Açıdan Ordu Yöresi Aleviliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ERK, Hasan Basri (1954), *Tarih Boyunca Alevilik*, Varol Matbaası, İstanbul.

ERÖZ, Mehmet (1977), *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*, Otağ Yayınları, İstanbul.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki (1989), *Alevilik-Sünnilik -İslam Düşüncesi-*, Der Yayınları, İstanbul.

_____ (1991), *Sömürülen Alevilik*, Özgür Yayınları, İstanbul.

_____ (1995), *Günümüzde Alevilik –Sorunları-İlkeleri-Gelişimi-*, Nefes Yayınları, İstanbul.

FIĞLALI, Ethem Ruhi (1994), *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*, Selçuk Yayınları, Ankara.

GÜMÜŞ, Burak (2004), ‘Alevi Hareketleri ve Değişen Alevilik Üzerine’, *Alevilik*, Haz:İsmail Engin, Havva Engin, Kitap Yayınevi, İstanbul.

GÜNDÜZ, Şinasi (1998), *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara.

İLHAN, Avni (1992), “Batiniyye”, *İslam Ans.*, c. 5, s. 190-194, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

İRAT, Ali Murat (2006), *Devletin Bektaşi Hırkası –Devlet, Aleviler ve Ötekiler-*, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul.

KARA, Ömer (2003), *İstanbul’daki Alevi Vakıf ve Dernekleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KARAKAŞ, Musa (2003), “*Alevilikte Cem*”, <http://www.hbektas.gazi.edu.tr/portal/html/modules.phpname=News&file=article&sid=441>

KAYA, Fikri (2003), *Şarkışla Emlek Yöresindeki Alevilerin Kültürel ve Dini Yaşantıları Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

KAYGUSUZ, İsmail (2005), *İslam İmparatorlukları Tarihinde İktidar Mücadelesi ve Aleviliğin Doğusu*, Su Yayınları, İstanbul.

KILIÇ, Mustafa Cemil (2005), *Laik Türkiye İçin Yükselen Alevilik*, Kumsaati Yayınları, İstanbul.

KIRBOĞA, Ziyaeddin (1999), *Dini Gruplar Sosyolojisi Açısından İlk Dönem Alevi Düşüncesinin Teşekkülü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

KOCADAĞ, Burhan (1998), “Anadolu Alevileri ve Hz. Ali”, *Ali’siz Alevilik Olur mu?*, Ed: Ali Aktaş vd., Ant Yayınları, İstanbul.

KOCADAĞ, Burhan (1998), *Alevi-Bektaşî Tarihi*, 3. Baskı, Can Yayınları, İstanbul.

KORKMAZ, Esat (1997), *Alevilere Saldırıları*, Pencere Yayınları, İstanbul.

_____ (2000), *Anadolu Aleviliği (Felsefesi-İnanç-Öğretisi-Erkanı)*, Berfin Yayınları, İstanbul.

KOYUNCU, Ömer Faruk (1999), *Anadolu Aleviliğinin Toplumsal Kökenleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

METİN, İsmail (1999), *Aleviliğin Anayasası*, Akyüz Yayıncılık, İstanbul.

OCAK, Ahmet Yasar (1991), “Babailik”, *İslam Ans. C. 4, s. 373-374*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

_____ (2000), *Türk Sufiliğine Bakışlar*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

OKAN, S. Murat (1999), *Etnisite, Din ve Kültür İlişkisi: Aleviliğin Tarihsel Boyutu ve Cem Vakfı Örneğinde Bugünü Üzerinde Sosyal Antropolojik Bir Değerlendirme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ONAT, Hasan (1993), *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

ÖZ (1997), Baki, *Alevilik Tarihinden İzler*, Can Yayınları, İstanbul.

- _____ (1995), *Aleviliğin Tarihsel Konumu*, Der Yayınları, İstanbul.
- _____ (2004), *Hz. Ali'den Mustafa Kemal'e Aleviliğin Tarihçesi*, Can Yayınları, İstanbul.
- ÖZ, Gülağ (1996), *Aleviliğin Tarihi Kökenleri ve Anadolu Erenleri*, Uyum Yayınları, Ankara.
- _____ (1999), *Özkaynaklarından Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, Can Yayınları, İstanbul.
- ÖZYİĞİT, Ercan (2002), *Toplumsal İktidar ve Haber Medyası: Gazi Mahallesi Olaylarının Basında Sunumu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SEZGİN, Abdülkadir (1996), *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ŞAHİN, Teoman (1995), *Alevilere Söylenen Yalanlar, Alevilik Soruşturması 1*, Armağan Kitap ve Yayınevi, Ankara.
- ŞENER, Cemal (1996), *Alevizm (Alevilik)*, BDS Yayınları, İstanbul.
- TAŞĞIN, Ahmet (1997), *Ereğli ve Çevresindeki Alevilerde Sosyal ve Dini Hayat*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- _____ (2003), *Diyarbakır ve Çevresindeki Türkmen Alevilerde Dini Hayat*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- UÇAR, Ramazan (2003), *Alevi-Bektaşi Geleneği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ULUÇAY, Ömer (1993), *Alevilik (İnanç-Töre-Öğreti-Ahlak)*, Hakan Ofset, y.y.
- ULUSOY, Selçuk (2003), *Günümüz Alevi Örgütlenmeleri Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- UYSAL, Ali (2002), *Alevi Örgütlenmesi Bünyesinde Cem Vakfı ve Faaliyetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- UZUNYAYLALI, M. Talat, *Alevi İnanışı ve Siyasal Alevilik (Alevilik Türk İslam'ı mı?)*, Beka Yayınları, İstanbul.

- XEMGİN, Etem (2005), *İslamiyet ve Alevilik (Alevilik İslam'ın İçinde mi Dışında mı?)*, Doz Yayınları, İstanbul.
- YALÇINKAYA, Ayhan (1994), *Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve Öznenin Siyasal Belirliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YAMAN, Ali (2001), *Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Surecinde Alevilik*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YILDIZ, A.Dursun (2002), *Öteki Alevilik*, Hasat Yayınları, İstanbul.
- YILDIZ, Sadi (2002), *Türkiye'deki Alevilerin Din Eğitiminden Beklentileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- YILMAZ, Hulusi (1998), *Kentleşme Surecinde Alevilik-Bektaşilik*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- YILMAZ, Murat (1997), *Bir Alevi-Bektaşî Kasabasında Dini Tutumlar (Hasandede Kasabası Örneği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ÖZGEÇMİŞ

04/04/1982 yılında Afyonkarahisar/Şuhut'ta doğdu. İlkokulu İlyaslı Köyü İlkokulunda bitirdikten sonra, ortaokul ve liseyi Şuhut İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 1999 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Bölümünü kazandı. 2003 yılında buradan mezun oldu. 2004 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalında yüksek Lisansa başladı.